

**VAIN MUUTAMAN PIZZAN TÄHDEN -
KISKONNANTAPAISEN TYÖSYRJINNÄN UHRIT**

Ossi Pajunen
Maisterintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Ossi Pajunen	
Työn nimi Vain muutaman pizzan tähden – Kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn tyyppi Pro gradu -tutkielma
Aika Syksy 2021	Sivumäärä 65
Ohjaajat Tiina Silvasti ja Armi Mustosmäki	
Tiivistelmä <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien kohtaamia kontrollin muotoja, joita uhrit kohtasivat työsuhteessa. Lisäksi halusin tarkastella kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien suhdetta ideaaliuhrin määritelmään. Tutkimusaineisto koostui neljästätoista kiskonnantapaisesta työsyrynnästä annetusta tuomiosta aikaväliltä 1.1.2015-31.12.2020. Tutkimusaihetta oli ajankohdainen, sillä työperäiseen maahanmuuttoon liittyvää lainsäädäntöä on viime vuosina kehitetty. Toisaalta mediassa hyväksikäyttöön liittyviä ilmiöitä on käsitelty aikaisempaa enemmän. Hyväksikäyttöä on tärkeä tutkia, sillä se auttaa tunnistamaan mahdolliset uhrit paremmin ja havaitsemaan hyväksikäyttöä mahdollistavia rakenteita. Tutkimuskysymykset ovat Mitä kontrollin muotoja kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit kohtaavat? ja Ovatko kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit ideaaliuhreja? Tutkimuksessa hyödynnän Minna Viuhkon luomia temaattisia kategorioita, joiden avulla hän havainnollisti ihmiskaupan uhrien kohtaamaa kontrollia. Kategoriat ovat: erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli, työskentely- ja asuinolosuhteet, uhkailu ja väkivalta sekä pelko. Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka on toteutettu teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tulokset osoittivat, että kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit kohtasivat useita kontrollin muotoja, joista yleisimmät liittyivät palkkaukseen, asumiseen ja työaikaan. Tutkimuksessa ei käynyt ilmi, että kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit kokivat fyysistä uhkailua. Yleisimmät toimialat, joilla hyväksikäyttöä tapahtui, olivat ravintola- ja siivousalat. Tulokset myös osoittivat, että kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit eivät asetu ideaaliuhrin määritelmään, vaikka heissä voi havaita yksittäisiä piirteitä ideaaliuhrista. Tuloksista voi päätellä erityisesti siivous -ja ravintola-alat aloiksi, joilla työperäinen hyväksikäyttö on yleisempää. Jatkotutkimuksessa voisi keskittyä esimerkiksi hyväksikäyttäjien taustoihin tai siihen, kuinka oikeudet ovat perustelleet tuomioita.</p>	
Asiasanat: kiskonnantapainen työsyryntä, ideaaliuhri, hyväksikäyttö, maahanmuutto	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä annetut langettavat tuomiot 1.1.2015-31.12.2020	33
------------	--	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	AIKAISEMPI TUTKIMUS JA KÄSITTEET	4
	2.1 Tutkimusta työperäisestä maahanmuutosta.....	4
	2.1.1 Maahanmuuttajien kokemuksia työelämästä	6
	2.1.2 Toimijuus	11
	2.1.3 Ideaaliuhri	13
	2.2 Työperäisen maahanmuuton trendit	14
3	LAINSÄÄDÄNTÖ	19
	3.1 Kiskonnantapainen työsyryntä	20
	3.2 Ihmiskauppa	24
	3.3 Kiskonnantapaisen työsyryntän ja ihmiskaupan välinen rajanveto.....	26
4	AINEISTO JA MENETELMÄT	28
	4.1 Aineisto.....	28
	4.1.1 Aineiston tarkempi sisältö	33
	4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	35
	4.3 Sisällönanalyysi	37
5	ANALYYSI	39
	5.1 Kuvaus uhreista.....	40
	5.2 Erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli	43
	5.3 Työskentely- ja asuinolosuhteet.....	47
	5.4 Uhkailu ja väkivalta	50
	5.5 Pelko.....	51
	5.6 Ideaaliuhri	53
6	YHTEENVETO JA POHDINTA.....	56
	6.1 Yhteenveto.....	56
	6.2 Pohdinta	58
	LÄHTEET	59

LIITTEET

1 JOHDANTO

Syyte ihmiskaupasta tai toissijainen syyte kiskonnantapaisesta työsyrynnästä koskee kiinalaisravintolan kahta omistajaa, jotka ovat ravintolan yhtiön hallituksen jäsen ja varajäsen (Yle Uutiset 23.9.2021).

Poliisi epäilee ihmiskaupasta kahta henkilöä, jotka toimivat yrittäjinä nepalilaisessa ravintolassa Helsingissä. Rikosten epäillään jatkuneen vuosien ajan. Poliisi tutkii rikoksia kahden uhrin osalta ihmiskauppana ja kahden muun osalta työperäisenä kiskontana. (Helsingin Sanomat 22.9.2021.)

Työperäisen hyväksikäytön ongelmiin on viime vuosina alettu kiinnittää yhä suurempaa huomiota. Edellä olevat lainaukset ovat kahdesta eri uutisesta, jotka ilmestyivät tätä tutkimusta tehdessä. Erityisesti ravintola- ja siivousalalla tapahtuneesta hyväksikäytöstä on tehty laajoja tutkivan journalismin juttuja. Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvistä rikos- ja oikeusprosesseista voi lukea mediasta yhä useammin, kuten alussa olevat lainaukset kertovat. Yhtäältä nykyinen Sanna Marinin hallitus on hallitusohjelmassaan ja tilaamiensa selvitysten pohjalta esittänyt useita lainsäädäntömuutoksia työperäisen ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien aseman parantamiseksi, tunnistamiseksi ja syyllisten rankaisemisesta tehokkaammin.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää kiskonnantapaisen työsyrynnän uhreihin kohdistettuja kontrollin muotoja. Kiskonnantapainen työsyryntä määritellään ihmiskaupan kaltaiseksi rikokseksi. Ihmiskauppa on vapauteen kohdistuva rikos, kun taas kiskonnantapainen työsyryntä koskee syrjintää liittyviä tilanteita. Tämä tutkimus keskittyy kiskonnantapaisen työsyrynnän uhreihin, mutta sivuaa myös hyväksikäyttöön syyllistyneitä henkilöitä. Kontrollin muotojen tarkastelu mahdollistaa samalla yleisemmän kuvan muodostamisen uhreista esimerkiksi maahan saapumiseen, asuin- ja työskentelyolosuhteisiin tai kielitaitoon liittyen. Tutkimuksessa hyödynnän Minna Viuhkon (2013) luomia neljää temaattista kategoriaa, joiden avulla Viuhko havainnollisti ihmiskaupan uhrien kohtaamaa kontrollia. Neljä kategoriaa esiteltiin artikkelissa *Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaaliuhreja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus* (Viuhko 2013) ja ovat seuraavat:

erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli, työskentely -ja asuinolosuhteet, uhkailu ja väkivalta sekä pelko.

Kontrollin muotojen lisäksi tutkielmassa selvitetään kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien asettumista ideaaliuhrin määritelmään. Nils Christie esitteli artikkelissaan *The Ideal Victim* (1986) ideaaliuhrin käsitteen. Kontrollin tavat ja sitä kautta toimijuuteen vaikuttavat tekijät auttavat ideaaliuhrin määrittelyssä.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mitä kontrollin muotoja kiskonnantapaiset työsyrynnän uhrit kohtaavat?
2. Ovatko kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit ideaaliuhreja?

Erityisesti Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) on tuottanut tutkimustietoa työperäisestä ihmiskaupasta ja sitä lähellä olevista rikosnimikkeistä. Vuonna 2011 ilmestynyt *Ehdoilla millä hyvänsä - Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa* (2011) oli ensimmäinen Suomessa tapahtunutta työperäistä hyväksikäyttöä laajasti ja perusteellisesti selvittänyt tutkimus. HEUNI julkaisi vuonna 2014 erityisesti ravintola- ja siivousalalla tapahtuvaan hyväksikäyttöön keskittyneen tutkimuksen nimeltä *”Tuulikaapissa on tulijoita”*: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivousaloilla. Työelämän uudelleenjärjestäytymistä ja etnistä hierarkisoitumista on käsitelty Natalia Olluksen tutkimuksessa (2016), jossa hän haastatteli siivousalalla työskenteleviä maahanmuuttajataustaisia henkilöitä. Markus Himanen ja Jukka Könönen (2010) haastattelivat tutkimuksessa turvapaikanhakijoita, jotka ovat työskennelleet turvapaikkaprosessin aikana ja prosessin jälkeen.

Työperäisen hyväksikäyttöön liittyvä tutkimus on yhteiskuntapoliittisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeää. Hyväksikäyttö vääristää työelämän rakenteita esimerkiksi palkkauksen osalta ja saattaa heikentää tietyn toimialan vetovoimaisuutta työllistävänä alana. Toisaalta hyväksikäyttöön syyllistyvät yrittäjät saavat suhteettomasti kilpailuetua verrattuna rehellisesti toimiviin yrittäjiin. Pimeä työ ja veronkierto pienentää valtion saamaa verokertymää. Uhrit ovat usein maahanmuuttajataustaisia riippumatta oleskelustatuksesta. Maahanmuuton lisääntyminen tekee aiheesta entistä ajankohtaisemman. Työperäisen maahanmuuton yleisen hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää, että epäterveet toimintatavat tunnistetaan ja hyväksikäyttöä torjutaan tehokkaasti. Tutkielman aihe auttaa tunnistamaan yhteiskunnassa esiintyvää työhön liittyvää syrjintää ja kiskonnantapaisia muotoja. Tutkimustiedon pohjalta voidaan edelleen kehittää lainsäädäntöä ja auttamaan paremmin työperäisen hyväksikäytön uhreja. Työperäisen hyväksikäytön

uhreihin saatetaan yhdistää tietynlaisia mielikuvia, jotka voivat vaikeuttaa uhrien tunnistamista ja löytämistä. Tutkimus osaltaan purkaa näitä mielikuvia.

Tutkimuksen aineisto koostuu neljästätoista käräjäoikeuksissa annetuista kiskonnantapaisen työsyrynnän tuomiokertomuksesta. Tuomiot on annettu välillä 1.1.2015-31.12.2020. Aineisto sisältää ainoastaan langettavat tuomiot. Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka on toteutettu teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimusaineisto on pseudonymisoitu esimerkiksi henkilöiden ja käräjäoikeuksien nimien osalta.

Tutkimus etenee siten, että johdannon jälkeen luvussa 2 esittelen aikaisempaa tutkimusta, keskeiset käsitteet sekä työperäisen maahanmuuton trendejä. Luvussa 3 esittelen kiskonnantapaiseen työsyryntään ja ihmiskauppaan liittyvän lainsäädännön. Tämän lisäksi käsittelen näiden kahden rikostyyppin välistä oikeudellista rajanvetoa. Luvussa 4 käyn läpi tutkimuksessa käytettävän aineiston ja tutkimusmenetelmän. Kuvailen aineiston hankintaa, sen käsittelyä tutkittavaan muotoon ja tietoturvaan liittyvää pohdintaa. Lisäksi kerron tutkimuseettisistä kysymyksistä. Luvussa 5 analysoin kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien kontrollikeinoja ja ideaaliuhriutta. Luon myös yleisen katsauksen uhreista ja työskentelyolosuhteista. Lukussa 6 esitän keskeiset johtopäätökset aineiston ja analyysin pohjalta. Lisäksi pohdin esimerkiksi aiheeseen liittyvää jatkotutkimusta.

2 AIKAISEMPI TUTKIMUS JA KÄSITTEET

Tässä luvussa käy läpi aikaisempaa tutkimusta työperäisestä maahanmuutosta. Tutkielmassa tarkastellaan kiskonnantapaisen työsyrrjinnän uhreja ja heidän työskentelelyyn liittyneitä olosuhteita. Aikaisempi tutkimus tuo esiin syitä, jotka mahdollistavat hyväksikäyttöön liittyvien toimintatapojen ja käytänteiden muodostumista. Työelämän murros, kiristynvä kilpailu ja tulosvaatimukset esimerkiksi siivousalalla saattavat heikentää työntekijöiden asemaa. Suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvää maahanmuuttoon liittyvää työperäistä hyväksikäyttöä on alettua tutkia laajemmin vasta viimeisen 10–15 vuoden aikana.

Tutkielman kannalta oleellista on huomata, että aikaisempi tutkimus tuo esiin maahanmuuton eri väylät, joiden kautta Suomeen tullaan töihin ja mille aloille muualta tulevat erityisesti työllistyvät. Yhtäältä tämä paikallistaa hyväksikäytön riskialoja, kuten ravintola- ja siivousalat. Samaan aikaan aikaisempi tutkimus tuo esiin tämän tutkimuksen kannalta erityisen haavoittuvia ryhmiä, joita ovat esimerkiksi turvapaikanhakijana Suomeen tulleet ja täällä työllistyneet henkilöt.

Luon katsauksen työperäisen maahanmuuton kehittämisestä tilastojen valossa esimerkiksi myönnettyistä työperustaisista oleskeluluvista sekä erilaisista oleskelukupakategorioista. Tämä luo kontekstia siihen, mille aloille Suomeen hakeudutaan töihin. Tietyillä työvoimavaltaisilla aloilla, kuten siivous- ja ravintola-alalla, hyväksikäytön riski voi korostua.

2.1 Tutkimusta työperäisestä maahanmuutosta

Suomeen suuntautuva maahanmuutto on kasvanut viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana tasaisesti. Maahanmuuttoa tapahtuu monen eri väylän kautta. Syyt vaihtelevat työperäisestä maahanmuutosta opiskeluun, perheen mukana muuttaviin

tai humanitaarisin syin maahan tulleeisiin. Työn perusteella tapahtuvaa maahanmuuttoa alettiin painottaa erityisesti vuoden 2006 jälkeen, jolloin Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa nostettiin merkittävästi esiin työperäinen maahanmuutto (Helander 2011, 7). Työperäinen maahanmuutto nähtiin ainoaksi keinoksi rahoittaa hyvinvointivaltio, sillä syntyvyys ei kasvanut samalla kun väestö vanheni ja eläköityvien määrä kasvoi. Maahanmuutto on yksi yhteiskunnallisesti voimakkaimmin keskustelua herättävä aihe. Poliittisten puolueiden välillä keskustelu voi olla kärjekästä ja kansalaisten välillä keskustelu lainehtii. Maahanmuutto nousee pinnalle varsinkin humanitaaristen kriisien yhteydessä, kuten kävi esimerkiksi vuonna 2015, jolloin suuri määrä turvapaikanhakijoita saapui Eurooppaan ja Suomeen.

Maahanmuutto Suomeen on osa globaalia sosiaali- ja taloushistoriallista ilmiötä, joka on saanut alkunsa jo 1800-luvulla. Työn tarve tai haave paremmasta elämästä on saanut köyhyydessä elävät ihmiset liikkeelle. Muuttovirtoja synnyttää toisaalta suhteellinen köyhyys, jossa pyritään kohti parempaa toimeentuloa. Yhtäältä suoranaissessa aineellisessa puutteessa eli absoluuttisessa köyhyydessä eläminen on saanut aikanaan jopa suomalaisia muuttamaan ulkomaille työn perässä. (Wrede 2010, 15.) Viime vuosien aikana tutkimuksessa on noussut esiin ilmastonmuutoksen vaikutus muuttoliikkeiden alulle panevana voimana. Eri arvioiden mukaan kymmenet miljoonat, jopa sadat miljoonat ihmiset joutuvat tulevien vuosikymmenten aikana muuttamaan kotiseuduiltaan ilmastonmuutokseen liittyvien syiden vuoksi (Maaseudun Tulevaisuus 12.6.2021). Ilmastonmuutoksesta johtuvat väestön liikkumiset tapahtuvat pääasiassa maan sisällä, mutta osa muuttoliikkeestä kohdistuu maan rajojen ulkopuolelle ja jopa toiseen maanosaan.

Maahanmuuton lähtömaita ovat Euroopan Union jäsenvaltiot, mutta myös Lähi-idästä, Aasiasta ja Afrikasta saapuu yhä enemmän maahanmuuttajia Suomeen. Sirpa Wreden (2010, 19) mukaa erilaiset maahanmuuton muodot ovat osa "2000-luvun globalisoituvan kilpailuvaltion" työelämämuutosta. Nämä eri muodot kattavat maahanmuuton kohdemaahan, maasta tapahtuvan muuton sekä maan sisäisen muuttoliikkeen. Halutuinta ja kysytyintä työvoimaa ovat halpatyöntekijät ja "huippuosajat". Viime vuosien aikana on alettu painottamaan myös työperäiseen maahanmuuttoon liittyvien ongelmien paljastamista ja torjuntaa. Marinin hallitus on laatinut esimerkiksi ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman (Luhtasaari & Roth 2021) ja perustanut työryhmän selvittämään parempia keinoja torjua työperäistä hyväksikäyttöä (TEM 2020a). Hallitus on tehnyt muutoksia ulkomaalaislakiin parantamalla hyväksikäytön uhrin asemaa ja heikentänyt hyväksikäyttäjien tilannetta esimerkiksi asettamalla rajoituksia rekrytointiin (HE 253/2020 vp).

2.1.1 Maahanmuuttajien kokemuksia työelämästä

Vuonna 2011 julkaistua HEUNI:n tutkimusta *Ehdoilla millä hyväänsä* (Jokinen, Ollus & Viuhko) voidaan pitää ensimmäisenä kattavana kotimaisena selvityksenä työperäisestä ihmiskaupasta ja ulkomaalaisten työntekijöiden kokemasta hyväksikäytöstä Suomessa. Tutkimuksen julkaisu sijoittui ajankohtaan, jossa Suomeen suuntautunut työperäinen maahanmuutto oli lisääntynyt 1990-luvun alusta lähtien jatkuen kasvavissa määrin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Ihmiskauppa ja kiskonnantapainen työsyryntä oli kriminalisoitu muutamaa vuotta aikaisemmin. Tutkimus keskittyi erityisesti työperäiseen ihmiskauppaan (Jokinen ym. 2011, 7), mutta käsittelee myös muita ihmiskaupan lähirikoksia, kuten kiskonnantapaista työsyryntää.

Tutkimuksessa luotiin katsaus kansainväliseen ja kotimaiseen tutkimukseen ihmiskaupasta ja muusta työperäisestä hyväksikäytöstä, kansainvälisiin ihmiskauppaa sääteleviin sopimuksiin sekä Suomen lainsäädäntöön. Tutkijat kartoittivat hyväksikäytön koko kaarta lähtien uhrien lähtömaista, hyväksikäyttäjistä, rekrytointiprosesseista, työluvista ja matkajärjestelyistä. Tämän lisäksi tutkimuksessa selvitettiin hyväksikäytön kontrollimuotoja, kuten väkivaltaa, uhkailua, asumista tai taloudellista kontrollia uhrista. Tutkijat kävivät läpi uhrien tunnistamista ja auttamista sekä purkivat auki työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvän esitutkinta- ja rikosprosessin. Tutkimusaineiston muodostivat asiantuntija- ja uhrihaastattelut, oikeusaineisto ja esitutkinta-aineisto sekä media-aineisto. Tutkimusprosessin aika toteutettiin myös asiantuntijakokouksia.

Tutkimuksen johtopäätöksenä oli, että ulkomaalaiset työntekijät kokevat erilaisia pakkotyön muotoja, kuten uhkaamista, fyysistä väkivaltaa, matkustusasiakirjojen poisottamista ja palkanmaksuun liittyviä ongelmia. Raportin mukaan rikoksiin syylistyvät työnantajat saattavat esimerkiksi estää uhrin etsimästä apua, vaativat työpai-kasta välitysmaksuja ja työsuhde saattaa johtaa velkasuhteeseen työnantajaan. Tämän lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että haasteelliset työolot ovat usein yhteydessä alkeellisiin asuinolosuhteisiin. (Jokinen ym. 2011, 192–195.) Tutkijat päätyivät antamaan suosituksia esimerkiksi ulkomaisen työvoiman välitystoimintaan ja rekrytointiin, työlupien valvontaa, työsuojeluviranomaisten rooliin, hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn ja uhrien tunnistamiseen sekä auttamiseen (Emt., 195–201).

HEUNI jatkoi aiheen tutkimusta vuonna 2014 julkaistussa raportissa *”Tuulikaapissa on tulijoita”*: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola ja siivouspalvelualoilla (Jokinen & Ollus 2014). Tässä raportissa tarkasteltiin erityisesti seikkoja, jotka aiheuttavat työperäistä hyväksikäyttöä ja sen jatkumista. Tutkimuksessa tuotiin esiin suomalaisen järjestelmän puutteita ja olosuhteita, jotka mahdollistavat työvoiman hyväksikäytön. Tutkimus keskittyi ravintola ja siivouspalvelualoille, sillä niissä työskentelee runsaasti ulkomaalaisia työntekijöitä ja näillä aloilla esiintyy paljon erilaista hyväksikäyttöä. (Emt., 10.) Tutkimuksen mukaan

työntekijöiden hyväksikäyttö on yhteydessä Suomen harjoittamaan työ- ja maahanmuuttopolitiikkaan. Koulutetun työvoiman sijaan, suurin osa Suomeen saapuvista ulkomaalaisista työntekijöistä sijoittuu töihin vähän koulutusta vaativille palvelualojen työpaikoille. Tutkijat havaitsivat, että työlupiin liittyvää hyväksikäyttöä tapahtuu monin eri tavoin. Riippuvuus työnantajasta johtaa siihen, että ulkomaalaiset työntekijät eivät mielellään kerro viranomaisille hyväksikäytöstä. Erityisesti siivousalalla säästöjä haetaan työvoimakuluja leikkaamalla, joka voi johtaa työehtojen väärinkäyttöön. Tutkijat kiinnittivät johtopäätöksissä huomiota ulkomaalaisten työntekijöiden heikkoon tuntemukseen suomalaisesta työelämästä. (Emt., 114–117.)

Aivan kuten Jokinen ja Ollus (2014) tutkimuksessaan mainitsevat maahanmuuton hallintaan liittyvän kehityksen, myös Himanen ja Könönen (2010) kuvaavat tutkimuksessaan maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan liittyvää kehystä. Heidän mukaansa maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla vaikuttaa sekä 1980-luvulla alkanut kapitalistisen talouden ja tuotannon muutos että ihmisten liikkumista säätelevä kontrolli ja maahanmuuttohallinnon muutokset. Toisen maailmansodan jälkeen Eurooppaan suuntautui vierastyöntekijöiden virta, mutta tämän päivän maahanmuuttajat kohtaavat toisen todellisuuden. (Himanen & Könönen 2010, 46.)

Eräs väylä saapua Eurooppaan ja Suomeen on tulla turvapaikanhakijana. Himanen ja Könönen tutkimuksessa kartoitettiin Suomeen turvapaikanhakijoina tulneiden henkilöiden kokemuksia lupaprosessista, työelämäkokemuksista, omasta elämästä sekä tulevaisuuden mahdollisuuksista. Turvapaikanhakijoiden kokemusten kautta on mahdollista paremmin ymmärtää työvoiman ja ihmisten liikkumisen hallintaan liittyviä ristiriitoja. (Himanen & Könönen 2010, 46–47.) Turvapaikanhakijat ovat hyväksikäytön näkökulmasta eräs keskeinen maahanmuuttajaryhmä, sillä heillä on suuri riski joutua hyväksikäytetyksi yhtäältä turvapaikkaprosessin aikana ja toisaalta ns. paperittomana maahan jäämisen seurauksena.

Himanen ja Könönen kuvasivat turvapaikanhakijoiden kokemaa uutta työn ja kontrollien maailmaa *prekaarisuudeksi*. Käsitteellä tutkijat viittaavat työelämän muutokseen, jotka ovat lisänneet työn ja työntekijöiden epävarmuutta. Epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi työsuhteiden muodot, työaikaan liittyvät muutokset tai työntekijöiden järjestäytymiseen vaikuttavat seikat. Tutkijat näkevät maahanmuuttajien oleskelun väliaikaisuuden ja ehdollisuuden mukanaan sisältävän epävarmuuden tuovan prekaarisuuden käsitteeseen lisää ulottuvuuksia. (Himanen & Könönen 2010, 46.) Turvapaikanhakijoiden määrittävä kokemus oli tunne epävarmuudesta tulevaisuutta kohtaan (Emt., 48). Hakijat stressasivat turvapaikkaprosessia samalla, kun he miettivät läheistensä kohtaloa joko Suomessa tai lähtömaassa (Emt., 49–50). Työmarkkinoiden pirstoutuminen prekaarisen työn ja muun työn välille lisää työperäistä hyväksikäyttöä ja jopa ihmiskauppaa (Jokinen & Ollus 2014, 40).

Himasen ja Könösen haastattelemat turvapaikanhakijat työskentelivät siivous- ja ravintola-aloilla. Tutkimuksen perusteella turvapaikanhakijoiden työsuhteita kuivasti epätyypillinen luonne, aikataulujen ja sijaintien hankaluus sekä työn määrän vaihtelu esimerkiksi kuukausittain. Turvapaikanhakijoilla ei ollut mahdollisuutta kieltäytyä tarjotuista työvuoroista, sillä joustamattomaksi koettu työntekijä saattoi kohdata tilanteen, jossa työvuorojen tarjoaminen loppuu kokonaan. Tutkimuksen mukaan turvapaikanhakijat eivät välttämättä pitäneet työstään, mutta maassa oleskelu ja turvattu toimeentulo olivat sidoksissa toisiinsa, joten muuta vaihtoehtoa ei nähty. Työ saattoi mahdollistaa Suomeen jäämisen siinä tapauksessa, jos turvapaikkahakemus hylättäisiin. (Himanen & Könönen 2010, 52–53.)

Himasen ja Könösen tutkimuksen perusteella turvapaikanhakijoiden elämässä toistui paon ja pakon teema. Pakoksi koettiin pakenemisen pakko ja lähteminen liikkeelle. Toisaalta työelämän joustavuus oli pakko, jossa joustaminen tapahtui oman ajankäytön kustannuksella. Työ tarjosi mahdollisuuden oleskelulupa- ja itsenäisempään elämään, mutta samaan aikaan työ oli osa-aikaista tai yksityisyrittäjyyttä poiketen siten tyypillisistä palkkatyösuhteista. Työ on pakko, sillä turvapaikanhakijan neuvotteluasema on heikko, eikä muutakaan vaihtoehtoa ole. (Himanen & Könönen 2010, 54–55.) Pakoa kuvasti turvapaikanhakijoiden elämässä kolme piirrettä: pakeneminen kotimaasta, pako kontrollista ja pako omasta sisäisestä maailmasta (Emt., 57).

Himasen ja Könösen mukaan maahanmuuton kehittyminen nykyisenkaltaiseen tilaan johtuu osin siitä, millaisia maahanmuuton hallinnan mekanismeja sekä Suomessa että Euroopassa on otettu käyttöön. Valtioiden viisumi- ja oleskelulupakäytännöt vaikuttavat ihmisten mahdollisuuksiin tulla maahan. Kontrolli kohdistuu erityisesti turvapaikanhakijoihin, jolloin turvapaikkajärjestelmästä on tullut osa maahanmuuton hallintaa ja ”laittomassa tai puolilaittomassa asemassa olevan työvoiman tuotantoa”. Rajakontrolli pahentaa maahanmuuttajien asemaa, sillä se heikentää maahanmuuttajien pyrkimyksiä parantaa työolojaan ja vaikuttaa omiin työoloihin ja -ehtoihin. (Himanen & Könönen 2010, 64–65.)

Maahanmuutolla ja palvelualojen kasvamisella on nähty olevan yhä suurempi yhteys toisiinsa. Yhteiskuntien ”huippuosajat” käyttävät enemmän palveluita, joita tuottavat nimenomaan maahanmuuttajat. (Sassen 2001, Himanen & Könönen 2010, 65 mukaan.)

Himasen ja Könösen tutkimuksessa kävi ilmi, että turvapaikanhakijat työllistyivät erityisesti ravintola- ja siivousalalle. Rolle Alho (2010) taas tarkasteli tutkimuksensa maahanmuuttajien kokemuksia työehtojen polkemisesta rakennus- ja palvelualoilla. Alhon (2010, 95) mukaan maahanmuuttajien subjektiivinen näkökulma on tärkeää, sillä ulkoapäin tapahtuvassa määrittelyssä sivuutetaan helposti yksilön toimijuus.

Markkinatalouden mekanismit ovat luoneet tilanteen, jossa on pysyvä tarve sellaiselle työväestölle, joka on valmis työskentelemään epämieluisissa työoloissa, matalapalkalla, epävarmuudessa ja etenemismahdollisuuksien puutteessa (Massey ym. 1998, Alho 2010, 94 mukaan). Tähän vastauksena on usein maahanmuuttajaväestön hyödyntäminen työvoimana. Maahanmuuttajat ovat yrityksen näkökulmasta otollista työvoimaa, sillä he hyväksyvät kantaväestöä heikommalla työhhdot. Maahanmuuttajat näkevät oman neuvotteluasemansa työoloihin liittyen heikommaksi verrattuna kantaväestöön. (Power & Hardman 1978, Alho 2010, 95 mukaan.)

Työelämän murroksen myötä työelämässä eriarvoisuutta aiheuttavien perinteisten jakolinjojen rinnalle on tullut työmarkkinoiden etninen hierarkia (Forsander, Nordberg & Wrede 2010, 275) ja tällä on yhteys esimerkiksi turvapaikanhakijoina tulleeseen työvoimaan. Etnisellä hierarkialla tarkoitetaan työmarkkinoiden jakautumista kantaväestön töihin ja maahanmuuttajien töihin. Työelämän armottomuus korostuu maahanmuuttajien osalta siten, että työntekijäksi on mahdollista päästä usein vain siinä tapauksessa, jos muuta vaihtoehtoa ei ole tarjolla tai maahanmuuttaja hakeutuu työhön, jonka edellytyksenä on tietty kulttuurinen tai kielellinen tausta. Tällaista työtä kutsutaan *etnospesifiksi työksi*. Samaan aikaan maahanmuuttajille asetetaan erilaisia odotuksia esimerkiksi suostumuksesta tehdä työtä halvemmalla tai heikommilla työhhdotilla kuin muu väestö. (Forsander ym. 2010, 277.)

Alhon tutkimuksen perusteella maahanmuuttajat kokivat ongelmaksi ns. materiaaliset työhhdot, joilla tarkoitetaan palkkoja, työaika ja ylityökorvauksia. Tutkimuksessa haastatellut maahanmuuttajat pitivät ulkomaalaisuuttaan syynä heihin kohdistuvaan epäoikeudenmukaisuuteen. Toisaalta he kokivat ongelmallisena työnantajien helppouden löytää korvaavaa työvoimaa, mikäli he nostivat työolojen ongelmat esiin. (Alho 2010, 97.) Maahanmuuttajat nostivat myös esiin näkökulman, jonka mukaan juuri maahan tulleita maahanmuuttajia pyritään harhauttamaan työhhdotissa (Emt., 98). Alhon tutkimuksen perusteella työhhdotjen polkeminen oli ongelmallista erityisesti pienissä yksityisyrittäjissä, mutta isompien yritysten ja julkisen puolen toimijoiden koettiin hoitavan työhhdotihin liittyvät asian paremmin (Emt., 100).

Alhon haastattelemien maahanmuuttajien mukaan työhhdotjen polkeminen oli kytköksissä maassa vietettyyn aikaan ja maahanmuuttajien omistamiin ravintoloihin. Tämän lisäksi työhhdotjen tason ja kansalaisuuden välillä oli haastateltujen mukaan yhteys. (Alho 2010, 100–101.) Tutkimuksen perusteella Alho toteaa, että maahanmuuttajat peilaavat tekemäänsä työtä lähtömaan tilanteeseen, siten esimerkiksi alhaisemat työhhdot Suomessa tuntuvat paremmalta, kun tilannetta vertaa lähtömaahan. Työsopimusjärjestelmä voi kohdata haasteita, mikäli valtio ja ammattiliitot eivät onnistu suojelemaan maahanmuuttajien työhhdotja ja työhhdot alkavat eriytyä kansallisuuden tai etnisyyden mukaan. (Emt., 114–115.)

Työmarkkinoiden eriytymistä käsitellään myös Olluksen (2013) tutkimuksessa, jossa hän tutki *työelämän uudelleenjärjestymistä* ja *etnistä hierarkisoitumista*. Ollus tarkasteli maahanmuuttajataustaisten henkilöiden työskentelyä siivousalalla. Olluksen mukaan globalisaation myötä lisääntynyt kilpailu, ulkoistaminen ja työn joustavoittamisen vaatimukset ovat vaikuttaneet erityisesti maahanmuuttajatyöntekijöihin, jotka ovat jo valmiiksi heikommassa asemassa. Olluksen mukaan siivousala on eräs parhaista esimerkeistä kiristyvistä kilpailusta ja uusliberalismin vaikutuksesta työoloihin. (Ollus 2016, 38.) Kaksien työmarkkinoiden tilanteesta puhutaan myös Jokisen ja Olluksen (2014, 7) tutkimuksessa, jossa käsiteltiin erityisesti siivous ja ravintola-alaa. Tutkijoiden mukaan maahanmuuttajien sijoittumisesta pienipalkkaisille ja työvoimavaltaisille aloille yhdistettynä kulujen leikkaamispaineeseen, luo olosuhteet kaksien työmarkkinoiden synnylle. Jokinen ja Ollus (2014, 39) toteavat, että työvoiman kysyntään ja tarjontaan liittyvät kohtaanto-ongelmat siivous -ja ravintola-alalla ovat rakenteellisia sekä huonoihin työoloihin liittyviä.

Ollus muodosti omassa tutkimuksessaan kolme keskeistä havaintoa liittyen työelämän muutokseen. Ensinnäkin tutkimuksen perusteella maahanmuuttajataustaiset työntekijät päätyvät pakotetun joustavuuden tilaan. Pakotetulla joustavuudella tarkoitetaan tilannetta, jossa maahanmuuttajien on pakko ottaa mitä tahansa työtä vastaan millä tahansa työehdoilla samalla, kun heidän neuvotteluasemansa työehdoista on puutteellinen. (Ollus 2016, 38.)

Toiseksi Ollus nosti esiin erityisesti siivousalalla tapahtuneen työsopimuskäytäntöjen muutoksen. Nollatuntisopimukset tai alihankintaketjut eivät ole ongelmallisia niin kauan kun työntekijöillä itsellään on valinnanvaraa siitä, hyväksyvätkö he kyseiset työehdot. Sopimuskäytännöistä tulee kuitenkin hyväksikäytön muotoja siinä vaiheessa, kun työntekijä joutuu ottamaan riskin työehtojen joustavoittamisesta. Nämä työelämän rakenteiden muutokset edesauttavat erityisesti maahanmuuttajien aseman huonontumista työelämässä. Ollus toteaa tutkimuksessa, että maahanmuuttajien hyväksikäyttö työelämässä ei johdu niinkään yksittäisistä "huonoista työnantajista", vaan liittyy suoraan työelämässä tapahtuneisiin rakenteellisiin muutoksiin. (Ollus 2016, 38.)

Kolmanneksi Ollus tuo esille paradoksin, joka liittyy maahanmuuttajien pelkoon työpaikkansa menettämisestä työstä, jossa heitä hyväksikäytetään. Olluksen mukaan hyväksikäytön kertaantuvia muotoja voi olla vaikea todeta, sillä hyväksikäyttö tapahtuu ketjuna alkaen esimerkiksi palkkauksen ongelmista ja päättyen lopulta jopa väkivaltaan. Ollus kutsuu maahanmuuttajatyöntekijöiden kokemaa jatkuvaa hyväksikäyttöä "rutiininomaiseksi" työnantajien tekemäksi pahoinpitelyksi. Maahanmuuttajien työelämässä kokema tarkoituksellinen hyväksikäyttö viittaa nimenomaan rakenteellisiin ongelmiin, jolla on yhteys maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla. (Ollus 2016, 39.)

2.1.2 Toimijuus

Maahanmuuttajien toimijuuden tutkiminen on tärkeää, sillä kertoo rajat, joiden puitteissa yksilö kykenee toimimaan. Tämän tutkimuksen kannalta toimijuuden rajat määritellään työpaikalla, työelämässä ja työnantajat toimesta. Toisaalta myös ympäröivä yhteiskunta asetuksin ja lainsäädännön keinoin luo rajoitteita toimijuudelle. Tuula Gordonin (2005, 115) määritelmän mukaan, toimijuudella tarkoitetaan ”yksilöiden kapasiteettia tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä”. Toimijuudesta puhuminen ja toimijuuden käytännöt ovat monimutkaisessa suhteessa toisiinsa (Emt., 128). Gordonin mukaan toimijuutta määrittää toimijuuden tunnon merkitys eli käsitys siitä, onko henkilö jo toiminut tai voiko hän toimia jossain tulevassa tilanteessa (Emt., 129).

Marja-Liisa Honkasalon (2013) mukaan passiivista toimintaa pidetään mitään tekemättömyytenä vallitsevissa toimintateorioissa. Hänen mielestään odottaminen, siittäminen ja jääminen ovat toiminnan muotoja, vaikka varsinaisesti ei ”tapahdukaan mitään”. Honkasalo kuvaa tällaista toimintaa pieneksi toiminnaksi. (Honkasalo 2013, 42.) Honkasalo argumentoi sellaisen määritelmän puolesta, jonka mukaan toiminta voi olla yhtä aikaa sekä aktiivista että passiivista. Hän näkemyksensä mukaan, vaikka ihminen näyttäytyisi passiivisena, ei se kuitenkaan tarkoita sitä, että he olisivat vain toiminnan kohteita. (Emt., 58–59.)

Työperäisen hyväksikäytön uhrien toimijuutta käsitellään Viuhkon tutkimuksessa (2013). Viuhko haastatteli tutkimuksessa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettuja henkilöitä. Globalisaation myötä lisääntynyt liikkuvuus on tuonut mukanaan lieveilmiöitä ja rikollisuutta kuten ihmiskauppaa. Viuhkon mukaan uhriutta ja toimijuutta ei välttämättä pidetä yhteensopivina, sillä uhrin asemaan liitetään monesti kuva passiivisuudesta ja passiivisesta yksilöstä (Viuhko 2013, 385).

Viuhko loi käsitteen *rajoitettu toimijuus* kuvaamaan ihmiskaupan ja siihen rinnastettavien hyväksikäytön muotojen (esim. kiskonnantapainen työsyryntä) uhrien toimijuutta. Uhrin eivät ole täysin vailla toimijuutta, mutta heillä ei ole myöskään mahdollisuutta toimia täysin ”vapaasti”. Toimijuus tulee ilmi viimeistään siinä vaiheessa, kun hyväksikäytön uhri on jollain tavalla päässyt pois hyväksikäyttötilanteesta. Viuhkon haastattelemat uhrin kykenivät tekemään ja toteuttamaan päätöksiä, vaikka heidän toimintamahdollisuutensa olivatkin rajallisia. (Viuhko 2013, 400.)

Julkisessa keskustelussa ihmiskaupan uhreihin liitetään tietynlaisia mielikuvia esimerkiksi ikään ja avuttomuuteen liittyen, joita media osaltaan tuottaa ja ylläpitää (Weitzer 2012, Viuhko 2013, 385 mukaan). Stereotyyppinen mielikuva uhreista voi vaikeuttaa apua tarvitsevien uhrien löytämistä ja tunnistamista. Kaikki ihmiskaupan uhrin eivät välttämättä asetu ideaaliuhrin määritelmään ja osin tästä syystä viranomaiset eivät tunnista uhreja, joihin ei ole kohdistunut selkeitä fyysisen hyväksikäytön

merkkejä tai hyväksikäyttöolosuhteet eivät täytä tiettyjä elementtejä. (Christie 1986, Viuhko 2013, 386 mukaan.)

Viuhkon mukaan ihmiskauppakeskustelulle on tyypillistä sen kahtiajako, vastakkainasettelu ja epäselvyydet. Ihmiskauppaan ylipäätään liitetään useasti ihmisalukuljetus ja maassa oleskelun laittomuus. Viuhko tuo artikkelissa esille sen, että Suomessa tavatut ihmiskaupan uhrit oleskelevat maassa usein laillisesti tai he ovat EU-kansalaisia. Ihmiskauppaan ei myöskään aina liity järjestäytyntä rikollisuutta, vaan hyväksikäyttäjät voivat olla esimerkiksi uhrin sukulaisia tai tuttavina. Uhrien asemaa ei paranna myöskään se, että esimerkiksi mediassa ihmiskauppa rinnastetaan monesti orjakauppaan ja tämä osaltaan ylläpitää stereotyyppioita ihmiskaupasta ja ihmiskaupan uhreista. (Viuhko 2013, 387.)

Ihmiskauppaa tarkasteltaessa se jaetaan usein joko seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai työvoiman hyväksikäyttöön tähtäävään toimintaan. Viuhkon mukaan jaottelu on kuitenkin ongelmallinen, sillä ihmiskaupassa seksuaalisen hyväksikäytön ja työperäisen hyväksikäytön elementit sekoittuvat usein päällekkäisiksi kokonaisuuksiksi. Suomessa ihmiskauppaan liittyvä keskustelu ja tutkimus painottui pitkään seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja prostituutioon samalla kun muut ihmiskaupan muodot ovat jääneet vähemmälle huomiolle. (Viuhko 2013, 388.)

Uhrien toimijuuden yli saatetaan helposti kävellä, sillä usein joku ulkopuolinen määrittelee, kuka on uhri ja kuka ei. Ulkomaalaistaustaisten uhrien toimijuus saatetaan kieltää auttajatahojen puolelta. Näin ollen uhreja eivät kontrolloi ja rajoita pelkästään rikosentekijät, vaan myös viranomaiset, auttajatahot ja maahanmuuttolainsäädäntö. Uhri-käsitettä voidaan siis pitää monilta osin ongelmallisena. Termiä voi pitää passivoivana, joka lisäksi heikentää selviytyneen henkilön toimijuutta. (Viuhko 2013, 389.)

Viuhko jaottelee ihmiskaupan uhrien kokemat kontrollin keinot neljään kategoriaan, jotka ovat *erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli, työskentely- ja asuinolosuhteet, uhkailu ja väkivalta* sekä *pelko*. Erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli sisältää tyypillisesti uhrin erehdyttämistä ja harhaanjohtavan kuvan antamista esimerkiksi työn sisällöstä, työoloista, työn määrästä, palkasta tai kaikista näistä (Viuhko 2013, 393). Viuhkon haastattelemat uhrit kokivat ahdistusta siitä, etteivät kyenneet maksamaan Suomeen tuloa varten ottamaansa lainaa, mikä johtaa luottamuksen ja kasvojen menettämiseen (Emt., 394). Toisaalta he kokivat huolta siitä, että olivat auttamisjärjestelmän asiakkaana ja elivät suomalaisen yhteiskunnan varoilla (Emt., 395). Työskentely- ja asuinolosuhteet sisältävät esimerkiksi työn tekemistä huonoissa olosuhteissa tai äärimmäisen pitkiä työpäiviä. Haastatellut uhrit asuivat eri tavoin esimerkiksi hyväksikäyttäjän kotona tai jakoivat asunnon muiden hyväksikäytön uhrien kanssa. Ihmiskaupan uhrit asuvat yleensä ahtaasti. Äärimmäiset työskentely- ja asuinolosuhteet vaikuttavat uhrien kokemukseen itsenäisenä toimijana. (Emt., 396–397.)

Uhkailu ja väkivalta voi ihmiskauppatapauksessa olla fyysistä tai henkistä ja se voi olla kestoaltaan jatkuvaa tai kertaluontoista. Viuhkon haastatteleva uhri kertoi esimerkiksi fyysisestä väkivallasta tilanteessa, jossa uhri oli kieltäytynyt työtehtävästä. (Viuhko 2013, 397.) Pelko voi ihmiskaupan uhrien tapauksessa liittyä väkivaltaan tai sen uhkaan, mutta myös esimerkiksi pelkoon siitä, etteivät he kykene maksamaan lainaa takaisin. Pitkään pelossa eläminen rajoittaa omaa toimintaa ja muuttaa käsitystä omasta toimijuudesta sekä mahdollisuuksista toimia. (Emt., 398.)

Viuhkon haastattelemista ihmiskaupan uhreista jokainen mainitsi epävarmuuden tulevaisuudesta. Epävarmuus oli yksi keskeinen ihmiskaupan uhrien elämää määrittävä tekijä. Epävarmuus heijasteli henkilön toimijuuteen ja kokemukseen toimijuudesta, ja epävarmuuden voikin nähdä yhdeksi toimijuutta rajoittavaksi tekijäksi. Tulevaisuuden ollessa epävarma ja epämääräinen, on vaikeaa tehdä tulevaisuutta ajatellen suunnitelmia. (Viuhko 2013, 399.)

2.1.3 Ideaalihuri

Ideaalihurin käsitteen on lanseerannut Christie vuonna 1986. Christien mukaan ideaalihuri on heikko, kuten sairas, vanha tai hyvin nuori henkilö. Riippuen tapauksesta ideaalihuri saattaa parhaillaan tehdä jotain kunniallista asiaa ja olla tiettyyn aikaan paikassa, josta häntä ei voi syyttää. Tällainen paikka voi olla Christien mukaan esimerkiksi katu päiväsaikaan. Ideaalihurista kaukana oleva henkilö on vahva, pystyy puolustamaan itseään, tekijän tapaan iso ja tekijän tuttu. Ideaalihuri saa helpoimmin täydellisen ja oikeutetun uhrin aseman rikoksen tapahtuessa. (Christie 1986, 18–19.) Christien (1986, 21) näkemyksen mukaan ideaalihuri on myös riittävän kykeneväinen tuomaan tapauksensa tunnetuksi ja vakuuttamaan olevansa ideaalihuri.

Ideaalihurin määritelmä ei ole staattinen, vaan liikkuu suhteessa ympäröivän yhteiskunnan näkemysten mukaan. Christien mukaan esimerkiksi perheväkivallan uhrin ovat nykyään enemmän ideaalihureja kuin aikaisemmin. Ideaalin määritelmän laantumisen johtuu pikemminkin yhteiskuntien taloudellisesta kehitymisestä ja sen suomista mahdollisuuksista, kuin siitä, että olisimme kehittyneet moraalisesti tai tulleet ystävällisemmiksi. (Christie 1986, 20.) Ideaalihuriksi voidaan määritellä henkilö tai ihmisryhmät jopa satojen vuosien takaa, kuten noitavainojen tapauksessa vanhemmat naiset (Emt., 22).

Myös Viuhko käsitteli ihmiskaupan uhrien suhdetta ideaalihurin määritelmään. Viuhkon mukaan ihmiskaupan uhreja pidetään monesti passiivisina yksilöinä, joilta puuttuu kyky vajavaisuutensa vuoksi tehdä omaan elämäänsä vaikuttavia päätöksiä ja valintoja. Ongelma korostuu erityisesti naisiin ja prostituutioon liitettyssä ihmiskaupassa, joiden yhteydessä on käyty keskustelua, pitäisikö naiset nähdä yksinomaan uhreina vai toimijoina, joilla on oma halua lähteä kotimaastaan ansaitsemaan parempaa

palkkaa. Ihmiskaupparetoriikka, joka sivuuttaa asianosaisten toimijuuden uhri-termin taakse, on kohdannut myös kritiikkiä. Viuhkon näkemyksen mukaan uhria ei tarvitse käsitellä passiivisena persoonana, vaikkei hän olisikaan henkilökohtaisesti vastuussa uhriutumisestaan ja hyväksikäytöstään. Toisaalta ihmiskaupan uhrit nähdään helposti yhteiskunnan silmissä epäilyttävänä, eikä uhriutuminen ole niin selkeästi ilmeistä kuin mitä ns. perinteisissä rikoksissa. Ihmiskaupan uhreja saatetaan jopa syyllistää omasta tilanteesta ja heidän moraalinsa saatetaan kyseenalaistaa. (Viuhko 2013, 389.) Viuhkon mukaan ihmiskaupan uhreihin liitetään usein mielikuva ideaaliuhrin kaltaisesta heikosta uhrista ja passiivisuudesta, jolloin uhrin toimijuus tulee kyseenalaistetuksi. Kuitenkaan suurin osa ihmiskaupan uhreista ei lukeudu ideaaliuhreiksi. (Viuhko 2013, 390–391.)

Ideaaliuhrin määrittely vaatii uhrin lisäksi myös ideaalitekijän. Christien (1986, 19) mukaan ideaalitekijä on ideaaliuhrin tapauksessa iso ja paha, entuudestaan tuntematon ja ei henkilökohtaisessa suhteessa uhriin. Hänen mukaansa “mitä ideaalimpi uhri on, sitä ideaalimmaksi tekijä tulee” (Emt., 25). Toisaalta ideaalitekijän osalta valitsee yleistyksiä esimerkiksi etnisyyteen liittyen tai tekijän saapumisesta jostain kaukaa (Emt., 26). Christien määritelmästä muodostuu kuva ideaaliuhrista nimenomaan naissukupuolisena. Uhri voi olla myös mies, mutta kuitenkin harvemmin. Sitä vastoin ideaalitekijä on pääsääntöisesti mies. Tätä korostaa Christien uhrista ja tekijästä käyttämät englannin kielen hän-pronominit (he/she).

Seuraavaksi esittelen työperäiseen maahanmuuttoon liittyvää tilastotietoa ja maahantulon erilaisia oleskelulupakategorioita.

2.2 Työperäisen maahanmuuton trendit

Suomeen suuntautuu maahanmuuttoa monien eri väylien kautta. Tämän tutkielman kannalta on oleellista erottaa maahan saapumisen syyt toisistaan, sillä esimerkiksi maahan tullut turvapaikanhakija on eri asemassa suhteessa työn perusteella maahan saapuneeseen henkilöön. Oleskelulupakäytännöt ovat erilaiset riippuen siitä, saapuko tulija EU- ja ETA-maista ja Sveitsistä vai EU:n ulkopuolelta kolmansista maista. Ulkomaalaisten työntekijöiden oleskelulupa perustuu yleensä työsuhteeseen, opiskeluun, perhesiteeseen tai kansainväliseen suojeluun. Opiskelun perusteella oleskeluluvan saanut henkilö saa työskennellä osa-aikaisesti keskimäärin 25 tuntia viikossa lukukauden aikana (Migri 2021a). Turvapaikanhakijan osalta työnteko-oikeus riippuu siitä, onko hänellä näyttöä henkilöllisyystodistusta tai voimassa olevaa matkustusasiakirja. Työnteon voi aloittaa kolmen kuukauden päästä turvapaikkahakemuksen jättämisestä, mikäli henkilö voi esittää voimassa olevan matkustusasiakirjan. Muussa

tapauksessa työt voi aloittaa kuuden kuukauden päästä turvapaikkahakemuksen jättämisestä. (Migri 2021b.)

Suomessa on tietyissä tilanteissa mahdollista tehdä töitä ilman oleskelulupaa, mikäli työnteko kestää alle 90 päivää (Migri 2021c). EU:n, Pohjoismaiden tai Sveitsin kansalaisilla on mahdollisuus oleskella Suomessa kolmen kuukauden ajan ilman oleskelulupaa. Tämän jälkeen pitää tehdä EU-rekisteröinti. Edelle lueteltujen maiden kansalaisilla on oikeus rajoittamattomaan työntekoon riippumatta EU-rekisteröinnin päätöksen tilanteesta ja työnteon voi aloittaa välittömästi Suomeen saapumisesta. (Migri 2021d.) Tutkimusaineistossa oli tapauksia, joissa henkilöt oleskelivat laillisesti EU:n alueella. Tästä huolimatta hyväksikäyttöä esiintyi myös tällaisten henkilöiden kohdalla.

Maassa olo on laitonta, mikäli henkilöllä ei ole Suomen laissa vaadittuja lupia tai asiakirjoja ja henkilö ei ole laillistanut oleskelua jollain perusteella. Tällainen peruste voi olla esimerkiksi turvapaikkahakemuksen jättäminen. Hakemuksen jättämisen jälkeen hakija oleskelee maassa laillisesti. Laittomasti maassa olevaa voidaan vaihtoehtoisesti kutsua ”paperittomaksi” tai EU tason termillä ”ilman oleskeluoikeutta maassa olevaksi” henkilöksi. Myös EU maan kansalainen voi oleskella maassa laittomasti, mikäli hän ei tee ilmoitusta viranomaisille kolmen kuukauden määräajan jälkeen. Eri arvioiden mukaan merkittävän osan paperittomista henkilöistä muodostavat kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet henkilöt. Kuntaliiton arvion mukaan vuonna 2020 Suomessa oleskeli tällaisia henkilöitä noin 700–1100. (Sisäministeriö 2021.)

Maahanmuuton määrillä on merkitystä, kun käsitellään työperäistä hyväksikäyttöä. Ulkomaalaisten työntekijöiden määrän kasvaessa myös lainsäädäntöä on kiristetty hyväksikäytön torjunnassa. Esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyrynnän vastaisella lainsäädännöllä pyritään suojelemaan ulkomaalaisia työntekijöitä, sillä he ovat monesti heikommassa asemassa esimerkiksi kielitaidon vuoksi. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli vuoden 2020 lopussa yhteensä 279 000 ulkomaan kansalaista. Verrattuna vuoteen 2019 ulkomaan kansalaisten määrä kasvoi 11 300 henkilöllä. Ulkomaan kansalaisista suurimman ryhmän muodostivat virolaiset, jonka jälkeen tulevat Venäjän ja Irakin kansalaiset. Suomessa asui vuoden 2020 lopussa yli 180 eri ulkomaan kansalaisuusryhmää. (Tilastokeskus 2021.)

Oleskelulupia haetaan eri perustein. Esimerkiksi perheenyhdistäminen on yksi keskeinen syy hakea oleskelulupaa. Perheenyhdistämiseen vaadittava tuloraja voi olla yksi syy siihen, miksi työperäisen hyväksikäytön uhri jatkaa työntekoa. Maahanmuuttovirastolle jätettiin vuonna 2020 yhteensä 21 160 ensimmäistä oleskelulupahakemusta. Eniten oleskelulupahakemuksia jätettiin työn (8 771), perhesiteen (8 369) ja opiskelun (3 299) perusteella. Vuoden 2020 luvuissa on huomioitava koronapandemian vaikutus oleskelulupahakemusten määrissä. Erityisesti kansainvälistä suojelua hakevien määrä jäi alhaiseksi vuonna 2020 juuri koronasta johtuen. (Migri 2021e.)

Työperustaisten oleskelulupien osalta on tärkeää tietää, mille toimialoille työlupia annetaan. Tiettyjä toimialoja koskee työvoiman saatavuusharkinta, jolla pyritään takaamaan reilut työehdot ja estämään väärinkäytöksiä. Tässä tutkielmassa yleisimmin esiintyneet toimialat olivat siivous-, rakennus- ja ravintola-alat. Vuonna 2020 ensimmäisiä työlupia myönnettiin eniten Ukrainan, Venäjän, Kiinan, Intian, Filippiinien ja Vietnamin kansalaisille (Migri 2021f). Lähes kolmannes luvista myönnettiin toimisto- ja laitossiivoojille. Tämän jälkeen tulivat lähes yhtä suurin osuuksin hitsaajat ja kaasuleikkaajat, puutarha-ala sekä ravintola- ja suurtaloustyöntekijät. (Iltalehti 21.4.2021.) Tuorein Tilastokeskuksen työssäkäyntitilasto on vuodelta 2017. Työssäkäyntitilaston mukaan ulkomaalaistaustaisen osuus eri toimialalla työskentelevistä oli suurinta siivousalalla 26,9 %, ravintola-alalla 22,3 %, työvoiman vuokrausalalla 14,3 % ja rakennusalalla 12,5 % (Tilastokeskus 3.10.2019).

Työperäiseen maahanmuuttoon liittyy keskeisesti saatavuusharkinta, jos työntekijä tulee Suomeen EU/ETA-alueen ulkopuolelta. Saatavuusharkinnalla tarkoitetaan työnantajan velvollisuutta selvittää, voiko avoinna olevaan työtehtävään löytää työvoimaa kohtuullisen ajan sisällä Suomesta tai muualta EU/ETA-alueelta. (Migri 2021h.) Työntekijän oleskelulupa on kaksivaiheinen prosessi. Ensimmäisessä vaiheessa TE-toimisto arvioi työvoiman saatavuutta, työsuhteen ehtoja, työntekijän toimeentuloa haetusta työstä sekä työnantajan ja työntekijän yleiset edellytykset. (TE-Palvelut 2021.) Toisessa vaiheessa Maahanmuuttovirasto tekee ratkaisun oleskeluluvasta (Migri 2021h). Osaratkaisua edellyttäviä työlupia myönnettiin vuonna 2020 yhteensä 4504, joista suurimmat lähtömaat muodostivat Ukraina, Venäjä, Filippiinit, Kosovo ja Vietnam (Migri 2021f). Saatavuusharkinnan tarkoituksena on säädellä maahanmuuttoa erityisesti matalapalkka-aloille ja torjua työvoiman hyväksikäyttöä ennalta koivin toimenpitein.

Lähetetty työntekijä tarkoittaa tilannetta, jossa ulkomainen työnantaja lähettää työntekijän Suomeen työskentelemään. Lähettämisen on oltava ajallisesti rajattu ja työntekijä voi tulla Suomeen alihankintana, vuokratyönä tai yrityksen sisäisenä siirtona. (TEM 2020b.) Eläketurvakeskuksen tilastojen mukaan ulkomailta lähetettyjä työntekijöitä tuli esimerkiksi vuonna 2018 Virosta vajaa 22 000, Puolasta noin 5 700, Saksasta reilu 4 000 ja muista maista noin 9 300. Rakennusteollisuuden arvion mukaan noin puolet ulkomailta lähetetyistä työntekijöistä tuli rakennusalalle. Tilastoista ei ilmene henkilön kansallisuutta, sillä esimerkiksi saksalaisen yrityksen lähettämät henkilöt ovat usein puolalaisia ja romanialaisia. (Rakennusteollisuus 28.5.2019, 26.)

Vuonna 2018 Suomessa säädettiin kausityölaki koskemaan kausityöhön tulevia ulkomaalaisia työntekijöitä, jonka jälkeen Suomeen kausityöhön tulevien kolmansien maiden kansalaisten on täytynyt hakea viisumia kausityötä varten (HE 80/2017 vp, 45). Lain tavoitteena oli hallita kausityöntekijöiden muuttoa, parantaa kausityönteki-

jöiden työ- ja elinoloja sekä saattaa heidät yhdenvertaiseen asemaan maan kansalaisten kanssa (HE 80/2017, 5). Tämän lisäksi tavoitteena oli ehkäistä laitonta maassa oleskelua ja kausityöntekijöiden oleskeluaikojen ylittymistä Euroopan unionin alueella. Lainsäädäntömuutoksella tavoiteltiin lisäksi yksinkertaisempaa ja joustavaa lupamennettelyä vastaamaan kausityövoiman tarpeeseen (HE 80/2017, 45.) Kausityöllä tarkoitetaan tietyinä vuodenaikana tehtävää maatalouden- ja puutarha-alan sekä matkailualan työtä, jonka kesto on enintään 9 kuukautta. Kausityöhön oikeuttavia lupia on kolmenlaisia, riippuen siitä tuleeko henkilö viisumivervollisesta (kausityöviisumi) vai viisumivapaasta (kausityötodistus) maasta tai tekeekö henkilö kausityötä 3–9 kuukauden ajan, jolloin hän tarvitsee kausityöoleskeluluvan. (Migri 2021g.) Vuonna 2020 kausityötä varten myönnettiin noin 11 500 kausityötodistusta ja oleskelulupia noin 1 700. Kausityöntekijöiden todistuksista 11 462 kappaletta myönnettiin Ukrainan kansalaisille. (Migri 2021e.)

Suomeen on mahdollista tulla metsämarjojen poimijaksi ilman kausityölupaa, jos työ kestää alle kolme kuukautta. Ulkomaalaisten marjanpoimijoiden asemaa parannettiin uudella lailla, joka astui voimaan kesäkuussa 2021. Laissa säädellään luonnontuotteiden kerääjien oikeuksista, luonnontuotekeruualan toimijoiden velvoitteista sekä valvonnasta ja laiminlyöntien seuraamuksista. (TEM 2021.) Vuonna 2021 poimijoita arvioitiin saapuvan Thaimaasta noin 3 000 ja Ukrainasta 500–600 (Yle 21.7.2021).

Turvapaikanhakijoiden määrissä on tapahtunut vaihtelua viimeisten vuosien aikana. Määrät ovat vaihdelleet 2010-luvulla pääsääntöisesti 3 000–4 000 hakijan välillä. Suomessa jätettiin vuonna 2021 yhteensä 3 209 turvapaikkahakemusta ja 4 550 vuonna 2019. Hakemuksissa on korostunut erityisesti vuoden 2015 jälkeen suuri uusintahakemusten osuus. (Migri 2021e.) Turvapaikanhakijat ovat haavoittuvassa asemassa työmarkkinoilla, mikä kävi ilmi myös tutkimusaineistosta. Tästä syystä turvapaikanhakijoiden määrillä ja toisaalta kielteisen päätöksen saaneiden turvapaikanhakijoiden palauttamisilla lähtömaihin on merkitystä käsiteltäessä työperäistä hyväksikäyttöä.

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, ulkomaalaisten työntekijöiden perustamissa yrityksissä on havaittu tiettyjä hyväksikäytön piirteitä (kts. Alho 2010). Kielitaidon maahanmuuttaja voi olla otollista työvoimaa samaa kieltä puhuville maahanmuuttajayrittäjille. Tutkimusaineistosta kävi ilmi, että suurimmassa osassa tapauksista hyväksikäyttäjät olivat itse maahanmuuttajataustaisia. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden perustamien yritysten määrät ovat kasvaneet viime vuosina. Toimialakohtaisesti suhteellisesti eniten ulkomaalaistaustaisten perustamia yrityksiä oli majoitus- ja ravitsemusalalla lähes 23 % kaikista alan yrityksistä. Suuri osa näistä yrityksistä oli ravitsemisen puolella esimerkiksi ravintoloita ja baareja. Muita merkittäviä toimialoja olivat kaupanala 14,4 % ja rakentaminen 14,1 %. Yrittäjien keskeisimmät taustamaat ovat entinen Neuvostoliitto, Viro ja Turkki. Kiinalaistaustaisten yrittäjien määrä on ollut

myös kasvussa. Maantieteellisesti ulkomaalaistaustaisten yrityksen sijoittuivat erityisesti pääkaupunkiseudulle ja Uudellemaalle. (Tieto & Trendit 16.2.2018.)

3 LAINSÄÄDÄNTÖ

Tässä luvussa esittelen kiskonnantapaisen työsyryjinnän lainsäädäntöä, sillä se asettaa osaltaan työperäiselle hyväksikäytölle lainsäädännöllisen kehikon. Lisäksi esittelen ihmiskaupaan liittyvän lainsäädännön ja käsittelen kiskonnantapaisen työsyryjinnän ja ihmiskaupan välistä rajanvetoa.

Suomen perustuslain luvun 2 § 6 mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Finlex 2021a). Perustuslain yhdenvertaisuussäännöstö on ulotettu koskemaan kaikkia Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevia henkilöitä, eikä rajoitu vain Suomen kansalaisiin (Ojanen & Scheinin 2011, 227).

Edellä luetellut syrjintäperusteet eivät ole kattava listaus, vaan laissa on haluttu tuoda esiin merkittävät syrjintäperusteet. Ajatus yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta liittyvät läheisesti toisiinsa ja niiden merkitystä korostetaan kansainvälisissä sopimuksissa. (Ojanen & Scheinin 2011, 227–228.) Yhdenvertaisuuden kannalta keskeistä lainsäädäntöä ovat yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki. Syrjinnän rikkomiselle asetetut seuraamukset löytyvät rikoslaista. (Valkonen 2018, 206.) Myös syrjinnän ennaltaehkäisevää lainsäädäntöä on säädetty esimerkiksi työturvallisuuslaissa.

Syrjintä on erityisen haitallista niille yksilöille ja ryhmille, joihin kohdistuu runsaasti häirintää. Kyse on kuitenkin myös laajemmalti yhteiskunnallisesta ongelmasta. Suomalaiset arvioivat syrjinnän kohdistuvan yleisimmin romaneihin, etniseen taustaan tai ihonväriin. (Oikeusministeriö 2020, 11–13.) Myös työsyryjintä on eräs syrjinnän muoto. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisella nimellä on huomattu olevan suuri vaikutus siihen, kutsutaanko henkilö työhaastatteluun vai ei (Yle Uutiset 21.10.2019).

Työvoiman hyväksikäytön kannalta keskeisiä sovellettavia rikosnimikkeitä ovat esimerkiksi RL 25 § 3 ihmiskauppa, RL 25 § 3a törkeä ihmiskauppa ja RL 47 § 3a kiskonnantapainen työsyryjintä, RL 36 § 7 törkeä kiskonta, RL 36 § 6 kiskonta, RL 47 § 6a

luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, RL 47 § 2 työaika-suojelurikos, UlkomL 12 § 185 ulkomaalaisrikkomus sekä UlkomL 12 § 186 työnantajan ulkomaalaisrikkomus (Pekkarinen, Jokinen, Rantala, Ollus & Näsi 7.10.2021.)

Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin kiskonnantapaisen työsyryjinnän lainsäädäntöä ja kriminalisoinnin taustaa. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän lainsäädännölliset seuraamukset konkretisoituvat siinä vaiheessa, kun uhri on jo Suomessa.

3.1 Kiskonnantapainen työsyryjintä

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän kriminalisointi ajoittuu 2000-luvun alkuvuosille, jolloin lisääntyvän ulkomaisen työvoiman myötä huomattiin tärkeäksi tehostaa työsuhteisiin liittyvien ehtojen valvontaa. Kiskonnantapainen työsyryjintä lisättiin rikoslakiin uutena rikosnimikkeenä vuonna 2004 (HE 151/2003, 1). Erityisen merkittävänä tekijänä kiskonnantapaisen työsyryjinnän kriminalisointiin vaikutti kiinalaisten kivimiesten tapaus, jossa suomalainen yritys käytti hyväksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa ulkomaalaisten työntekijöiden heikkoa asemaa. Tämän lisäksi oli esiintynyt muitakin tapauksia, joissa oli hyväksikäytetty ulkomaalaisten työntekijöiden heikompaa asemaa työsuhteen ehdoista sovittaessa. (Jokinen ym. 2011, 42; Melander & Nuutila 2013, 1277.) Yhä kasvava ulkomaisen työvoiman määrä korostaa entisestään säännöksen tarvetta.

Esityksen katsottiin voivan suojaavan erityisesti yhdenvertaisuutta, ehkäisevän syrjintää työelämässä, lisäävän tasa-arvoista kohtelua ja kohdistuisi erityisesti heikomman osapuolen suojaksi (HE 151/2003, 10). Kiskonnantapaisen työsyryjinnän kriminalisoinnin on katsottu suojaavan ensisijaisesti ulkomaalaisia työnhakijoita ja työntekijöitä, mutta ei kuitenkaan rajoitu vain heihin. Muita heikommassa asemassa olevia ryhmiä ovat esimerkiksi nuoret työnhakijat ja työntekijät. (Soukola 2009, 281.)

Rikoslain kohta kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä kuuluu seuraavasti:

RL 47 § 3 a Kiskonnantapainen työsyryjintä

Jos työsyryjinnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi (Finlex 2021b).

Lain esitöissä todetaan, että kiskonnantapainen työsyryjintä on työsyryjinnän erityistilanne, eikä kyse ole niinkään työsyryjinnän törkeästä tekemuodosta. Tästä syystä kiskonnantapaisen työsyryjinnän ei tarvitse olla törkeä. (HE 151/2003, 11.) Kiskonnantapainen työsyryjintä kattaa kaikki työsyryjintää koskevassa rikoslain 47 luvun pykä-

lässä 3 tarkoitetut syrjintäperusteet ja edellyttää työsyryjinnän tunnusmerkistön täytymistä (Emt., 16). Hallituksen esityksessä todetaan, että kyseessä on kiskonnantapainen työsyryjintä, jos ulkomaalaisen tietämättömyyttä tai asemaa on ilmeisesti käytetty hyväksi työsuhteen ehtoja sovittaessa (Emt., 1). Vaikka kiskonnantapainen työsyryjintä kattaa myös työpaikkailmoituksen, työntekijän valinnan ja palvelusajan, niin yleisimmin syrjintä koskee palvelussuhteen ehtoja (Melander & Nuutila 2013, 1278).

Kiskonnantapainen työsyryjintä ei ole niinkään työsyryjinnän törkeä tekomuoto, vaan se on erityissäännös suhteessa työsyryjintään (Melander & Nuutila 2013, 1278). Lainsäätäjä on halunnut korostaa kiskonnantapaisen työsyryjinnän moitittavuutta suhteessa työsyryjintää myös rangaistuksen ankaruudella mitattuna. Työsyryjinnästä voi saada sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta, kun taas kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä rangaistukseksi voidaan tuomita sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta (HE 151/2003, 11). Edelleen kiskonnantapaisista työsyryjintää voidaan pitää moitittavampana tekona, jossa tietoisesti hyväksikäytetään toisen heikompaa asemaa (Emt., 17).

Rikoslain kohta työsyryjinnästä kuuluu seuraavasti:

RL 47 § 3 Työsyryjintä

Työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan

1) rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, kansalaisuuden, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka

2) uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella (Finlex 2021c).

Hallituksen esityksessä todetaan, että kiskonnantapaisen työsyryjinnän säännöksen soveltaminen kannalta ei ole merkitystä tapahtuuko työsyryjintä kohdan 1 tai 2 perusteella. Lain esitöissä arvioidaan kuitenkin kiskonnantapaisen työsyryjinnän perustuvan pääasiassa työsyryjintäsäännöksen 1 kohdassa lueteltuihin henkilöön liittyvään perusteeseen (HE 115/2003, 16). Tällaisia perusteita yleisimmin ovat henkilön kansalaisuus tai terveydentila (Melander & Nuutila 2013, 1278).

Melander ja Nuutilan (2013, 1278) mukaan kiskonnantapainen työsyryjintä muisuttua kiskontaa koskevaa rangaistussäännöstöä. Kiskonnasta voidaan tuomita rikoslain luvun 36 pykälän 6 mukaan, mikäli käytetään hyväksi toisen taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta jonkin sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on epäsuhteessa vastikkeeseen. Lain esitöissä kuitenkin todetaan, että kiskonnantapainen työsyryjintä on erityissäännös suhteessa kiskontaan.

Edelleen hallituksen esityksessä mainitaan kiskonnantapaisen työsyryjinnän syrjäyttävän työsyryjinnän ja kiskonnan, mutta olevan kuitenkin toissijainen suhteessa törkeään kiskontaan. (HE 151/2003, 17.)

Kiskonnantapainen työsyryjintä edellyttää, että työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä. Hallituksen esityksessä epäedullista asemaa kuvataan esimerkiksi muihin työntekijöihin verrattuna huomattavan alhaisena palkkana, epäasiallisina työaikoina tai molempina. Tietyissä tapauksissa kyse voi olla terveydentilaan liittyvistä seikoista. (HE 115/2003, 16–17; Melander & Nuutinen 2013, 1278–1279.)

Huomattavan epäedullisen aseman selvittäminen vaatii syrjintävertailua. Vertailu tapahtuu saman työnantajan palveluksessa oleviin, jotka tekevät samoja työtehtäviä tai työskentelevät muutoin vastaavissa oloissa. Vertailu voi tapahtua myös työnhakijoihin tai työntekijöihin, jotka ovat muiden työnantajien palveluksessa ja joita kohdellaan lainmukaisesti sekä tasapuolisesti. (HE 94/1993, 171.) Kiskonnantapaisen työsyryjinnän osalta syrjintävertailun kynnyks on korkeammalla kuin tavanomaisessa työsyryjintävertailussa. Useimmiten kyse on siitä, että ulkomaalainen työntekijä on asetettu suomalaisen työntekijään nähden huomattavan epäedulliseen asemaan. (Melander ja Nuutila 2013, 1278.)

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän rangaistavuus edellyttää työnhakijan tai työntekijän heikomman aseman hyväksikäyttöä. Hyväksikäyttö voi kiskonnantapaisen työsyryjinnän säännöksen mukaan viitata työnhakijan tai työntekijän taloudelliseen tai muuhun ahdinkoon, riippuvaiseen asemaan, ymmärtämättömyyteen, ajattelemattomuuteen tai tietämättömyyteen (Melander & Nuutila 2013, 1279). Heikomman aseman tunnusmerkistöllä on yhteys sekä kiskontaan että ihmiskauppaan liittyvään sääntelyyn.

Taloudellinen ahdinko viittaa tilanteeseen, jossa työntekijällä ei esimerkiksi ole mahdollisuutta toimeentuloon ilman kyseistä työtä. Taloudellisen ahdingon on liitettävä työnhakijaan tai työntekijään, eikä yleistä taloudellista laskusuhdannetta katsota tällaiseksi seikaksi. (Melander & Nuutila 2013, 1279.) Muuksi ahdingoksi katsotaan tilanne, jossa käytetään hyväksi esimerkiksi työntekijän sairauteen liittyviä tarpeita tai asunnottomuuden tilaa (HE 103/2014 vp, 13). Taloudellinen ja muu ahdinko on yhteydessä ihmiskauppaa koskevan säännöksen turvattomaan tilaan, mutta ihmiskaupan ollessa kyseessä turvattoman tilan tarkoittama ahdinko on kuitenkin vakavampi kuin kiskonnantapaisessa työsyryjinnässä (Melander & Nuutila 2013, 1279).

Riippuvainen asema voi muodostua monenlaisista henkilösuhteista sekä tilanteista. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän riippuvainen asema on yhteneväinen ihmis-

kaupparikokseen sisältyvien riippuvuuksien kanssa (Jokinen ym. 2011, 46). Riippuvuus voi perustua esimerkiksi sukulaisuus- tai perhesuhteisiin, velkasuhteeseen tai oleskeluun jossakin laitoksessa. Työnhakijan tai työntekijän riippuva asema voi muodostua tilanteessa, jossa hän on huumausaineista johtuvan käytön vuoksi riippuvainen huumausaineen toimittajasta. Myös työnhakijan tai työntekijän uhkailu viranomaisille paljastamiseksi luo riippuvaisen aseman. Viranomaisilla uhkaaminen tulee kyseeseen tilanteessa, jossa hyväksikäyttöä kohtaava henkilö on tehnyt rikoksen tai oleskelee maassa luvottomasti. Lisäksi riippuvainen asema voi muodostua esimerkiksi uhkaamalla matkustusasiakirjojen luovuttamisella toiselle henkilölle. (HE 103/2014 vp, 13; Melander & Nuutila 2013, 1279–1280.) Jokinen ym. (2011, 85) selvityksessä havaittiin, että välitysmaksuilla työntekijät saatettiin riippuvaiseen asemaan jo lähtömaassa.

Riippuvainen asema ei kiskonnantapaisen työsyrijännän tapauksessa edellytä riippuvuussuhdetta työnantajaan, vaan riippuvuus voi muodostua myös johonkin toiseen henkilöön nähden. Työnantaja tai riippuvainen henkilö voivat olla jokin kolmas henkilö. Tällainen tulee kyseeseen esimerkiksi siinä tilanteessa, jos riippuvainen henkilö on työnhakijan tai työntekijän lähiomainen. (HE 103/2014 vp, 13; Melander & Nuutila 2013, 1280.)

Ymmärtämättömyydellä tarkoitetaan tietämättömyyttä tai kokemattomuutta esimerkiksi liittyen Suomen työläinsäädäntöön. Ennen muuta kyse on ulkomaalaisen työntekijän harhauttamista työsuhteen ehdoista ja työoloista. (HE 103/2014 vp, 13.) Ymmärtämättömyys tulee kyseeseen myös siinä tapauksessa, jos vajavaisen kielitaidon vuoksi ulkomaalainen työntekijä ei kykene arvioimaan tekemänsä työsopimuksen sisältöä (Melander & Nuutila 2013, 1280). Kielitaidottomuuden ja ymmärtämättömyyden välillä on siten usein yhteys.

Ajattelemattomuudella viitataan hieman eri asioihin kiskontasäännöksessä ja kiskonnantapaisen työsyrijännän säännöksessä. Kiskonnantapaisen työsyrijännän kohdalla ajattelemattomuus viittaa tilanteeseen, jossa työnhakija tai työntekijä ei ole miettinyt tarkemmin työsopimuksen sisältöä tai työoloja. Hän on saattanut olla lähinnä iloinen pienestä rahallisesta korvauksesta ja sitä kautta saatavasta taloutensa koheneemisestä. (HE 103/2014 vp, 13; Melander & Nuutila 2013, 1280.) Tietämättömyydellä viitataan Nuutilan ja Melanderin (2013, 1280) mukaan suoraa ”työoloja tai työehtoja koskevaan tietoon”.

Kuten edellä on käynyt ilmi, kiskonnantapainen työsyrijäntä luetaan niin sanottuihin ihmiskaupan kaltaisiin rikoksiin. Kiskonnantapaisen työsyrijännän lisäksi ihmiskaupan kaltaisina rikoksina pidetään törkeää paritusta ja törkeää laittoman maa-hantulon järjestämistä. Ihmiskauppaa pidetään rikosten törkeysjärjestyksessä vakavimpana rikoksena, kun taas törkeä kiskonta asettuu kiskonnantapaisen työsyrijännän ja ihmiskaupan väliin. (Jokinen & Ollus 2014, 12–13.)

Seuraavaksi tarkastelen ihmiskauppaa liittyvää lainsäädäntöä, jonka jälkeen käyn läpi kiskonnantapaisen työsyrrjinnän ja ihmiskaupan välistä rajanvetoa.

3.2 Ihmiskauppa

Ihmiskauppa rikosnimikkeenä lisättiin Suomen rikoslakiin vuonna 2004. Lainsäädäntömuutoksella haluttiin torjua tehokkaammin ihmiskauppaa ja samalla muutokset liittyivät Suomea koskevien kansainvälisten sopimusten ratifiointiin (HE 34/2004, 1).

Rikoslain kohta ihmiskaupasta kuuluu seuraavasti:

RL 25 § 3 Ihmiskauppa

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupastavankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi (Finlex 2021d).

Suomen ihmiskauppalainsäädännön kehittymiseen ovat vaikuttaneet ihmiskaupan vastaiset kansainväliset sopimukset ja Euroopan unionin säätämät direktiivit. Kaksi Suomen kannalta merkittävää sopimusta on Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sopimuksen lisäpöytäkirja (SopS 71/2006) vuodelta 2000, jota kutsutaan myös Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjaksi sekä Euroopan unionin puitepäättös ihmiskaupan torjunnasta (2002/629/YOS) vuodelta 2002 (Roth & Luhtasaari 7.5.2021, 9–10).

Palermon sopimusta voidaan pitää merkittävänä siinä mielessä, että sen sisällössä määritellään ihmiskauppa. Määritelmää seurataan nykyisinkin ja se on vaikuttanut esimerkiksi Euroopan unionin direktiiveihin sekä Suomen rikoslainsäädännön määritelmään ihmiskaupasta. (Syrjintä 2021, 63.) Sopimus velvoitti Suomea ehkäisemään ihmiskauppaa, suojelemaan uhreja ja edistämään kansainvälistä yhteistyötä (Jokinen ym. 2011, 27). Palermon sopimus tunnisti kattavasti ensimmäistä kertaa ihmiskaupan erilaiset muodot ja tavoitteli uhrien ihmisoikeuksien parempaa toteutumista.

Euroopan unionin puitepäättös vuodelta 2002 seurasi Palermon sopimusta. Sen sisältö velvoitti jäsenmaita yhtenäistämään ihmiskauppaan liittyviä määritelmiä ja toimimaan ihmiskauppaa vastaan. Puitepäättöksessä ihmiskauppa ulottui työvoiman hyväksikäytöstä myös seksuaaliseen hyväksikäyttöön. (Jokinen ym. 2011, 29.)

Palermon lisäpöytäkirjan ja Euroopan unionin puitepäättöksen mukaan ihmiskaupparikos muodostuu kolmesta elementistä, jotka ovat käytetyt keinot, tekotapa ja teon tarkoitus. (Nuutila & Majanen 2013, 688.) Ihmiskaupasta voidaan tuomita vain siinä tapauksessa, jos nämä kaikki kolme osatekijää täyttyvät. Rangaistuksena voi olla vähintään neljä kuukautta tai enintään kuusi vuotta vankeutta. (HE 103/2014 vp, 5–6.) Lisäksi jokaisen kolmen osatekijän välillä on oltava yhteys, tahallisuuden on kosketettava jokaista osatekijää ja tekijä on pyrkinyt nimenomaan saattamaan uhri hyväksikäytön olosuhteisiin (HE 34/2004 vp, 93). Ihmiskaupassa voi olla tilanteita, joissa uhri ei välttämättä itse tajua tulleen hyväksikäytetyksi. Tämä voi tulla kyseeseen erityisesti työperäisessä ihmiskaupassa, jos ulkomaalainen uhri ei tunne Suomen työläisäädäntöä ja työolojen säätelyä. (HE 103/2014 vp, 36.)

Keinolla viitataan henkilön riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan käyttämistä hyväksi tai toista painostamalla. Myös erehdyttäminen tai korvauksen maksaminen henkilölle, joka pitää toista henkilöä vallassa tai korvauksen vastaanottaminen (HE 34/2004 vp, 92–93.) Tekotavan tunnusmerkistönä voi olla toisen määräysvaltaan ottaminen, värvääminen, luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen. Vastaanottaminen kattaa koko matkan välivaiheineen aina päätepisteellä tapahtuvaan vastaanottamiseen asti. (Nuutila & Majanen 2013, 689.) Teon tarkoitus koostuu neljästä elementistä, jotka ovat seksuaalinen hyväksikäyttö, henkilön saattaminen pakkotyöhön, henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin sekä elimien taikka kudosten poistamisen (HE 103/2014 vp, 7–9).

Työperäisen ihmiskaupan tunnusmerkistö vaatii pakkotyötarkoituksen todistamista. Suomen lainsäädännöstä ei löydy erillistä määritelmää pakkotyölle. Ihmiskauppaa ja paritusta koskevan rikoslain esitöissä käytetään Kansainvälisen työjärjestön (ILO) määritelmää pakkotyöstä (HE 103/2014, 8). ILO hyväksyi *pakkotyön kieltävän sopimuksen nro 29* vuonna 1930. *Pakkotyön poistamista koskeva sopimus nro 105* hyväksyttiin vuonna 1957. (Tapiola 2013, 174.) ILO:n määritelmän mukaan pakkotyö on työ tai palvelus, ”joka jonkinlaisen rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut”. ILO on rajannut pakkotyön ulkopuolelle esimerkiksi asepalveluksen tai vankeuden aikana tehtävän työn. (HE 103/2014, 8.) Ihmiskaupan ja parituksen vastaista lainsäädäntöä on kehitetty ja viimeisin muutos astui voimaan vuonna 2015. Muutoksella haluttiin saada Suomen ihmiskauppaa koskeva lainsäädäntö vastaamaan paremmin kansainvälisiä velvoitteita. Uudistuksella haluttiin lisäksi selventää ihmiskaupparikosten ja parituksen välistä rajanvetoa. (Roth & Luhtasaari 2021, 10.)

Muita keskeisiä sopimuksia ovat esimerkiksi Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta vuodelta 2005 (SopS 43–44/2012), jonka Suomi hyväksyi vuonna 2012. Sopimuksessa painotettiin erityisesti uhrien asemaa ja vahvistettiin ihmiskaupan vastaisten toimien ihmisoikeusperustaisuutta (Roth ja Luhtasaari 2021, 10). Euroopan neuvoston uhridirektiivi (2012/29/EU) rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta hyväksyttiin Suomessa vuonna 2016. Uhridirektiivissä säädetään kattavasti uhrin asemasta esitutkinnan ja oikeusproessin aikana sekä velvoitetaan viranomaisia kertomaan uhrille oikeuksista esimerkiksi tukipalveluihin, neuvontaan ja suojeluun.

3.3 Kiskonnantapaisen työsyrynnän ja ihmiskaupan välinen rajanveto

Kiskonnantapainen työsyryntä on ihmiskaupan kaltainen rikos. On huomioitavaa, että nämä kaksi rikosta on sijoitettu rikoslain eri lukuihin. Ihmiskauppa on henkilön vapautteen kohdistuva rikos, kun taas kiskonnantapainen työsyryntä on nimenomaan syrjintään liittyvä rikos. Näiden kahden rikoksen välinen eronteko ei ole osoittautunut yksinkertaiseksi. Asiantuntijoiden mukaan haasteellista on erityisesti syrjintäasetelman toteaminen (Pekkarinen ym. 2021, 136).

Suomessa käytössä oleva kiskonnantapaisen työsyrynnän rikosnimike oli Euroopan maiden vertailussa poikkeuksellinen. Kiskonnantapaisen työsyrynnän haasteena on syrjintäasetelman toteaminen, ja vertailussa mukana olleissa maissa ei ollut tällaista syrjintään perustuvaa asetelmaa työperäisen hyväksikäytön tilanteissa. (Pekkarinen ym. 2021, 136.)

Kiskonnantapaisen työsyrynnän kohdalla kyse on yleensä ulkomaalaisen henkilön alipalkkauksesta ja heikoista työehdoista. Ihmiskaupparikokseen liittyy kuitenkin myös pakkotyötarkoitus, eivätkä alipalkkaus tai huonot työehdot riitä yksinään täyttämään ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä. Edelleen ihmiskaupparikoksessa jokaisen erillisen osa-alueen on täytyttävä, jotta rikos voidaan katsoa tapahtuneen. Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä oleellista taas on hyväksikäytetyn huomattavan epäedulliseen asemaan asettaminen verrattuna muihin työntekijöihin. Suurin ero on siten selkeästi siinä, millaiseen asemaan työnhakijat tai työntekijät päätyvät keinon käyttämisen perusteella. (Ylinen ym. 2020, 13–15; HE 103/2014, 35.)

Ihmiskauppaan ja kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistöissä kuvattujen hyväksikäyttökeinojen osalta voi havaita rinnastusta ja osin nämä keinot ovat päällekkäisiä. Kiskonnantapaisen työsyrynnän osalta erityisesti ahdingon ja riippuvaisen aseman hyväksikäyttö linkittyy ihmiskaupparikoksen keinoihin. Päällekkäisyyttä

vahvistaa entisestään molempien lakien esitöissä kuvatut perusteet. (HE 103/2014 vp, 35.)

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija on arvioinut, että ihmiskauppa saatetaan sekoittaa sen lähirikoksiin, kuten kiskonnantapaiseen työsyryntään tai paritukseen ja eronteko jää siten tekemättä. Tähän saattaa vaikuttaa osaltaan ihmiskauppaan liittyvän rangaistussäädösten monimutkaisuus. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 24.) Asiantuntijat ovat esittäneet kiskonnantapaisen työsyryntään rangaistusmaksujen nostamista, rikokseen liittyvän vanhenemisajan pidentämistä sekä vaihtoehtoisten nimikkeiden (kiskonta ja/tai petos) vahvistamista vaihtoehdoksi työvoiman hyväksikäyttötapauksissa (Pekkarinen ym. 2021, 136).

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kiskonnantapaisen työsyrrjinnän uhrien hyväksikäyttötilanteessa kokemia kontrollin muotoja ja siten toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan uhrien asemoitumista ideaaliuhrin määritelmään. Aineistona käyttämäni tuomioasiakirjat olivat tutkimuksen toteutuksen kannalta oleellisen tärkeitä, sillä niiden avulla oli mahdollista vastata tutkimuskysymyksiin.

Tässä luvussa esittelen tutkimuksessa käytetyn aineiston. Osiossa erittelen vaiheet liittyen aineiston hankintaan, aineiston saattamisen analysoitavaan muotoon, aineistoon hallinnan ja tietoturvakäytännöt sekä aineiston käyttöä koskevan eettisen pohdinnan. Aineiston esittelyn jälkeen seuraa tutkielmassa käytetyn analyysimenetelmän kuvaus. Tutkimus toteutetaan laadullisena tutkimuksena, jossa käytän teorialähtöistä sisällönanalyysia.

4.1 Aineisto

Tutkielman hahmottelun aloitin syksyllä 2020, jolloin pohdin erilaisia ongelmatilanteita liittyen ulkomaiseen työvoimaan. Työperäisestä hyväksikäytöstä on uutisoitu runsaasti viimeisten vuosien aikana. Uutisoinnissa on korostunut erityisesti etnisissä ravintoloissa ja siivousalalla tapahtuva hyväksikäyttö ja epäkohdat (esim. HS 2019, HS 8.3.2020, Yle 29.7.2020). Samaan aikaan Marinin hallitus on hallitusohjelmassaan kirjannut ihmiskaupan ja muun työperäisen hyväksikäytön vastaisista toimista. Selvitysten perusteella on esitetty useita toimenpide-ehdotuksia ja lainsäädäntömuutoksia koskien työvoiman hyväksikäyttöä (TEM 20.8.2020). Työperäisen hyväksikäytön vastaisia toimia on tarkoitus jatkaa Marinin hallituskauden loppuun asti.

Lähestyin Rakennusliittoa ja Etelä-Suomen Aluehallintovirastoa tutkimusideani kanssa. Ajatuksena oli tarjota jotain valmista graduaihetta tai saada käyttöön valmis

tutkimusaineisto, josta voisin lähteä työstämään tutkielmaa. Yhteydenottoihin ei juurikaan vastattu ja aloin kartoittaa muita tapoja hankkia tutkielmaan sopivaa aineisto. Tästä syystä päädyin hyödyntämään oikeusasiakirjoja, jotka lähtökohtaisesti ovat julkisia sekä saatavilla sähköisessä muodossa. Laadullista tutkimusta tehtäessä aineistonkeruumenetelmät ovat yleisimmin haastatteluja, kyselyjä, havainnointia tai muihin dokumentteihin perustuvia tietoja. Näitä aineistonkeruumenetelmiä voidaan hyödyntää myös määrällisen tutkimuksen aineistoja kerätessä. (Tuomi & Sarajarvi 2003, 73).

Tutkielman aineistona on käytetty käräjäoikeuksien oikeusasiakirjoja. Tuomiot koskevat rikosnimikettä kiskonnantapainen työsyryntä. Tutkimuksen teema ja aineisto rajautui kiskonnantapaisen työsyryntän rikosnimikkeeksi siitä syystä, että esimerkiksi gradututkielmissa työperäistä hyväksikäyttöä tarkastellaan usein nimenomaan ihmiskaupan rikosnimikkeen kautta. Keskustelin lisäksi asiasta HEUNI:n tutkijan Anniina Jokisen (27.1.2021) kanssa, ja hänen tiedossaan ei ollut, että nimenomaan kiskonnantapaisen työsyryntän tuomioita olisi ”kauheasti” käytetty gradututkielmien aineistona.

Aineisto on rajattu välille 1.1.2015–31.12.2020. Rajauksen perusteena on tuomioiden tuoreus. Toisaalta valitsin riittävän pitkän aikavälin, sillä etukäteen en voinut tietää, kuinka paljon tuomioita ja siten analysoitavaa aineistoa löytyisi. Tutkielmassani aineistonkeruussa on hyödynnetty julkisia asiakirjoja eli valmista aineistoa, joten käytän perinteistä laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmää. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajarvi (2003, 87) toteavat laadullisen tutkimuksen aineiston koosta, että laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Tutkimusraportissa on kuitenkin käytävä ilmi, millä kriteerein aineisto on hankittu ja miten aineisto vastaa sille asetettuihin sopivuuden kriteereihin.

Suomessa on kaksikymmentä käräjäoikeutta, joista yksi sijaitsee Ahvenanmaalla. Lähetin tietopyynnön jokaiseen käräjäoikeuden kansliaan lukuun ottamatta Ahvenanmaan käräjäoikeutta, sillä on oletettavaa, että oikeusasiakirjat julkaistaan siellä vain ruotsin kielellä. Ensimmäinen tietopyyntö oli vapaamuotoinen sisältäen rikosnimikkeen ja aikarajauksen sekä mahdollisuuden saada oikeusasiakirjat sähköisessä muodossa, mikäli kyseisessä käräjäoikeudessa löytyy annettuja tuomioita rajaamillani ehdoilla. Osa käräjäoikeuksista toimitti välittömästi ensimmäisen yhteydenoton jälkeen asiakirjat tai ilmoitti, mikäli tuomioita ei ollut annettu kyseisessä käräjäoikeudessa annetulla aikavälillä. Kuitenkin käräjäoikeuksien välillä oli eroja suhteessa tietopyynnön sisältöön ja osa käräjäoikeuksista vaati tarkemman tutkimussuunnitelman toimittamista.

Käräjäoikeuksien ratkaisut ovat lähtökohtaisesti julkisia, ellei niitä ole määrätty salaisiksi. Käräjäoikeuksia sitoo henkilötietojen käsittelyn osalta EU:n tietoturva-ase-

tus, rikosasioiden tietoturvasuojadirektiivi sekä henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettu laki (Keski-Suomen KO 2021).

Toisen vaiheen tietopyyntöä varten laadin tutkimussuunnitelman. Suunnitelmassa pyydettiin erittelemään esimerkiksi tutkimuksen sisältöä lyhyesti, tutkimuskysymykset ja pyydetyt aineiston tärkeys tutkimuksen toteutuksen kannalta. Lisäksi pyydettiin tutkimuksen ohjaajan nimi, yliopisto, jossa tutkimus on tarkoitus toteuttaa sekä aineiston anonymisointiin, säilytykseen ja hävitykseen liittyvät selostukset. Käräjäoikeuksille toimitettavassa tutkimussuunnitelmassa hyödynsin Jyväskylän yliopiston sivuilta löytyvää tietoa esimerkiksi aineiston säilytyksestä. Lisäksi tutkielman toinen ohjaaja Armi Mustosmäki laati ohjaajan ominaisuudessa todistuksen siitä, että olen tekemässä kyseisestä aiheesta tutkielmaa.

Helsingin käräjäoikeus perusteli aineiston luovuttamista seuraavasti

Käräjäoikeuden ratkaisut ovat julkisia, jollei niitä ole määrätty salaisiksi. Julkisiakaan tietoja ei ole aina mahdollista luovuttaa niitä pyytävälle, sillä diaarista haetuista hakutuloksista saattaa muodostua EU:n yleisen tietosuojasetuksen ja tietosuojalain mukainen henkilökisteri. Tietojen luovuttaminen käytettäväksi tieteellisessä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tietosuojasetuksen tai sen nojalla annetun tietosuojalain vastaista. (LIITE 1)

Helsingin käräjäoikeus oli ainoa käräjäoikeuksista, joka lähetti tarkemman selosteen tutkimuslupapäätöksestä.

Oikeusaineisto toimitettiin sähköisessä muodossa. Osa oikeuksista lähetti asiakirjat pdf-tiedostoina sähköpostin liitteenä. Vaihtoehtoisesti asiakirjat lähetettiin suojattuna sähköpostina. Suojatussa sähköpostissa tietoliikenneyhteys on suojattu viestin lähettäjän ja vastaajan välillä molempiin suuntiin. Tiedostoa oli sen avaamisen jälkeen mahdollista lukea vain 30 päivän ajan. Käyttö oli rajattu sille päätteelle, jossa avaaminen tapahtui ensimmäisen kerran. Tästä syystä oli tärkeää tallentaa tiedostot omalle koneelle, jotta pystyisi käyttämään niitä kolmenkymmenen päivän jälkeenkin.

Käräjäoikeudet lähettivät kaikki annetut päätökset riippumatta siitä, oliko syyte hylätty tai tapauksesta syyksi luettu rikos. Rajasin oikeuksien toimittamista päätöksistä edelleen pois hylätyt syytteet tai tapaukset, joissa syyte oli vanhentunut. Edelleen jätin aineistosta pois ruotsin kielellä annetun tuomion. Lopullinen aineisto koostui neljästätoista käräjäoikeuksien antamasta kiskonnantapaisen työsyynnän langettavasta tuomiosta. Asiakirjat vaihtelivat pituudeltaan huomattavasti. Tähän vaikutti esimerkiksi se seikka, oliko asianomistajia eli uhreja useampi henkilö. Pituudeltaan käräjäoikeuksien antamat tuomiokertomukset vaihtelivat viiden sivun ja neljänkymmenen yhden sivun välillä. Seuraavaksi kuvaan tuomioasiakirjojen rakennetta.

Oikeudenkäynnin kannalta oleellista on, että tuomio on perusteltava. Eija Tiukuvaaran (2005, 115) mukaan perusteltu päätös on oikeus, joka on osa oikeudenmu-

kaista oikeudenkäyntiä ja turvataan Suomen perustuslain luvussa 21 pykälän 2 momentissa. Oikeudenkäymiskaaren luvussa 24 säädetään tarkemmin esimerkiksi tuomion oikeudenkäyntiaineistosta (2 §). Tuomion perustelun osalta oleellista on, että siitä on käytävät selkeästi ilmi seikat ja oikeudellinen päättely, kuinka ratkaisuun on päädytty (4 §).

Käräjäoikeuden tuomiosta on laadittava asiakirja, johon on sisällytettävä seuraavat kohdat:

Oikeudenkäymiskaari 24 § 7

tuomioistuimen nimi sekä tuomion antamispäivä;

asianosaisten nimet;

selostus asianosaisten vaatimuksista ja vastauksista perusteineen;

luettelo todistelutarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista esitetyistä todisteista;

perustelu;

sovellettu lainkohta ja oikeusohjeet;

tuomiolauselma; sekä

asian ratkaisseiden jäsenten nimet ja virka-asema sekä ilmoitus siitä, onko tuomiosta äänestetty. Jos tuomiosta on äänestetty, tuomioon on liitettävä eri mieltä olleiden jäsenten mielipiteet. (Finlex 2021e.)

Tiukuvaara (2005, 119) toteaa tuomion rakenteesta, että se voidaan karkeasti jakaa tunnistetietoihin, kertoelmaan ja varsinaiseen ratkaisuosaan. Tämän rakenteen pystyi havaitsemaan selkeästi, kun selasin tutkielman lähteenä olevia tuomioasiakirjoja. Asiakirjojen rakennetta tarkastelemalla kävi ilmi, että ratkaisun kertoelmaosa ja perusteluosa ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa keskenään. Eräs tuomion perusteluun vaikuttava seikka on se, että perustelut tulisi ensisijaisesti kirjoittaa jutun hävinneelle osapuolelle (Huovila 2003, Tiukuvaara 2005, 119 mukaan).

Oikeuden päätökset ovat maallikolle pääsääntöisesti ymmärrettäviä kokonaisuuksia. Tutkielmassa käytettyjen oikeustapausten selosteet helpottivat jo pituuksiensa puolesta tapausten ymmärtämistä. Tämä siitä huolimatta, että asiakirjoissa luonnollisesti käytettiin lainsäädäntöön perustuvaa kieltä ja ilmaisuja. Annettujen tuomioiden perustelut tulisikin Tiukuvaaran (2005, 123) mukaan kirjoittaa niin, että lukija ymmärtää ratkaisun sisältämän viestin. Perusteluiden luotettavuuteen voidaan vaikuttaa juridisen ammattikielen lisäksi esimerkiksi kielellisillä ilmaisutavoilla, kapalejaolla ja väliotsikoinnilla (Emt., 123). Seuraavaksi tarkastelen lähemmin, millaisia tietoja tuomioasiakirjojen eri kohdat sisältävät.

Ensimmäisellä sivulla kerrotaan tapauksen käsittelyyn liittyvät perustiedot, kuten käräjäoikeuden nimi, tuomion asianumero, tuomion antopäivämäärä, oikeudenkäynnin puheenjohtajan ja syyttäjän nimet sekä vastaajan (syytetty) ja asianomistajan (uhri) nimet, kuultavat (esimerkiksi Aluehallintovirasto), käsiteltävä asia ja vireille saattamisen päivämäärä. Käräjäoikeus on saattanut ottaa kantaa tuomioon tai sen osiin liittyvään julkisuuteen. Esimerkiksi jossain tapauksessa kirjallisia todisteita on katsottu salassa pidettäviksi tietyin osin ja niille on määritelty salassapitoaika.

Syyttäjän rangaistusvaatimus sisältää erittelyn syytekohtista. Syyttäjä voi vaatia rangaistusta eri rikoksista. Tapauksista on mainittu rikosnimike ja lainkohta, johon rikos perustuu sekä teko aika - ja paikka. Kuvaus on tiivistelmä epäillystä rikoksesta. *Syyttäjän muut vaatimukset* sisältää esimerkiksi vaatimukset rikosuhrimaksusta, vastaajalle asetettavista muista maksuista tai todistelukustannusten korvaamista. Näitä käsitellään yleensä tarkemmin asiakirjan myöhemmissä kohdissa. *Muut asiassa esitetyt vaatimukset* voivat aineiston perusteella pitää sisällään esimerkiksi asianomistajan korvausvaatimuksia eri syytekohtiin liittyen. *Asianomistajan vaatimukset* kohdassa kerrotaan asianomistajan esittämät korvausvaatimukset vastaajaa kohtaan.

Vastaus kohdassa vastaaja eli syytetty kertoo oman näkemyksensä tapahtuman kulusta. Todistelu pitää sisällään tapauksessa käytetyt henkilötodistelijat ja kirjalliset todisteet. Henkilötodistajat voivat olla esimerkiksi työkavereita tai viranomaisia. Kirjalliset todisteet käsittävät esimerkiksi palkkaerittelyitä, kirjallisesti laadittuja työsopimuksia, tarkastuskertomuksia, työterveyshuollon toimintasuunnitelma tai uhrin ja hyväksikäyttäjän välistä viestinvaihtoa.

Tuomion perustelut jakautuvat tapauksesta riippuen kohtiin *Syyksilukeminen* tai *Syyksilukemisen perusteet*. Lähdeaineistossa kaksi edellä mainittua kohtaa on saatettu yhdistää yhdeksi kokonaisuudeksi *Syyksilukeminen* otsakkeen alle. Tässä kohdassa käräjäoikeus käy tapausta läpi vertailemalla asianomistajan ja vastaajan kertomuksia, eritellen ja täydentäen niitä muulla todistusaineistolla ja mahdollisten todistajien kertomuksilla. Tapahtumia peilataan lain kohtiin, aikaisempaan oikeuskäytäntöön ja lain esitöissä sanottuun. *Syyksilukeminen* kohdassa käsitellään myös esimerkiksi asianomistajien ja valtion korvausvaatimukset.

Tuomiolauselmassa kerrotaan käräjäoikeuksen tuomioissa vastaaja, syyksi luetut rikokset, rangaistusseuraamukset, muut rikosoikeudelliset seuraamukset ja korvausvelvollisuus. *Muutoksenhaku* on tuomioasiakirjan viimeinen kohta. Tämä kohta sisältää maininnan annetusta muutoksenhakuohjeesta. Mikäli vastaaja on ilmoittanut tyytymättömyytensä tuomioon, mainitaan tämä seikka. Käräjäoikeuden tuomiosta on mahdollista valittaa hovioikeuteen. Mikäli asiasta on valitettu, tuomio ei ole lainvoimainen. Jos taas sekä vastaaja että asianomistaja ovat tyytyneet annettuun ratkaisuun valituksen määräpäivään mennessä, tuomio saa lainvoiman.

4.1.1 Aineiston tarkempi sisältö

Käräjäoikeuksissa annettuja kiskonnantapaiseen työsyrynnän tuomioita väliltä 1.1.2015–31.12.2020 löytyi yhteensä 23 kappaletta. Rajasin aineistosta pois ruotsin kielellä annetun tuomion sekä tapaukset, joissa syyte oli hylätty. Käräjäoikeuksissa oli hylätty kuusi syytettä. Samoin rajasin analysoitavan aineiston ulkopuolelle kaksi tapusta, jotka olivat vanhentuneet. Aineiston rajausten jälkeen analysoitavia tapauksia oli neljätoista kappaletta. Suurin osa tapauksista sisälsi myös muita rikosnimikkeitä ja langetettuja tuomioita, kuin pelkästään kiskonnantapaisesta työsyrynnästä annetun tuomion. Muita syyksi luettuja rikoksia olivat työaikasuojausrikos, työnantajan ulkomaalaisrikkomus, rekisterimerkintärikos, työaika-rikkomus, työterveyspalvelujen laiminlyöminen, luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, törkeä veropetos, törkeä kirjanpitorikos sekä törkeä veropetos.

Alla olevassa taulukossa on eritelty kiskonnantapaisesta työsyrynnästä annetut tuomiot vuosittain. Taulukko sisältää vain ne käräjäoikeudet, joissa on annettu edellä mainitulla rikosnimikkeellä tuomioita. Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä annettuja tuomioita ei ollut annettu lainkaan rajaamillani kriteereillä Pohjois-Savon, Etelä-Karjalan, Oulun, Lapin, Kainuun ja Kymenlaakson käräjäoikeuksissa.

TAULUKKO 1 Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä annetut langettavat tuomiot 1.1.2015-31.12.2020

Käräjäoikeus	Annetut tuomiot	Uhrien määrä
Etelä-Pohjanmaa	1	2
Etelä-Savo	1	1
Helsinki	3	10
Kanta-Häme	1	1
Keski-Suomi	1	1
Länsi-Uusimaa	1	1
Pirkanmaa	2	3
Pohjois-Karjala	1	1
Päijät-Häme	1	3
Varsinais-Suomi	2	5
YHTEENSÄ	14	28

Yllä olevasta taulukosta voi havaita, että maantieteellisesti enemmistö annetuista tuomioista sijoittui Etelä-Suomen tiheästi asuttuihin maakuntiin eli Uudellemaalle, Pirkanmaalle ja Varsinais-Suomeen. Tuomioista lainvoimaisia oli kuusi kappaletta. Sitä vastoin kahdeksassa tapauksessa tuomittu oli ilmoittanut tyytymättömyyttä tuomiota kohtaan ja hakenut valituslupaa tapaukselle.

Aloitin aineistoon tutustumisen lukemalla kunkin asiakirjan läpi. Ensimmäinen lukukerta oli aineistoon tutustumista. Tarkoituksena oli muodostaa kokonaiskuva, millaisista tapauksista ylipäätään oli kyse. Ensimmäinen lukukerta oli haasteellinen, sillä aineisto sisälsi runsaasti lakiteknistä sanastoa. Sivumäärällisesti aineistoa oli runsaasti ja oikeusasiasiakirjojen rakenne oli itselleni entuudestaan vieras. Lukukerran loppua kohden pystyin havaitsemaan toistuvan rakenteen, joka ilmeni esimerkiksi tuomion perusteluissa, joissa viitattiin samoihin lainkohtiin tai hallitusten esitysten esittäjiin. Lukemiseen toi vaihtelua tapausten konkreettinen sivumäärällinen vaihtelu. Aloitetuani lukemisen jouduin tarkistamaan tiettyjä lakitekniisiä termejä, kuten esimerkiksi vastaaja, joka arkikielessä ymmärretään syytetyksi.

Seuraavaksi lähestyin aineistoa lähilukemisen kautta. Asiakirjat olivat tulostetussa, paperisessa muodossa, jolloin aineisto konkretisoitui edelleen. Tein tarvittaessa alleviivauksia ja huomioita sivujen marginaaliin. Huomasin tässä vaiheessa, että tutkielmani kannalta oleellisia kohtia tuomioasiakirjoissa olivat erityisesti seuraavat kolme lukua. 1. *Syyttäjän rangaistusvaatimus*, jossa syyttäjä esittää tiivistetysti tapahtumien kulun, 2. *Syyksilukeminen*, joka sisältää uhrien kertomukset tapahtumista sekä 3. *Näytön arviointi ja johtopäätökset*, joka sisältää punnintaa tapauksen tuomitsemiseen. Arvioin muut asiakirjojen kohdat tutkimukseni kannalta vähemmän tärkeiksi. Esimerkiksi tuomittujen kertomuksia voi pitää tutkimukseni kannalta epäoleellisina, sillä analysoitavat tapaukset ovat langettavia tuomioita. Täten uhrien kertomukset muun mahdollisen todistusaineiston lisäksi on nähty uskottavampana kuin tuomittujen näkemykset tapahtuneiden kulusta.

Analyysissä käytän Viuhkon (2013) luomia temaattisia kategorioita, joiden avulla hän on pyrkinyt selvittämään ihmiskaupan uhrien työskentely- ja elinolosuhteita sekä hyväksikäyttäjien käyttämää kontrollia uhreja kohtaan (kts. Analyysi luku). Viuhkon neljä kategoriaa ovat työskentely- ja asuinolosuhteet, erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli, uhkailu ja väkivalta sekä pelko. Kategorioita varten laadin oikeusasiasiakirjoista puolen sivun-sivun mittaisen tiivistelmän. Kokosin tapauksista perustiedot esimerkiksi työsuhteen pituudesta, työsopimuksesta, toimialasta, jolla hyväksikäyttö tapahtui sekä työtehtävistä. Työskentely- ja asuinolosuhteilla asiakirjoista pystyi etsimään selostusta siitä, asuiko uhri työpaikalla vai hyväksikäyttäjän vuokraamassa asunnossa. Taloudellinen kontrolli viittaa esimerkiksi siihen, maksoiko uhri ns. välitysmaksua työpaikkaa vastaan tai oliko uhri velkasuhteessa hyväksikäyttäjään. Erehdyttämistä kuvaavia elementtejä olivat esimerkiksi työsopimuksessa ilmoitetun

palkan ja todellisuudessa maksetun palkan välinen ero. Uhkailulla viitataan esimerkiksi hyväksikäyttäjän henkiseen väkivaltaan. Pelko ilmensi oikeuskertomuksissa esimerkiksi uhrin kokemus siitä, ettei hän tienaa riittävästi, eikä siten saa perhettään Suomeen. Poimin näiden neljän kategorian alle sopivia kuvailuja, lauseita ja suoria lainauksia tuomiokertomuksista.

Seuraavassa luvussa käsittelen tutkimukseen luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyvää pohdintaa.

4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusaiheen valinta on tietoisien pohdinnan ja päätöksen tulos. Oikeusasiakirjoissa käsitellään sensitiivisiä tietoja esimerkiksi henkilön etnisyyteen tai perhesuhteisiin liittyen. Tutkielman kannalta huomioitavaa on se, että käsittelen rikoksen kohteeksi joutuneita henkilöitä. Osa uhreista on erityisen haavoittuvassa asemassa. Tällaisina voidaan pitää esimerkiksi turvapaikanhakijoita. Tutkimuksen aihe linkittyy yhteiskunnallisesti ja poliittisesti jakavaan teemaan eli maahanmuuttoon. Tutkimuksen toteuttajana minun on siis huomioitava myös se seikka, että tutkimusta saatetaan hyödyntää osana julkista keskustelua, joka liittyy maahanmuuttoon.

Tuomi ja Sarajärven toteavat tutkimusaiheen itsessään olevan jo eettinen valinta. Heidän mukaansa tutkijan on käytävä pohdintaa siitä, miksi juuri tähän valittuun tutkimuksen tekoon on ryhdytty ja kenen ehdoilla tutkimusaiheen valinta tapahtuu (Tuomi & Sarajärvi 2003, 126). Tutkimusaiheen valinta on siten eettisesti omalla kohdalla herkkä kysymys. Tästä syystä minun on noudatettava erityistä tarkkuutta tutkimusaineiston käsittelyssä, tallennuksessa, pseudonymisoinnissa ja hävittämisessä.

Helsingin kärjäoikeus kiinnittää antamassaan tutkimuslupapäätöksessään huomiota esimerkiksi arkaluontoisten tietojen tunnistettavuuteen sekä aineiston hallintaan:

Pajusen on tutkimuksessaan käytettävä tietoja niin, etteivät asianosaiset ja heitä koskevat arkaluontoiset tiedot ole tutkimuksista tunnistettavissa. Siltä osin kuin tutkimus hakemuksessa yksilöidyn tutkimusteeman kannalta edellyttää yksittäisten tapausten yksityiskohdista esittelyä, tämä tulee tapahtua salaamalla sekä asianosaisten nimet esimerkiksi kirjaimia käyttäen sekä muut vastaavat tapauksen tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Pajusen on noudatettava henkilötietojen käsittelyssä EU:n yleisen tietosuojasetuksen 5 artiklaa sekä tietosuojalain 31 §:ää. Pajuselle lähetettyjä sähköisessä muodossa olevia tuomioita ei saa, niiltä osin kuin ne sisältävät henkilötietoja, kopioida eikä levittää edelleen. Tutkimuksen valmistuttua Pajusen on hävitettävä kärjäoikeudelta saamansa asiakirjat ja asiakirjoihin perehtyessään mahdollisesti tekemänsä henkilötietoja sisältävät muistiinpanot. (LIITE 1)

Tuomioasiakirjat olen tallentanut sähköisenä tiedostona omalle koneelle sekä tulostanut paperisena versiona. Kärjäoikeuksille toimittaman tutkimussuunnitelman

mukaisesti poistan ja hävitän tiedostot viimeistään toukokuun 2022 loppuun mennessä. Tutkimuksessa käytän myös suoria lainauksia oikeusasiakirjoista. Aineiston käyttöön, viittaamiseen, suoriin lainauksiin ja lähdeluettelon laadintaan liittyen olin sähköpostitse yhteydessä esimerkiksi Jyväskylän yliopiston tietosuojavastaavaan Riikka Valkoseen (15.11.2021) sekä Tampereella sijaitsevaan Tietoarkistoon (8.11.2021). Sähköpostiviestien ja Helsingin käräjäoikeuden tutkimuslupapäätöksen pohjalta kiinnitin erityistä huomiota aineiston pseudonymisointiin eli poistamaan aineistossa esiintyneitä tunnistetietoja.

Lainatessani suoria sitaatteja käräjäoikeuksien päätöksistä korvasin uhrien nimet termillä ”asianomistaja”. Tutkimuksen kohteena olevat uhrit ovat erityisen heikossa asemassa, jolloin nimijohdannaisia oli erityisen tärkeää välttää. Hyväksikäyttäjän yhteydessä käytän termiä ”vastaaja”. Mikäli lainauksessa on mainittu todistajan nimi, käytän termiä ”todistaja”. Yrityksen nimen sijaan olen käyttänyt termiä ”ravintola”. Asuinpaikkakuntaan viittaavia nimiä ei sisältynyt käyttämissäni lainauksissa.

Käräjäoikeuksien nimet pseudonymisoin käyttämällä niistä termiä ”päätos”. Päätos viittaa sekä käräjäoikeuteen että käräjäoikeuden antamaan tuomiokertomukseen. Käräjäoikeuteen ja siten oikeusasiakirjaan viittaa esimerkiksi Päätos 1. Nume-rointi perustuu käräjäoikeuksien mukaiseen aakkosjärjestykseen. Helsingin käräjäoikeuden tutkimuslupapäätöksessä todetaan, että mikäli tutkimusteema edellyttää tapauksen yksityiskohtaista esittelyä on salattava myös muut tapauksen tunnistamisen mahdollistavat tiedot (LIITE 1). Tästä syystä jätin laatimatta oikeustapaustietojen lähteisiin. Tutkielmasta ei käy myöskään ilmi oikeustapausten diaarinumeroita. Lähdeluettelon puuttuminen oikeustapausten osalta saattaa herättää kysymyksiä tutkimuksen luotettavuuden kannalta, mutta tästä syystä olen kuvaillut aineiston hankintaan liittyvää prosessia sekä laatinut taulukon, josta käy ilmi annetut langettavat tuomiot eri käräjäoikeuksissa. Tietosuojan ja tietosuojasetukseen otin tutkielmaa tehdessä kantaa siinä vaiheessa, kun lähetin käräjäoikeuksiin tutkimusaineistoon liittyvän tietopyynnön.

Tutkielman kirjoittamisessa noudatan hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Jyväskylän yliopisto on sitoutunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeeseen *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa 2012* (Jyväskylän yliopisto 2021). Tuomi ja Sarajärven (2003, 130) mukaan tieteellisen käytännön loukkauksena voidaan pitää esimerkiksi puutteellista viittaamista aikaisempaan tutkimukseen, tulosten puutteellista kirjaamista ja käytettyjen menetelmien huolimattomuusraportointia.

Tutkija voi parantaa tutkimuksensa luotettavuutta, mikäli hän kykenee vastaamaan kysymyksiin liittyen tutkimuksen kohteeseen ja tarkoitukseen, omaan sitoutumiseen tutkittavaan aiheeseen, aineiston keruuseen, tutkimuksen tiedonantajista, tutkijan ja tiedonantajan väliseen suhteeseen, tutkimuksen keston, aineiston analyysiin,

tutkimuksen luotettavuuteen ja tutkimuksen raportointiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163–164.) Edellä lueteltuja luotettavuutta arvioivia kriteerejä tulisi yksittäisten kohtien lisäksi verrata toisiinsa, jolloin tutkimuksesta tulee sisällöllisesti johdonmukainen.

Tutkimuksen tekemiselle on varattava riittävästi aikaa, jotta tutkijan kykenee paneutumaan aiheeseen riittävällä tarkkuudella. Aloitin tutkimusaiheeni pohdinnan maisteriopintojen ensimmäisenä vuotena. Aihe vaihtui, tarkentui ja eteni lopulta koskemaan juuri tätä teemaa. Tutkimusprosessi sisälsi myös kommenttien huomioonottamista sekä työn ohjaajilta että graduseminaareissa muilta opiskelijoilta.

Seuraavassa luvussa esittelen tutkimuksessa käytetyn analyysimenetelmän.

4.3 Sisällönanalyysi

Tutkielmassa käytän sisällönanalyysia, joka on eräs laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Sisällönanalyysi soveltuu hyvin erilaisten dokumenttien systemaattiseen analysointiin. Dokumentteja ovat esimerkiksi kirjat, artikkelit, päiväkirjat, kirjeet, haastattelut, puheet, keskustelut, dialogit, raportit ja muut kirjalliseen muotoon toimitetut materiaalit. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Tutkielman aineisto koostuu oikeusasiakirjoista, jotka ovat kirjallisessa muodossa olevia viranomaisdokumentteja. Sisällönanalyysin tavoitteena on saattaa aineisto tiiviiseen ja ymmärrettävään muotoon kuitenkin kadottamatta sen sisältämää keskeistä informaatiota (Emt., 122).

Laadullisen sisällönanalyysin muodot voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoria-ohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin. Tutkielmassa käytän teorialähtöistä analyysia, joka nojaa johonkin valmiiseen teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110.) Analyysissä käytän Viuhkon (2013) luomia temaattisia kategorioita, joiden avulla hän on havainnollistanut ihmiskaupan uhrien työskentely- ja elinolosuhteita sekä hyväksikäyttäjien käyttämiä muita kontrollin keinoja uhreja kohtaan. Viuhkon lanseeraamat neljä kategoriaa ovat työskentely- ja asuinolosuhteet, erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli, uhkailu ja väkivalta sekä pelko.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä tutkittava asia määritellään jonkin valmiin mukaisesti, ja sen ensimmäisenä vaiheena on analyysirungon muodostaminen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Tämän tutkimuksen analyysirunkona toimi Viuhkon (2013) neljä temaattista kategoriaa. Kategoriat siis määritellään aikaisemmin tuotetun tiedon perusteella, joihin pyritään etsimään aineistosta sisältöjä näitä kuvaavista lausumista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 131). Teorialähtöisen sisällönanalyysin runko voi

olla väljä, jonka sisälle luodaan aineistosta luokituksia ja kategorioita. Aineistosta poimitaan analyysirunkoon kuuluvat asiat. Ulkopuolelle jäävistä asioista voi tarvittaessa muodostaa uusia luokkia. (Emt., 128.)

5 ANALYYSI

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien kontrollin muotoja sekä tarkastella hyväksikäyttöä kokeneiden henkilöiden asemoitumista ideaaliuhrin määritelmään. Tutkimuksessa pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Mitä kontrollin muotoja kiskonnantapaiset työsyrynnän uhrit kohtaavat? ja Ovatko kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit ideaaliuhreja?

Tuomioasiakirjojen analyysin toteutin teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston analyysin luokittelu perustuu aikaisempaan teoriaan, malliin tai käsitejärjestelmään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Viuhko (2013) haastatteli tutkimuksessaan ihmiskaupan uhreja, ja loi haastattelujen pohjalta neljä temaattista kategoriaa kuvaamaan uhreihin kohdistettua kontrollia. Temaattiset kategoriat ovat:

1. Erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli
2. Työskentely ja asuinolosuhteet
3. Uhkailu ja väkivalta
4. Pelko

Viuhkon (2013, 385) tutkimuksessa haastattelemat henkilöt ovat ihmiskaupan uhreja. Kiskonnantapainen työsyryntä luetaan ihmiskaupan kaltaiseksi rikokseksi. Rajanveto kiskonnantapaisen työsyrynnän ja ihmiskaupan välillä ei välttämättä ole yksinkertaista tai yksiselitteistä, ja tapauksen piirteistä riippuen kiskonnantapainen työsyryntä voi olla lähellä ihmiskauppaa (Jokinen ym. 2011, 47).

Temaattisten kategorioiden pohjalta Viuhko (2013) lanseerasi käsitteen rajoitettu toimijuus kuvaamaan hyväksikäytön ja hyväksikäyttäjien kontrollin alaisuudessa olevien uhrien toimijuuden rajoittuneisuutta. Viuhkon (2013, 400) mukaan hyväksikäytön uhrit eivät pysty toimimaan täysin ”vapaasti”, mutta he eivät kuitenkaan ole täysin passiivisia uhreja vailla mitään toimijuutta.

Temaattisen kategorioinnin jälkeen tarkastelen kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien suhdetta ideaaliuhrin (Christie 1986) määritelmään. Heikentävätkö vai vahvistavatko toimijuutta rajoittavat tekijät aineistossa esiintyvien uhrien määrittelyä ideaaliuhriksi? Ennen temaattisten kategorioiden käsittelyä ja ideaaliuhrin määritelmää, luon yleisen kuvauksen kiskonnantapaisen työsyrynnän uhreista ja työsuhteista tuomioasiakirjojen pohjalta.

5.1 Kuvaus uhreista

Lähtömaissa oli maantieteellistä hajontaa, mutta useimmiten uhrien lähtömaa sijaitsi Euroopan unionin ulkopuolella. Aineiston mukaan lähtömaita olivat Filippiinit, Bosnia-Herzegovina, Kroatia, Viro, Kiina, Irak, Iran, Bangladesh, Nigeria, Sierra Leon ja Pakistan. Viidessä tapauksessa uhrien lähtömaata ei suoraan mainittu tuomiokertomuksissa. Uhrien äidinkielen, nimien tai oleskelulupastatuksen perusteella lähtömaat oletettavasti sijoittuivat kuitenkin Lähi-itään ja Itä-Eurooppaan. Myös Jokisen ym. (2011, 74) tutkimuksessa uhrien lähtömaat painottuivat Itä-Eurooppaan ja Aasiaan. Joillakin uhreista oli jo oleskelulupa toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa esimerkiksi Italiassa tai Kreikassa. Tämä ilmeni siitä, että uhrien täytyi käydä uusimassa oleskelulupansa toisessa maassa. Osa uhreista kävi työsuhteen aikana vierailulla kotimaassa.

Toimialoista korostuivat suorittavan työn matalapalkka-alat. Uhrin työskentelivät siivoojina esimerkiksi hotelleissa, kouluissa, toimistoissa ja kodeissa. Siivousalan lisäksi muita toimialoja olivat rakennusala, ravintola- ja grilliala, parturi- ja kampaaamoala, huoltamoala sekä elintarviketuotantoon liittyvä toimiala. Ravintola-ala korostui yksittäisistä toimialoista selkeimmin, sillä kaikista tapauksista puolet sijoittuivat ravintola-alalle. Nämä olivat etnisiä ravintoloista, pizzerioita, kasvisravintola sekä grilli. Uhreja myös harhautettiin työn toimenkuvan ja toimialan osalta niin, että virallisessa työsopimuksessa työksi kerrottiin jokin muu, mutta tosiasiallisesti uhrin työskentelivät esimerkiksi hoiva-alan sijaan siivoojina.

Maahantulon väylissä ja oleskelustatuksien välillä oli hajontaa. Suomeen saavuttiin joko hakemalla työntekijän oleskelulupaa Suomen ulkopuolella tai henkilöt oleskelivat jo valmiiksi Suomessa jonkin muun statuksen perusteella. Kuten Jokisen ym. (2011, 76) tutkimuksessa myös tämän tutkimuksen aineistossa esiintyneet uhrin oleskelevat Suomessa erilaisilla statuksilla. Puolessa aineiston tapauksista maahantulo tapahtui työn perusteella. Hyväksikäyttäjät auttoivat uhreja esimerkiksi työviisumin ja asunon kanssa. Aineiston perusteella voi todeta, että työviisumin omaavat henkilöt halusivat vakinaistaa oleskelun Suomessa. Pidempiaikaista oleskelua puoltaa esimerkiksi halu saada perhe Suomeen. Maahan saatettiin tulla myös tiettyä työtehtävää varten ja

työtehtävän valmistuttua Suomesta oli tarkoitus poistua. Eräässä tapauksessa maahan saavuttiin alun perin opiskelemaan. Aineistosta erottuu yhtenä selkeänä ryhmänä turvapaikanhakijoina Suomeen saapuneet henkilöt. Tällaisia tapauksia oli yhteensä viisi. Heidän osaltaan turvapaikkaprosessi oli kesken ja asuminen tapahtui joko vastaanotokeskuksissa tai hyväksikäyttäjän vuokraamassa asunnossa. Aineistosta ilmeni myös tapauksia, joissa uhreilla ei ollut oikeutta tehdä työtä Suomessa. Tämä seikka lisää uhrin riippuvuutta tekijästä, sillä uhrin ei ollut helppoa työllistyä Suomessa puuttuvan oleskeluluvan vuoksi.

Rekrytointireitit vaihtelivat sen mukaan, oleskelivatko henkilöt Suomessa ennen työntekoa vai oliko Suomeen tulemisen syynä työ. Aineiston perusteella turvapaikanhakijoina Suomessa oleskelleet henkilöt löysivät töitä joko vastaanotokeskuksen henkilökunnan avustuksella tai niin, että työnantaja tarjosi työtä. Työnantajan tarjotessa työtä kyse oli tilanteista, jossa hyväksikäyttäjä työskenteli samassa vastaanotokeskuksessa, missä uhri asui. Toisessa tapauksessa työnantaja etsi palvelukseensa nimenomaan kielitaidottoman ja äskettäin maahan tulleen henkilön. Henkilö saattoi oleskella jo Suomessa ennen työsuhteen alkamista opiskelija- tai työviisumilla. Mikäli henkilö saapui Suomeen muualta, rekrytointiprosessi alkoi yleisesti työnantajat ehdottamana. Työnantajat jopa tapasivat tulevia työntekijöitä lähtömaissa tai työntekijät matkustivat Suomeen tutustumaan työpaikkaan ennen työsuhteen aloittamista.

Työsuhteiden kestot vaihtelivat parista kuukaudesta useampaan vuoteen. Työsuhteiden keskimääräisen keston arviointi oli aineiston perusteella hankalaa. Käräjäoikeus esimerkiksi katsoi työsuhteen alkaneen, kun hyväksikäyttäjä oli kouluttanut työntekijöitä tulevaa työtehtävää varten, vaikka varsinainen työnteko alkoi vasta kuukausien päästä Suomessa. Työntekoon tuli taukoja, jos henkilön piti käydä esimerkiksi uusimassa passi tai oleskelulupa kolmannessa maassa. Toisaalta uhri saattoi käydä lomailmassa tai muusta syystä vierailla kotimaassaan useamman viikon ajan.

Työaika ja palkkaus olivat selkeimmät hyväksikäytön muodot. Ylitöiden teettämiseen liittyi ylityökorvausten ja muiden lisien maksamattomuutta. Pisimmillään työpäivän kesto oli 12 tuntia. Esimerkiksi rakennusalalle sijoittuneessa hyväksikäyttötapauksessa työntekijät kertoivat poliisille itse halunneensa työskennellä pitkiä päiviä ilman vapaapäiviä. Osassa tapauksista uhrit eivät saaneet riittävästi työtunteja. Virallisessa työsopimuksessa ilmoitettu työtuntimäärä saattoi olla työehtosopimusten mukainen mutta yhdistettynä tämä selkeään alipalkkaukseen, tilanne muodostui uhrien kannalta kohtuuttomaksi. Toisaalta aineistossa esiintyi tapauksia, jossa työtunnit olivat lainsäädännön mukaisesti oikein ja kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistö täyttyi muista syistä. Alla olevista esimerkeistä käy ilmi työpäivien pituuksia ja pidettyjä vapaapäiviä:

Asianomistajan kertoman mukaan asianomistaja oli työskennellyt ilman ainuttakaan vapaapäivää seitsemän kuukauden ajan työpäivien alkaessa 9–10 aikaan aamulla ja loppuen 20–22 aikaan illalla (Päätös 3).

Asianomistaja on ollut töissä maanantaista perjantaihin klo 10–22 ja lauantaisin ja sunnuntaisin klo 9–17 (Päätös 10).

Asianomistaja oli avannut pizzerian kello 10 ja sulkenut sen kello 21.00. Hän oli ollut töissä joka päivä, ellei hän ollut sairaana tai jos hänellä oli omia asioita hoidettavana, jolloin hän oli pyytänyt lupaa olla poissa. (Päätös 8.)

Asianomistaja oli työskennellyt joka viikko tiistaista lauantaihin ainakin 14–03 välisenä aikana ja sunnuntaisin 14–22 välisenä aikana (Päätös 2).

Koulutustausta ja työkokemus oli työntekijöiden osalta kirjavaa. Aineistosta kävi ilmi, että esimerkiksi koulutustausta saattoi olla muu, kuin mitä uhrin tekemä työpulpa oli tai koulutusta ei ollut lainkaan. Työkokemus vaihteli vastavalmistuneesta aina pidempään työkokemukseen lähtömaassa. Lähtömaissa oli kouluttauduttu esimerkiksi sairaanhoitajaksi, tietokoneinsinööriksi, hoiva-alan ammattitutkintoon ja ravintola-alalle.

Suomen kielen taito uhrien osalta oli pääasiallisesti heikko tai olematon. Englannin taso olla useimmiten heikko. Uhrit saattoivat osata vain omaa äidinkieltään. Hyväksikäyttäjät ja uhrit puhuivat useassa tapauksessa samaa äidinkieltä. Mikäli uhrin ja hyväksikäyttäjän äidinkielet erosivat toisistaan, kommunikointi tapahtui englanniksi tai jopa elekielellä. Hoitoalalle rekrytoidut työntekijät kävivät lähtömaassa suomen kielen kurssin. Heikko kielitaito on aiemman tutkimuksen mukaan yleistä erityisesti siivous- ja ravintola-aloilla. Puutteellisen kielitaidon omaavien henkilöiden rekrytointi saattaa olla ilmeisen tahallista, sillä tällaista henkilöä on helpompi käyttää hyväksi. (Jokinen & Ollus 2014, 43.)

Aineiston perusteella suurin osa uhreista oli miehiä, mutta joukossa oli myös naisia. Osa uhreista oleskeli Suomessa perheensä kanssa. Useassa tapauksessa perhe haluttiin Suomeen, mihin viittasi uhrien kertomukset halusta jatkaa työsuhdetta ja ansaita tietyn verran, jotta pystyttäisiin jättämään perheenyhdistämishakemus. Asumisolosuhteet vaihtelivat tapauskohtaisesti. Turvapaikanhakijana tulleet asuivat pääsääntöisesti vastaanottokeskuksissa. Uhrit saattoivat aluksi asua hyväksikäyttäjän kanssa samassa asunnossa, mutta myöhemmässä vaiheessa hyväksikäyttäjät vuokrasi asunnon, johon uhrit muuttivat. Yleensä uhrit asuivat samassa asunnossa ja joissakin tapauksissa asunnossa asui uhrin perheenjäseniä kuten vaimo ja lapsi. Kahdessa tapauksessa uhri asui joko työsuhteen alussa tai koko hyväksikäytön ajan työpaikalla.

Välitysmaksujen ja muiden rekrytointiin liittyvien maksujen käyttöä esiintyi Aasiasta tulleiden työntekijöiden tapauksissa. Hyväksikäyttäjät vaativat käsittelymaksua siitä hyvästä, että uhrille oli luvattu työpaikka Suomessa. Maksu saattoi olla määrällisesti tuntuva esimerkiksi 37 000 euroa. Käsittelymaksusta maksettiin osa ennen Suomeen saapumista ja sen lyhentämistä jatkettiin Suomessa saatavasta palkasta.

Työnantajien motiivit hyväksikäytölle vaihtelivat. Aineistosta kävi ilmi, että hyväksikäytön eri muotoja perusteltiin usein taloudellisilla syillä. Pizzerian pitäjä vetosi esimerkiksi siihen, että työntekijöitä ei saa helposti ja työntekijät itse haluavat tulla töihin pimeällä palkalla, sillä ”muuten he joutuvat maksamaan asumistukia itse” (Päätös 9). Työnantaja saattoi vedota työntekijöiden maassaolostatukseen (turvapaikanhakija), jolloin tuntipalkka voi olla matalampi, koska turvapaikanhakijalla ei ole oleskelulupaa.

Seuraavaksi käyn läpi Viuhkon (2013) neljä temaattista kategoriaa uhrien kontrolloimisesta.

5.2 Erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli

Viuhko toteaa tutkimuksessaan, että taloudellinen kontrolli on keskeisimmistä kontrollin muodoista ihmiskauppatapauksissa. Erityisesti laina lähtömaassa ja velka hyväksikäyttäjälle ovat tärkeitä keinoja saada uhri pysymään työsuhteessa. (Viuhko 2013, 396.) Myös kiskonnantapaisen työsyrynnän tuomiokertomuksista kävi ilmi, että taloudellinen kontrolli on merkittävä keino kytkeä uhri työsuhteeseen. Toisaalta aineiston perusteella voi todeta, että huolimatta mahdollisesta lainasta tai velasta, kiskonnantapaisen työsyrynnän tapauksissa uhrit kykenivät usein itse lopettamaan työsuhteensa melko nopeastikin vain muutaman kuukauden työnteon jälkeen.

Aineistossa taloudellinen kontrolli ilmeni esimerkiksi välitysmaksujen maksamisena. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu välitysmaksujen käyttöä (Jokinen & Ollus 2014, 50). Välitysmaksu maksettiin ennen Suomeen tuloa tai sitä lyhennettiin palkasta. Kuten Jokinen ym. (2011, 85) tutkimuksessa todetaan, välitysmaksut voivat saattaa työntekijän riippuvaiseen asemaan ja velkasuhteeseen suhteessa työnantajaan jo lähtömaassa. Siivousalalle sijoittuneessa hyväksikäyttötapauksessa filippiiniläiset uhrit käyttivät välitysmaksusta termiä Placement fee-maksu. Placement fee-maksu on kiitoksen osoittamista työnantajalle siitä, että uhrit pääsevät töihin toiseen maahan. Filippiinien tapauksessa Placement fee-maksu saattaa olla sairaanhoitajan useamman vuoden palkka. (Päätös 4.) Maksuista mainittiin myös esimerkiksi kiinalaiseen ravintolaan sijoittuneessa hyväksikäyttötapauksessa (Päätös 3). Yhteistä näille tapauksille on se, että maksua vaadittiin sellaisilta henkilöiltä, jotka tulivat Suomeen työperäisellä viisumilla.

Taloudellisen kontrollin muotona toimiva velkasuhde ilmeni myös siten, että työpaikan ehtona uhrin täytyi työskennellä ilmaiseksi työnantajan lukuun tietyn ajan. Kiinalaisen ravintolan tapauksessa kokkina toiminut uhri joutui lyhentämään suhteettoman suurta käsittelymaksua, jonka lisäksi uhrin täytyi työskennellä ilmaiseksi

työnantajalle kahden vuoden ajan (Päätös 3). Tällainen tilanne muodostaa hyväksikäyttäjälle huomattavan taloudellisen hyödyn esimerkiksi kilpaileviin yrityksiin verrattuna. Taloudellisen kontrollin tilanne voi muodostua uhrille yllättäen esimerkiksi siinä vaiheessa, kun uhri saapuu Suomeen. Aineistossa esiintyi tapaus, jossa uhrille esitettiin vaatimus ilman mitään perusteita maksaa tietty rahasumma, kun hän saapui Suomeen (Päätös 8).

Taloudellinen riippuvuus ilmeni myös uhrien ahdinkona lainasta, jonka he olivat ottaneet kotimaassaan. Lainan ottamiseen oli eri syitä. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että uhrit ovat valmiita investoimaan Suomeen tuloa varten, sillä tavoitteena on korkeampi palkkataso ja sitä kautta mahdollisuus ansaita rahaa perheelle (Jokinen ym. 2011, 76). Erään tapauksen yksi uhreista ei kyennyt lyhentämään palkastaan lähtömaassa ottamaansa velkaa, samalla kun rahaa ei riittänyt edes ruokaan Suomessa (Päätös 4). Lainanlyhentämisen vaikeudet ulottuivat jopa uhrin perheenjäseniin, jotka asuivat lähtömaassa. Aineistossa esiintyneessä tapauksessa uhrin vanhemmat joutuivat lainaamaan rahaa koronkiskureilta, jotta uhri pystyisi maksamaan velkansa, jonka hän oli ottanut lähtömaassa (Päätös 4).

Aineistossa esiintyi myös taloudellisen hyväksikäytön tilanne, jossa työnantaja jollain verukkeella pitkitti palkanmaksua ja sai näin uhrit tulemaan Suomeen jatkaamaan työntekoa. Palkanmaksun lykkääminen asettaa uhrin vaikeaan tilanteeseen, sillä epävarmassa tilanteessa työntekijällä ei ole kuin huonoja vaihtoehtoja valittavanaan. Seuraavassa lainauksessa käy ilmi uhrien usko palkanmaksun korjaantumiseen ja toisaalta selkeä alipalkkauksen tila:

Vastaaja oli antanut heille yhteensä 400 euroa eli 200 euroa per henkilö joulukuussa ennen lomalle lähtemistä. Heidän olisi pitänyt tuolloin saada palkkaa joulukuussa noin 3 000 euroa.

Työkohte ei ollut ollut vielä valmis, ja vastaaja oli jatkanut siellä, sekä pyytänyt asianomistajia tulemaan takaisin uuteen työkohteeseen, minkä jälkeen hän maksaisi heille palkan. Tästä syystä asianomistajat olivat palanneet Suomeen, vaikka palkkoja oli maksamatta. (Päätös 5.)

Oikeustapauksissa esiintyi myös tapaus, jossa työnantaja lupasi palkankorotusta jonkin tulevan syyn perusteella. Esimerkiksi palkan luvattiin nousevan tietyn ajan jälkeen, mikäli uhri oppisi suomen kielen. (Päätös 8.)

Viuhkon mukaan erehdyttäminen on taloudellisen hyväksikäytön lisäksi yksi tyypillinen ihmiskaupan hyväksikäytön muoto. Erehdyttäminen ja harhaanjohtaminen ilmenee väärän kuvan antamisena esimerkiksi työn sisällöstä, työn määrästä, työskentelyolosuhteista, palkan määrästä tai kaikista edellä mainituista keinoista. (Viuhko 2013, 393.) Kuten Viuhkon tutkimuksessa ihmiskaupan uhreista, myös kis-

konnantapaisen työsyryjinnän tapauksista löytyi kaikkia edellä mainittuja erehdyttämisen ja harhaanjohtamisen keinoja. Seuraavassa esimerkissä työnantaja erehdytti uhria, jotta uhri tulisi Suomeen töihin:

Asianomistaja on Suomeen saapumisensa osalta kertonut, että hän oli tullut Suomeen vuonna 2009 vastaajan pyynnöstä. Vastaaja oli kertonut, että Suomessa olot olivat paremmat ja että vastaajalla olisi, paikka, johon asianomistaja voisi tulla töihin. Asianomistaja oli sata prosenttisesti luottanut vastaajaan. (Päätös 8.)

Aineistosta kävi ilmi, että uhreja oli harhautettu turhilla lupauksilla työpaikan osalta. Harhauttamista tapahtui riippumatta siitä, oleskeliko henkilö jo valmiiksi Suomessa vai saapuiko henkilö Suomeen työn perusteella. Työsopimuksessa kuvattu työnkuva ei vastannutkaan etukäteen sovittua. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu samankaltaista ilmiötä, että ulkomaalaisen työntekijän työn toimenkuva ei vastaa henkilön tutkintoa (Jokinen ym. 2011, 77). Uhrien kertomuksista kävi ilmi, että luvattua työtä ei ollutkaan tarjolla tai työn aloitus viivästyi. Erehdyttäminen heijastui uhrin taloudelliseen tilanteeseen jopa uhrin lähtömaassa. Aikaisempi työ on mahdollisesti lopetettu sillä oletuksella, että Suomeen lähdetään pian ja työt alkavat sovitusti. Tämä on johtanut uhrin kannalta haasteelliseen tilanteeseen, kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi:

Asianomistaja on Suomessa käynnin jälkeen irtisanoutunut asuinmaansa työstään ja asianomistajat ovat olleet työttömiä. Hotellin avaamisen viivästymisen vuoksi asianomistajat ovat olleet taloudellisesti tiukoilla ilman tuloja ja asianomistajat ovat myyneet koko omaisuutensa, jotta asianomistajat olisivat pärjänneet ennen kuin tulevat Suomeen. Kun hotellia ei ole avattukaan joulukuussa eikä tammikuussa, asianomistajat olivat ilmoittaneet vastaajalle, että heiltä ovat olleet rahat lopussa. Asianomistajat ovat saaneet vastaajalta lainaksi rahaa Suomeen tuloa varten. (Päätös 1.)

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän uhrien taloudellinen riippuvuus hyväksikäyttäjään syntyi myös siinä tapauksessa, kun uhri halusi yhdistää perheensä Suomeen tai hakea työperusteista oleskelulupaa. Tämä oli mahdollista vain siinä tapauksessa, että työntekijä sai riittävästi palkkaa ja oli työsuhhteessa. Aineiston perusteella hyväksikäyttäjät olivat myös tietoisia työntekijän riippuvuudesta palkkaan. Kuten omassa aineistossa, myös Jokisen ym. (2011, 114) tutkimuksessa havaittiin palkanmaksuun liittyvien ongelmien olevan yleisimpiä merkkejä hyväksikäytöstä. Aineiston perusteella uhrit sietivät huonoja työoloja siinä toivossa, että palkka lopulta riittäisi perheen yhdistämisen vaatimukset täyttävälle tasolle. Kuitenkin maksetun palkan ja perheen yhdistämiseen vaaditun tulorajan välinen ero saattoi jäädä huomattavan suureksi. Aiemmassa tutkimuksessa on käynyt ilmi, että hyväksikäytetyt ovat ainakin toisinaan täysin tietoisia siitä, että heidän palkkansa ovat liian pieniä (Emt., 115). Seuraavassa lainauksessa esiintyvä uhri oli valmis työskentelemään 13 tuntia viikon jokaisena päivänä, sillä hänen perheensä oleskelulupa-asioita käsiteltiin parhaillaan viranomaisten

taholla. Työnantaja oli tietoinen uhrin riippuvuudesta työhön taloudellisessa ja työsopimuksellisessa mielessä. Hyväksikäyttäjät jopa auttoi uhria tarvittavien lomakkeiden täyttämässä:

Vastaaja oli tietoinen, että asianomistaja tarvitsee työpaikan pitääkseen perheen Suomessa ja vastaaja oli käymässä asianomistajan kanssa poliisilaitoksella ja auttoi asianomistajaa täyttämään lomakkeet, jotka liittyivät perheen Suomeen tuloon. Päätös olisi hylkäävä, jos asianomistajalla ei olisi ollut esittää työtodistusta ja palkkatodistusta tuon suuruisista tuloista. (Päätös 9.)

Erehdyttäminen liittyi myös työsopimuksen laadintaan. Työnantajat käyttivät hyväksi uhrin tietämättömyyttä Suomen työsopimuskäytännöistä. Esimerkiksi harjoittelijastatuksen käyttäminen oli yleistä. Uhreille kerrottiin, että Suomessa on normaali tapa tehdä työsuhteen alussa harjoittelusopimus. Hyväksikäyttäjät pyrkivät tällaisella järjestelyllä välttämään palkan maksun joko kokonaan tai maksamaan huomattavasti alhaisempaa palkkaa. Pizzeriassa tapahtuneessa hyväksikäytössä työnantaja vetosi työharjoitteluun ja palkka muodostui yhdestä ateriasta työnantajan lukuun (Päätös 7). Työharjoittelua käytettiin harhauttamiseen erityisesti tapauksissa, joissa uhri oli turvapaikanhakija.

Työsopimuksen laatimiseen liittyvää harhauttamista perusteltiin myös vetoamalla Suomessa vallitsevaan tapaan, ettei koeaikana ole tapana tehdä kirjallista työsopimusta (Päätös 10). Työsuhteen alussa uhria erehdytettiin pitämällä häntä palkattomana harjoittelijana, jonka jälkeen työsuhde jatkui, mutta palkkauksessa ja työajoissa esiintyi vakavia puutteita (Päätös 2). Aineiston perusteella kiskonnantapaisten työsyrynnän uhri saatettiin houkutelua Suomeen lupauksilla paremmista työoloista ja ylipäättään vakaammista yhteiskunnallisista oloista (Päätös 8). Hyväksikäyttäjien kertomuksissa työsuhteen solmimiseen liittyvää työsopimusta kuvailtiin eri tavoin. Tutustumis- ja harjoittelusopimuksen aikana ei tarvinnut työnantajan mukaan maksaa palkkaa (Päätös 6; Päätös 11). Seuraavassa lainauksessa työnantaja kertoo turvapaikanhakijoiden kanssa solmituista sopimuksista ja palkkauksen ehdoista:

Vastaaja on kertonut, että asianomistajilla on ollut "erikoisstatus ja heille on työn laadusta johtuen maksettu alemmaa palkkaa kuin muille purkutöitä tehneille työnhakijoille. Todistajat ovat kertoneet vastaajan puhuneen "muukalaispalkasta". (Päätös 12.)

Taloudellinen hyväksikäyttö ja erehdyttäminen saattoi uhrin tietynlaiseen vaihtoehtottomuuden tilaan. Huomattavan epäedullinen työsopimus oli pakko allekirjoittaa, vaikka alkuperäistä sopimusta olisikin työnantajan yksipuolisella päätöksellä muutettu uhrin kannalta epäedullisemmaksi. Toisaalta kirjallinen työsopimus saatettiin jättää laatimatta kokonaan, mutta työntekoa oli pakko jatkaa, sillä tämän nähtiin olevan ainoa vaihtoehto työperusteiselle oleskeluluvulle ja perheen saamiseksi Suomeen. Myös Viuhkon (2013, 394) tutkimuksessa ihmiskaupan uhrin kokivat epätoivoa

työsopimukseen liittyvässä harhauttamistilanteessa ja saman epätoivon voi havaita kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien kertomuksissa.

Turvapaikanhakijoiden osalta erehdyttäminen ja taloudellinen kontrolli ilmeni usealla eri tavalla. Kuten Jokisen ym. (2011, 77) tutkimuksessa myös tämän tutkimuksen aineistosta kävi ilmi, että uhrien suomen kielen taito oli yleensä olematon. Tämän lisäksi englannin kielen osaaminen saattoi olla heikko. Uhriksi saattoi valikoitua tietoisesti kielitaidotonta, äskettäin maahan saapunut henkilöä, joka mahdollisti kustannusten pitämisen alhaisena (Päätös 2). Turvapaikanhakijan asuminen tapahtui eräässä tapauksessa samassa vastaanottokeskuksessa, jonka palveluksessa hyväksikäyttöön syyllistynyt henkilö työskenteli tulkkina (Päätös 11). Seuraava lainaus erään uhrin kertomuksesta antaa vihjettä siitä, että palkkaukseen ja muuhun työoloihin liittyvä hyväksikäyttö on ehkä laajempaa, kuin viranomaiset kykenevät tunnistamaan:

Asianomistaja on selvittänyt, että hän oli kertonut poliisille vuonna 2013, että useat kiinalaiset työntekijät tekevät töitä ilman palkkaa ja lepoa ravintoloissa eri puolilla Etelä-Suomea (Päätös 3).

Uhri mainitsee ongelmien koskevan koko Etelä-Suomea. Tämä viittaisi siihen, että ongelmia ilmenee maantieteellisesti varsinkin ruuhka-Suomessa. Toisaalta uhrilla vaikuttaa olevan selkeä kuva siitä, että hyväksikäyttö palkkojen ja lepoaikojen kohdalla on yleistä erityisesti kiinalaisten työntekijöiden parissa ja nimenomaan ravintola-alalla.

Seuraavassa käsittelen aineistossa ilmenneitä työskentely- ja asuinolosuhteita, jotka liittyivät uhrien kontrolloimiseen.

5.3 Työskentely- ja asuinolosuhteet

Viuhkon tutkimuksessa kävi ilmi, että työskentelyolosuhteisiin liittyvä hyväksikäyttö ilmeni erityisesti työn teettämisenä ”huonoissa olosuhteissa” tai äärimmäisen pitkinä työpäivinä. Tutkimuksen mukaan huonoja työoloja ja pitkiä työpäiviä tapahtui samaan aikaan. (Viuhko 2013, 396.) Tutkimusaineiston perusteella voi todeta, että myös kiskonnantapaisen työsyrynnän hyväksikäyttötapaauksissa ilmeni edellä mainittuja työskentelyolosuhteiden polkemista.

Aineiston mukaan kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien asuminen oli ratkaistu monella tapaa. Toisaalta aineistosta ei kaikista tapauksista käynyt selkeästi ilmi, kuinka asuminen oli järjestetty tai asumisjärjestelyt mainittiin pintapuolisesti. Asuminen oli kohtuullista esimerkiksi tapauksissa, joissa uhri asui vastaanottokeskuksessa. Ahtaasti kimppakämpässä tapahtuva asuminen oli yleistä. Keskimäärin asumista kuvasti erilaiset haasteet, joita asumisjärjestelyt uhreille aiheuttivat. Työntekijän toimijuuden kannalta asuminen muuttui merkittäväksi tekijäksi, kun uhrin asuminen oli

jollain tapaa riippuvainen työnantajasta. Riippuvuus ilmeni esimerkiksi uhrin asumisena samassa asunnossa hyväksikäyttäjän kanssa tai uhri asui työnantajan vuokraamassa asunnossa. Jokisen ym. (2011, 109) mukaan hyväksikäyttäjän järjestämä asunto on eräs kontrollin muoto ja tapa sitoa uhri työnantajaan.

Muutamassa tapauksessa asuminen järjestyi siten, että uhrin asuivat samassa asunnossa hyväksikäyttäjän kanssa. Myös Viuhkon (2013, 396) tutkimuksessa ihmiskaupan uhreista osa asui hyväksikäyttäjän luona. Tämän tutkimuksen aineistossa esiintyneet filippiiniläiset hoitajat jakoivat Suomeen saavuttuaan saman asunnon työnantajan kanssa, kunnes muuttivat työnantajan vuokraamaan soluasuntoon. Uhrien vuokra vähennettiin palkasta. (Päätös 4.) Toisessa esimerkissä Aasiasta saapunut uhri asui hyväksikäyttäjän kotona, mutta myöhemmässä vaiheessa hyväksikäyttäjä vuokrasi hänelle asunnon ja maksoi aluksi jopa vuokran (Päätös 8). Oikeuden ratkaisussa hyväksikäyttäjän vuokraama asunto katsottiin raskauttavaksi seikaksi, sillä sen nähtiin lisänneen uhrien riippuvuutta työnantajasta.

Aineistosta kävi ilmi, että jotkut uhreista asuivat keskenään samassa asunnossa. Asunnon saattoi uhrien lisäksi asua jotkut uhrien perheenjäsenistä (Päätös 3). Asumisen ahtautta ja uhrien majoittumista samaan asuntoon on havaittu myös aikaisemmassa tutkimuksessa. Näiden lisäksi aiemmassa tutkimuksessa on käynyt ilmi, että uhrin joutuvan yleisesti maksamaan korkeaa vuokraa. Vuokran tasoon ei ole vaikuttanut asunnossa asuvien henkilöiden määrä, vaan henkeä kohden maksettu vuokra on ollut selkeästi ylimitoitettu. (Jokinen ym. 2011, 107.) Nämä kolme toimijuuteen vaikuttavaa tekijää eli ahtaus, uhrien jakamat asunnot ja korkea vuokran taso, esiintyivät myös omassa tutkimusaineistossani.

Aineistossa esiintyneet turvapaikanhakijat asuivat pääsääntöisesti vastaanottokeskuksissa. Pizzeriassa työskennellyt turvapaikanhakija muutti vastaanottokeskuksesta työnantajansa kanssa samaan asuntoon, kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi:

Asianomistaja on asunut työsuhteen alkaessa vastaanottokeskuksessa ja tekoajan kuluessa vastaajan asunnossa. Nämä seikat ovat osaltaan lisänneet asianomistajan työsuhteesta joutuvaa riippuvuutta vastaajasta. (Päätös 2.)

Vastaanottokeskus ei välttämättä ole kuitenkaan ideaalein asumisratkaisu työtä tekeväälle henkilölle, sillä oma henkilökohtainen tila ja rauha saattavat olla rajoitettuja. Asuminen saattaa tapahtua jaetuilla huoneilla ja eläminen on laitospaikkaa. Työpaikan ja asunnon välinen etäisyys saattoi olla myös varsin pitkä. Eräessä tapauksessa turvapaikanhakija kävi töissä toisella paikkakunnalla, jonne oli matkaa lähes 70 kilometriä. Myöhemmässä vaiheessa uhri muutti asumaan työpaikkansa lähelle työnantajan vuokraamaan asuntoon. (Päätös 11.) Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että pitkät työmatkat rajoittavat hyväksikäytön uhrin vapaa-aikaa ja liikkumista (Jokinen ym. 2011, 104).

Aineistossa ilmeni myös kaksi tapausta, joissa uhrit asuivat työpaikallaan. Työntekijä asui työpaikalla joko koko tapahtuneen hyväksikäytön ajan tai muutti jossain vaiheessa muualle työsuhteen ja hyväksikäytön kuitenkin edelleen jatkuessa. Asunto sijaitsi fyysisesti esimerkiksi työpaikan alapuolella olevassa varastotilassa tai muuten samassa rakennuksessa työpaikan kanssa. Oikeuden kertomuksista ei käynyt ilmi, kuinka uhrit kykenivät järjestämään esimerkiksi peseytymisensä, ruuan valmistuksen tai pyykkäämisen. Esimerkiksi taloudellisesti heikossa tilanteessa ollut uhri asui asumiseen heikosti soveltuvassa työpaikkana toimineessa tehdashallissa. Myöhemmässä vaiheessa uhri pääsi muuttamaan tuttavansa kanssa samaan asuntoon. (Päätös 10.) Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettu asunnoton uhri asui ravintolan alakerran varastotilassa ja hänen velvollisuutenaan oli olla paikalla koko ajan aamusta iltaan. Uhri tiedosti palkkansa olevan liian pieni ja työpäivien olevan liian pitkiä, mutta vaihtoehtoa asumiselle ei ollut, joten asumisjärjestelyyn oli pakko suostua. (Päätös 13.)

Työpaikalla tapahtuva asuminen hämääntää entisestään eroa työn ja mahdollisen vähäisen vapaa-ajan välillä. Irroutautuminen työstä voi käydä vaikeaksi, sillä tila muistuttaa jatkuvasti työstä, vaikka uhri ei kyseisellä hetkellä työskentelisikään. Henkilökohtainen tila on häiriöllä altis, sillä tilaan on mahdollista tulla ilman uhrin suostumusta. Aineistoa ei käynyt ilmi, kuinka uhrit hoitivat esimerkiksi henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvät toimenpiteet. Myös Viuhko nosti ihmiskaupan uhrien haastateluista esiin asumisen ahtauden ja asuntojärjestelmien ongelmallisuuden. Hänen mukaansa hyväksikäyttäjän luona asuvan uhrin tilanne oli ”henkisesti raskain ja rajatuin tila”. (Viuhko 2013, 397.)

Toisin kuin Viuhkon (2013, 396) tutkimuksessa, tämän tutkielman aineistosta ei käynyt ilmi, että uhreja olisi etukäteen erehdytetty asuinkustannuksissa tai asuinoloissa. Asuinolosuhteet ja vuokra olivat käydyn aineiston perusteella selvästi hankalia ja kohtuuttomia, mutta esimerkiksi etukäteen laadituissa työsopimuksissa ei mainittu asumisen hinnasta ja laadusta.

Asuinolosuhteiden järjestelemistä heikensi uhrien huono kielitaito, sillä se rajasi mahdollisuuksia löytää omatoimisesti oma asunto. Aiemmassa uhritutkimuksessa on käynyt ilmi, että suomen kielen puutteellista osaamista on pidetty merkittävänä liikumista rajoittavana tekijänä, joka vaikeuttaa majoituksen löytämistä muualta kuin työnantajan luota (Jokinen ym. 2011, 105). Omasta tutkimusaineistosta kävi ilmi, että uhrit eivät välttämättä osanneet lainkaan suomea ja toisaalta englannin kielen taito oli vähäistä tai olematon. Kielitaito rajoittui usein vain omaan äidinkieleen ollen sama kuin hyväksikäyttäjällä. Hyväksikäyttäjä oli saattanut vuokrata asunnon valmiiksi jo ennen kuin työntekijät saapuivat Suomeen.

Aineistosta ilmeni tapaus, jossa hyväksikäyttäjä heikensi uhrien toimijuutta kontrolloimalla työntekijöiden liikkumista työpaikan ja asunnon välillä. Alla olevassa esimerkissä uhri kertoo liikkumisen kontrollista:

Asianomistaja on myös 2013 kertonut poliisille, että vain poikkeustapauksissa saa liikkua yksin ja asuntoon pääsee, kun kulkee työnantajan vaimon pikkuveljen kanssa (Päätös 3).

Liikkumisen kontrollilla hyväksikäyttäjä pyrki ilmeisesti minimoimaan uhrien kontaktit ulkomaailmaan esimerkiksi samaa kieltä puhuvien henkilöiden tai suomalaisten kanssa. Eräässä tapauksista uhreille luvattu työ ei vastannut sitä, mitä he Suomessa tosiasiallisesti tekivät. Filippiineiltä värvätyt sairaanhoitajat tekivät hoitotyön sijaan siivoustyötä. (Päätös 4.)

5.4 Uhkailu ja väkivalta

Toisin kuin Viuhkon (2013, 397) tutkimuksessa fyysistä väkivaltaa kokeneet ihmiskaupan uhrit, tämän tutkimuksen aineistosta ei käynyt ilmi fyysisen väkivallan harjoittamista kiskonnantapaisen työsyrynnän uhreja kohtaan. Oikeuskertomuksista ei ilmennyt edes fyysisellä väkivallalla uhkailemista. Viuhkon ja tämän tutkimuksen välistä ero fyysisen väkivallan käyttämisessä selittää todennäköisesti se, että Viuhkon haastattelemat henkilöt ovat nimenomaan ihmiskaupan uhreja. Ihmiskauppa on luonteeltaan rajumpaa kuin kiskonnantapainen työsyryntä.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on käynyt ilmi, että fyysinen väkivalta työperäisen hyväksikäytön yhteydessä on Suomessa harvinaista, sillä uhrit pystytään saamaan hallintaan vähemmilläkin keinoilla (Jokinen ym. 2011, 98–99). Hienovaraisempia ja henkisesti kuormittavia keinoja ovat esimerkiksi taloudellinen kontrolli ja uhkailu (Viuhko 2013, 397). Uhkailu voi rajoittaa uhrin toimijuutta, ja olla yksi syy sille, miksi uhri ei hae apua (Jokinen ym. 2011, 181).

Henkisen epävarmuuden tuottamiseksi voi tulkita työntekijän käytöksen muuttumisen. Esimerkiksi työsuhteen alussa hyväksikäyttäjä kohteli uhreja hyvin, mutta hyväksikäyttäjän käytös muuttui ajan myötä vihaiseksi, mikäli työssä tapahtui virheitä (Päätös 4). Vaikka aineistosta ei käynyt ilmi suoraa fyysisen väkivallan uhkaa, saattaa väkivalta myös jäädä piiloon viranomaisilta (Jokinen ym. 2011, 98). Aineiston perusteella ei ole aina yksinkertaista erottaa uhkailua ja pelkoa toisistaan, sillä pelko voi olla seurausta uhkailusta ja nämä kaksi toimijuutta rajoittavaa tekijää limittyvät keskenään.

5.5 Pelko

Viuhkon (2013, 398) tutkimuksessa kävi selkeästi ilmi ihmiskaupan uhrien kokemat erilaiset pelot. Aiemman tutkimuksen mukaan, psykologinen paine ja muu painostus ovatkin yleisesti käytettyjä keinoja uhrien kontrolloimisessa (Jokinen ym. 2011, 100). Omassa tutkimusaineistossa uhrien ilmaisema pelko ei käynyt näin selkeästi ilmi, vaan oli enemmän tulkinnanvaraista. Eroa selittäänee Viuhkon käyttämä aineisto, jossa hän oli haastatellut uhreja. Oikeuden kertomuksissa ei niinkään ole suoria sitaatteja uhrien kertomuksista vaan tiivistelmä tapahtumista.

Viuhkon haastattelemat uhrit kokivat pelkoa esimerkiksi väkivallasta, paluusta kotimaahan tyhjin käsin, velasta kotimaassaan tai ettei uhri saa oleskelulupaa Suomesta. Tätä kautta lähestyttäessä myös omasta aineistosta voi tunnistaa pelkoa aiheuttavia asioita. Esimerkiksi turvapaikanhakijalle pelkoa aiheutti mahdollinen karkotus takaisin lähtömaahan ja siellä olevat uhkaavat henkilöt, ellei uhri saakaan oleskelulupaa työn perusteella. Turvapaikanhakijaa hyväksikäyttänyt työnantaja pelotteli uhria tietojen muuttamisella Maahanmuuttoviraston järjestelmässä. Samaa kieltä puhunut hyväksikäyttäjä työskenteli vastaanottokeskuksessa tulkkina, jossa uhri asui. Uhri koki lamaantuvansa, sillä hyväksikäyttäjä väitti kykenevänsä pääsemään Maahanmuuttoviraston järjestelmiin, missä hän pystyi muuttamaan uhrin tietoja ja siten mahdollisesti vaikuttamaan turvapaikkapäätöksen ratkaisuun. Hyväksikäyttäjä vihjaili uhkaavista henkilöistä uhrin kotimaassa ja tietyn etnisen ryhmän vallasta. Seuraava lainaus on oikeuden kertomuksesta:

Asianomistajan kertomuksen mukaan vastaaja ei ollut uhkaillut häntä, mutta oli epäsuorasti ilmaissut kurdeilla olevan valtaa ja kertonut esimerkkejä muista turvapaikanhakijoista, sillä seurauksella, että asianomistaja oli tyytynyt tilanteeseen eikä ollut uskaltanut ponnekkaammin vaatia lisää palkkaa tai lopettaa työskentelyä. Lisäksi asianomistaja oli kertonut todistajalle, että vastaaja oli kertonut tuntevänsä pelottavia henkilöitä Irakista. Asianomistaja oli pelännyt, että vastaaja voisi vaikuttaa siihen, että asianomistaja saisi kielteisen päätöksen, ellei hän toimisi vastaajan tahdon mukaisesti. (Päätös 11.)

Yhdenlaista pelottelua työnantajien taholta oli työntekijöiden varoittelu olla ottamatta yhteyttä samasta lähtömaasta tulleisiin henkilöihin. Esimerkiksi filippiiniläisiä uhreja varoitettiin muista filippiiniläisistä, sillä nämä voisivat "vetää heidät alas" (Päätös 4). Tämä viittaa uhrien pelotteluun tai uhkailemiseen jollain pahalla, joka olisi seurausta tutustumisesta. Jokisen ym. (2011, 100) tutkimuksessa ulkomaalaisten työntekijöiden kokema pelko nimenomaan kotimaahan paluusta liittyi esimerkiksi kasvojen menettämiseen tai kotimaassa odottaviin velkoihin. Turvapaikanhakijoiden osalta kotimaahan paluu liittyvä pelko on myös konkreettista väkivallan uhkaa.

Tuomioiden perusteella on ilmeistä, että pelko hallitsee tietyissä tapauksissa uhreja vielä senkin jälkeen, kun asiasta on tehty rikosilmoitus ja viranomaiset tutkivat asiaa. Kiinalaisessa ravintolassa työskennellyt kokki otti yhteyttä poliisiin kokemiensa

epäselvyyksien johdosta. Esitutinnan myötä uhrin kertomus kuitenkin oleellisesti muuttui. (Päätös 3.) Aiemmassa tutkimuksessa on pidetty mahdollisena, että uhkailu on saattanut saada uhrin perumaan vaatimuksensa tai muuttamaan tarinaa esitutinnan jälkeen (Jokinen ym. 2011, 101). Tällaisen havainnon voi tehdä myös oman tutkimusaineiston perusteella. Toisaalta uhrin haluttomuus muuttaa tai vähätellä kertomustaan aikaisemmasta, voi viitata kiitollisuudenvelkaan työnantajaa kohtaan (Jokinen 2011, 180).

Pelkoa saattoi aiheuttaa hyväksikäyttäjän uhkailu matkustusasiakirjojen haltuunotolla (Päätös 4). Aineistosta ei kuitenkaan käynyt ilmi tapauksia, jossa työntekijöiltä olisi otettu passeja pois, toisin kuin Viuhkon (2013, 399) tutkimuksessa. Tässä suhteessa kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien ja ihmiskaupan uhrien välillä näkyi eroa.

Viuhkon (2013, 398) mukaan pelko onkin sidoksissa kokemukseen omasta toimijuudesta. Tutkimusaineiston perusteella kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit eivät lamautuneet pelosta täysin, vaan kykenivät säilyttämään toimijuutensa. Myös Viuhkon (2013, 398) haastattelemat uhrit kokemastaan pelosta huolimatta kykenivät välttämään täysin lamauttavan pelon. Omassa tutkimusaineistossa valtaosa uhreista oli halukkaita kertomaan tapahtuneista viranomaisille esimerkiksi kuulusteluvaiheessa. Pelko ei ollut rajoittavana tekijänä työsuhteiden päättämisessä. Aineiston tapauksista useampi työntekijä lopetti työsuhteen omasta tahdosta, vaikka tilanne olisi ollut muuten vaikea esimerkiksi taloudellisessa mielessä.

Jokisen ym. (2011, 154) tutkimuksessa todetaan, että hyväksikäytön uhrit saattavat olla haluttomia kertomaan kokemuksistaan. Myös kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien tapauksessa esiintyi tilanne, jossa uhri ensiksi otti yhteyttä poliisiin, mutta myöhemmässä esitutinnan vaiheessa muutti kertomustaan työnantajan eduksi. Seuraavassa lainauksessa uhri selittää syytä muuttuneelle kertomukselle

Asianomistaja on selittänyt valehdelleensa poliisille, koska hän oli ollut yksinäinen ja stressaantunut ja hänellä oli ollut paineita (Päätös 3).

Uhrin mielenmuutos viittaa pelkoon, joka on syntynyt ensimmäisen poliisitapaamisen ja esitutinnan välillä. Myös oikeus katsoi ratkaisussaan, että uhrin ensimmäistä poliisille kertomaa pidettiin uskottavampana kuvauksena tapahtumasta.

Seuraavaksi tarkastelen kiskonnantapaisen työsyrynnän kohtaamien kontrollin muotojen valossa uhrien asettumista ideaaliuhriksi.

5.6 Idealiuhri

Edellä käsittelin aineistossa esiintyneiden uhrien toimijuuteen vaikuttavia ja kontrollointiin käytettyjä elementtejä Viuhkon (2013) luomien neljän temaattisen kategorian avulla. Kontrollien monet muodot asettavat uhrin toiminnalle rajat.

Christien määritelmän mukaan ideaaliuhri on heikko, viaton ja eikä toimi moraalisesti kyseenalaisesti. Rikoksen tapahtuessa ideaaliuhrin statukseen sopiva henkilö saa helposti täydellisen ja legitiimin uhrin aseman. Christien mukaan rikoksen suorittava henkilö on uhrille tuntematon henkilö, ikään kuin ”iso ja paha”. Uhrin ja tekijän välillä ei ole henkilökohtaista suhdetta. (Christie 1986, 18–19.)

Aineiston perusteella voi todeta, että hyväksikäyttäjät eivät olleet uhreille vieraita isoja ja pahoja. Työnantajan ja työntekijöiden välillä oli jonkinlainen kontakti ennen työsuhdetta. Tämä on varsin luonnollista ja jopa välttämätöntä työsuhdetta solmittaessa. Tekijän ja uhrin välillä on ollut esimerkiksi sukulaisuussuhde. Uhri on saattanut olla vuosien takaa aina lähtömaan kouluajoista alkaen hyväksikäyttäjän ”paras kaveri” (Päätös 9) tai kontakti on luotu jo uhrien kotimaassa ennen Suomeen tuloa, jolloin viestittelyä ja tapaamisia on voinut olla kuukausienkin ajan ennen konkreettista työteon aloittamista (Päätös 4). Ravintola-alalla hyväksikäytetty uhri oli rikoksentekijän sukulainen avioliiton kautta (Päätös 2) ja kiinalaisessa ravintolassa työskennellyt riistetty kokki oli sukua hyväksikäyttäjän vaimolle (Päätös 3).

Vaikka hyväksikäyttäjät eivät olekaan uhreille entuudestaan tuntemattomia, aineiston tapauksista kävi ilmi, että työsuhde on saattanut syntyä nopeasti. Tällöin tutustuminen on ollut varsin pintapuolista. Työnvälitys on mahdollisesti tapahtunut kolmannen henkilön välityksellä, kuten vastaanottokeskuksen työntekijän (Päätös 12) tai lähtömaassa hyväksikäyttäjien perheenjäsenen avustuksella (Päätös 4). Toisaalta tuomiokertomusten perusteella on varsin yleistä, että rikoksentekijä on jollain tapaa sukua tai muutoin tuttu uhrille. Christien ideaalitekijän määritelmään sopii huonosti myös se, että hyväksikäyttäjä on avustanut uhria matkakuluissa Suomeen saapumisen yhteydessä (Päätös 8).

Christien (1986, 19) mukaan ideaaliuhri on heikko esimerkiksi ikänsä tai sairautensa vuoksi. Aineiston perusteella uhreja ei voi kuvailla heikoiksi, sillä hankalista olosuhteista huolimatta, heillä on haluja, tahtoja ja toiveita edetä elämässä. Myös Viuhkon (2013, 395) tutkimuksesta kävi ilmi, että ihmiskaupan uhrien pääasiallisena pyrkimyksenä oli saada tehdä työtä ja maksaa velkansa. Kiskonnantapaisen työsyryjännän uhrit halusivat toimia samoin. Osa uhreista haaveili saavansa perheensä Suomeen, mitä hankaloitti työstä saatu aivan liian pieni palkka. Aivan kuten Viuhkon tutkimuksessa, myös kiskonnantapaisen työsyryjännän uhreista osa oli valmis jäämään Suomeen, vaikka se tiesi eroa perheestä. Haaveet saattoivat olla myös arkisempia, ku-

ten tavaroiden ostamista lapselle (Päätös 12). Varsinkin turvapaikanhakijoina Suomeen tulleille henkilöille työ oli aineiston perusteella väylä saada jäädä Suomeen. Toisaalta työ oli keino saada umpeutuvaan työlupaan jatkoa (Päätös 13). Töitä oltiin valmiita tekemään omasta tahdosta pitkiäkin päiviä ilman vapaapäivä, sillä tavoitteena on ollut ansaita rahaa ja saa työt nopeasti valmiiksi (Päätös 5).

Viuhko kuvasi omassa tutkimuksessaan ihmiskaupan uhrien tilannetta rajoitetuksi toimijuudeksi. Viuhkon mukaan ihmiskaupan uhrit eivät ole vailla toimijuutta, mutta eivät toisaalta kykene toimimaan ”vapaasti”. (Viuhko 2013, 400.) Myös omassa aineistossa ilmenee tietyntaista toimijuuden rajoittuneisuutta, mutta ei niin voimakkaasti, kuin Viuhkon tutkimuksessa. Aineistossa uhrit osoittavat toimijuutta esimerkiksi ottamalla esille työsopimuksen ja todellisten työolojen sekä palkkauksen välisen ristiriidan. Tällaisessa tilanteessa uhrit monesti kuitenkin hyväksyivät rajoitetun tilansa. Työntekoa jatketaan, sillä se on ainoa keino saada oleskelulupa Suomeen joko itselle taikka perheelle. Toisaalta rajoittuneisuutta kuvasti tilanne, jossa uhrit olivat valmiita palaamaan Suomeen jatkamaan työntekoa, jotta he saisi hyväksikäyttäjän lupaa palkan itselleen (Päätös 5).

Ideaaliuhrin määritelmään istuu huonosti uhrien osoittama aktiivinen toimijuus suhteessa työaikakirjanpitoon, jolloin uhrit ovat itse kirjanneet ylös työtuntejaan (Päätös 1). Toisaalta työsopimukseen on saatettu palata jopa päivittäin, sillä kirjallisen sopimuksen ja virallisen palkkaamisen tärkeys on ymmärretty (Päätös 5). Rikosprosessin ja hyväksikäytöstä todisteena on säilytetty tärkeitä keskusteluja ja viestiketjuja. Varsin yleinen tapa on ollut merkitä ylös työtunteja ja pitää siten muistissa, kuinka paljon työvuoroja on ollut ja kuinka pitkiä työpäivät ovat olleet. Rajoitetun toimijuuden kentässä uhrit ovat siis hyödyntäneet niitä mahdollisuuksia, joita heillä on ollut ja ehkä ajateltu tilannetta tulevaisuuden kannalta. Kielitaito on yleensä heikko, joka rajoittaa hyväksikäytön uhrien toimijuutta. Toisaalta apua epäselvyyksissä on saatettu hakea liittymällä esimerkiksi Suomessa asuvien samaa äidinkieltä puhuvien Facebook-ryhmään ja kysellä sieltä neuvoja (Päätös 1).

Hyväksikäyttöä kokeneet osoittivat hyväksikäytölle rajoja. Moni lopetti työntöön huomattessaan, että luvattua palkkaa ei maksettukaan (Päätös 12). Viimeinen piisara työsuhteen päättymiseen saattoi olla riita uhrin ja hyväksikäyttäjien välillä. Toimijuutta korostava epäkohtien esiin ottaminen uhrin puolelta siivousalalta on esimerkiksi epäily siitä, kykeneekö ja ehtiikö hän siivoamaan tietyt paikat annetussa ajassa, jolloin tilanne eskaloitui riidaksi ja työsuhteen päättämiseen hyväksikäyttäjän yksipuolisella ilmoituksella (Päätös 1).

Hyväksikäyttötilanne haluttiin siis ratkaista jollain tavalla. Uhri on saattanut ottaa yhteyttä ammattiyhdistysliikkeeseen kysyäksään neuvoa palkkasaatavissa (Päätös 9) tai jopa poliisiin, kertoakseen työlle asetetuista ehdoista, kuten ns. käsittelymak-

susta (Päätös 3). Hyväksikäyttö on loppunut myös ilman uhrin omaa vaikutusta asiaan, kun työmaalle on tehty työsuojelutarkastus (Päätös 5). Hyväksikäyttö ja huonot kokemukset on haluttu jopa aktiivisesti unohtaa. Alla olevasta lainauksesta käy ilmi, kuinka turvapaikanhakijana aikanaan Suomeen tullut uhri muutti ulkomaille ja toivoi voivansa unohtaa koko asian:

Skotlannin poliisi on tavannut asianomistajan siinä tarkoituksessa, että asianomistajaa kuultaisiin videoyhteydellä tästä asiasta oikeudessa. Asianomistajan lausumaksi on kirjattu, että hän ei halua olla missään tekemisissä tämän asian kanssa, ja että hän toivoo vain unohtavansa asian. (Päätös 6.)

Uhrit ovat halunneet päästä elämässä eteenpäin, joka käy ilmi myös epäsuoralla tavalla aineiston tapauksissa. Osa uhreista nimittäin matkusti oikeudenkäyntiin esimerkiksi Ruotsista tai Kreikasta, jolloin tapahtumista on ainakin tietyllä tasolla päästy eteenpäin ja kohti uutta elämää.

Aineiston perusteella voi todeta, että erityisen haavoittuvassa asemassa ovat turvapaikanhakijana Suomeen saapuneet henkilöt. Turvapaikanhakijat sijoittuvat mielestäni lähimmäksi ideaaliuhrin määritelmää. (1.) Turvapaikanhakijoiden kohdalla mahdollinen palautus tai paluu takaisin lähtömaahan saattoi asettaa heidät henkilökohtaiseen vaaraan. Tosin aineistosta ei käynyt ilmi, oliko turvapaikanhakijoina maahan saapuneet henkilöt saaneet myöhemmässä vaiheessa kansainvälistä suojelua tai muuta perustetta oleskeluluvalle. (2.) Turvapaikanhakijoiden kielitaito oli rajoittunut yleisesti vain omaan äidinkieleen. Huonoa kielitaitoa käytettiin hyväksi ja se rajoitti turvapaikanhakijoiden toimijuutta toimien merkittävänä kontrollin välineenä. (3.) Turvapaikanhakijoille oli useassa tapauksessa halukkuutta jatkaa työskentelyä heikoilla työehdoilla ja heikoissa työoloissa, sillä tavoitteena oli saada oleskelulupa työn perusteella. Joissakin tapauksissa turvapaikanhakija saattoi haluta yhdistää perheensä Suomeen. Työperäinen oleskelulupa ja perheenyhdistäminen vaativat tiettyä tulotaso.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

6.1 Yhteenveto

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kiskonnantapaisen työsyryjinnän uhrien kontrollointiin käytettyjä keinoja. Aineiston perusteella voi todeta, että keinot olivat monipuolisia ja uhrien näkökulmasta työnantajat asettivat toimijuudelle kehikon. Kontrollikeinot vaihtelivat tapausten välillä ja siten aineiston tapauksista ei voi antaa yhtä kaiken kattavaa kontrollointiin käytettävää määritelmää.

Kontrollointi oli yleisimmin taloudellista. Uhreille asetettiin välitysmaksuja, palkka oli kohtuuttoman huono ja erilaisista palkkaan liittyvistä korvauksista ei huolehdittu. Turvapaikanhakijoiden tapauksissa harjoittelusopimusten käyttämien oli yleistä. Hyväksikäyttäjän ja uhrin välille muodostui velkasuhde esimerkiksi välitysmaksun muodossa. Taloudellinen riippuvuus ilmeni myös vuokra-asunnossa, jonka työnantaja oli vuokrannut. Taloudellinen hyväksikäyttö oli esimerkiksi uhrin pankkitilin kontrollointia.

Työsopimukseen liittyvät epäkohdat olivat yleisiä. Työsopimus saatettiin jättää laatimatta kokonaan tai sen tietoja muutettiin yksipuolisesti työnantajan toimesta. Työsopimuksessa ilmoitetun palkan ja todellisuudessa maksetun palkan välinen ero oli usein räikeän suuri.

Kontrolli ilmeni myös asunolosuhteissa. Työntekijät asuivat hyväksikäyttäjän kanssa samassa asunnossa tai hyväksikäyttäjä oli vuokrannut uhreille asunnon. Asuminen oli osassa tapauksissa ahdasta, sillä asunnossa asui mahdollisesti samalla työpaikalla työskennelleet muutkin uhrit. Turvapaikanhakijana maahan tulleet asuivat yleensä vastaanottokeskuksissa.

Aineiston perusteella voi todeta, että oleskelulupaan ja perheenyhdistämiseen liittyvät käytännöt loivat työnantajalle tavan kontrolloida hyväksikäyttäjää. Perheenyhdistäminen vaatii riittävää tulotasoa ja tämä sai monen uhrin sietämään huonoja työoloja. Samoin työperustaisen oleskeluvan hakeminen on riippuvaista työsuhteesta ja asianmukaisista työsuhteen ehdoista.

Työntekijöiden huono kielitaito oli yleinen ongelma. Työnantajat pystyivät tätä kautta kontrolloimaan uhria, sillä kielitaidottomana työntekijä ei voinut olla selvillä esimerkiksi Suomen työehdoista. Uhri ei välttämättä ymmärtänyt työsopimuksen sisältöä. Huono kielitaito hankaloitti asunnon hankintaa ja teki uhrin näin ollen riippuvaiseksi hyväksikäyttäjistä. Kiskonnantapaisen työsyrynnän uhreja kontrollointiin eri tavoin ja toimijuutta hankaloitettiin. Aineiston perusteella uhreilla oli myös vapauksia toimia, mihin viittaa esimerkiksi työsuhteiden välissä tapahtunut matkustelu lähtömaahan.

Kontrollikeinojen lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrien asettumista ideaaliuhriksi kontrollikeinojen perusteella. Oikeuskertomusten valossa voi todeta, että kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit eivät sovi Christien (1986) määritelmään ideaaliuhrista. Tässä suhteessa tutkimusaineiston uhrien suhde ideaaliuhrin määritelmään oli yhteneväinen Viuhkon tutkimuksessa esiintyneisiin ihmiskaupan uhreihin. Viuhkon (2013, 401) mukaan hänen haastattelemansa ihmiskaupan uhrit ”eivät täytä kovinkaan helposti ideaaliuhrin edellytyksiä”. Kiskonnantapaisen työsyrynnän uhrit ja tekijät tunsivat toisensa eli tekijä ei ollut tuntematon. Fyysisiltä ominaisuuksiltaan uhrit eivät aineiston valossa olleet heikkoja. Heikkoutta ei ilmentänyt myöskään uhrien aktiivinen toimijuus esimerkiksi työsuhteen päättämisessä tai työehdoista ja työoloista huomauttaminen hyväksikäyttäjälle. Aineistosta ei käynyt ilmi fyysisiä heikkouksia, kuten sairauksia tai liikunnallisia rajoitteita. Uhrit eivät olleet aineiston perusteella erityisen vanhoja tai nuoria, joka on yksi Christien kriteereistä ideaaliuhrille.

Kiskonnantapaisen työsyrynnän ja ylipäätään työperäisen hyväksikäytön uhrit saattavat ajan myötä lähentyä ideaaliuhrin määritelmää. Tätä hypoteesia tukee Christien (1986, 20) käyttämä esimerkki vaimosta, joka joutuu perheväkivallan uhriksi. Christien mukaan perheväkivallan ja noitavainojen uhrit nähdään nykymääritelmän mukaan ideaaliuhreina. Ajan kanssa siis uusia ryhmiä tai henkilöitä saatetaan ”hyväksyä” ideaaliuhrin käsitteen alle.

Aineistossa esiintyneet hyväksikäyttötapaukset liittyvät valtaosin ravintola- ja siivousalalle. On selkeää, että systemaattiset ongelmat kytkeytyvät juuri näille kahdelle toimialalle. Kielitaidottoman ja kouluttautumattoman maahanmuuttajan on helppo aloittaa työ ravintolassa tai siivoajana. Toisaalta tällaiset henkilöt ovat mahdollisille hyväksikäyttäjille helppoja uhreja. Myös Jokinen ja Ollus (2014, 78–84) viittaavat tutkimuksessaan siivous- ja ravintola-alalla tapahtuvaan järjestelmälliseen

hyväksikäyttöön. Aineiston perusteella on siis ilmeistä, että ulkomaalaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyy jonkinlaisia rakenteellisia ongelmia tietyillä toimialoilla.

Tutkimusaineistossa esiintyneet uhrin olivat kaikki maahanmuuttajataustaisia. Myös hyväksikäyttäjät olivat kahta lukuunottamatta maahanmuuttajia. Tämän perusteella voi todeta, että aineistossa esiintyi tietynlaista työelämän etnistä hierarkisoitumista. Aineiston perusteella työperäisen hyväksikäytön torjumiseksi tarvitaan erilaisia toimenpiteitä, jotka turvaisivat entistä tehokkaammin työntekijän asemaa. Toimenpiteet voisivat liittyä esimerkiksi työsuhteiden etukäteisvalvontaan, joko Suomessa tai ennen Suomeen saapumista. Työntekijöiden tietoutta omista oikeuksistaan voisi tehostaa esimerkiksi vastaanottokeskuksissa. Suomen kielen taito olisi hyödyksi ja sen oppimista voisi kehittää lisää. Aineiston perusteella myös hyväksikäyttäjille asetettuja seuraamuksia voisi sanktioiden osalta tarkastella.

6.2 Pohdinta

Tämä tutkimus vahvistaa aikaisempaa tutkimusta työperäisestä hyväksikäytöstä; uhreista ja työskentelyolosuhteista, kontrollin tavoista ja asemoitumista ideaaliuhriksi. Tutkimusta oli antoisaa tehdä, sillä aihe on ajankohtainen ja henkilökohtaisesti hyvin kiinnostava. Tutkimusprosessin aikana mietin omia kokemuksia ulkomailla työskentelystä. Olen työskennellyt Sveitsissä ravintola-alalla ja Australiassa hedelmäfarmilla. Myös nämä alat sivuavat tutkimusaineistossa esiintyneitä toimialoja.

Tutkimusaineisto oli kattava ja selkeän rajauksen avulla toimiva. Aineistoon olisi voinut kohdistaa lisää erilaisia rajoituksia. Tutkimusaineistosta olisi voinut jättää pois oikeuden päätökset, jotka olivat sisällöllisesti niukkoja ja lyhyitä eli tutkimuksen kannalta vähemmän informatiivisia. Toisaalta käräjäoikeuksien kertomusten tueksi olisi voinut tilata esimerkiksi esitutkintapöytäkirjoja, joista todennäköisesti olisi selvinnyt yksityiskohtaisemmin tapahtumien kulku esimerkiksi asuinolosuhteista tai työsuhteiden lopettamiseen liittyen. Vaihtoehtoisesti aineiston olisi voinut rajata koskemaan vain tapauksia, joissa uhreina oli turvapaikanhakijoita.

Jatkotutkimusta ajatellen voisi tarkastella turvapaikanhakijoiden hyväksikäyttöä ja oleskeluluvan virallistamista työn perusteella. Aineistosta esiintyi tilanteita, jossa turvapaikanhakijat yrittivät saada oleskeluluvan työn perusteella. Heidän tilanteensa jäi aineistossa auki virallistamisprosessin suhteen. Vaihtoehtoisesti voisi tutkia, kuinka tuomioissa on perusteltu riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta. Tällaista näkökulmaa ehdotti HEUNI:n Jokinen keskusteluissa, joita kävin hänen kanssaan tutkielmaprosessin alussa.

LÄHTEET

- Forsander, Annika, Nordberg, Camilla & Wrede, Sirpa: Etnistytvä eriarvoisuus ja keinot kohti tasa-arvoa. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.): Vieraita työssä. Työelämän etnistytvä eriarvoisuus. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki 2010, 274–283.
- Gordon, Tuula: Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka (toim.): Ihmistieteet tänään. Gaudeamus, Helsinki 2005, 114–130.
- Helsingin KO (30.3.2021): Tutkimuslupapäätös. Sähköposti.
- Helander, Mika: Johdanto: Työperäisen maahanmuuton lupaukset ja uhkakuvat. Teoksessa Helander, Mika (toim.): Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet. Unigrafia, Helsinki 2011, 7–12.
- Helsingin Sanomat (22.9.2021): Poliisin ihmiskauppaepäily: Helsinkiläisen ravintolan kaksi työntekijää eivät saaneet päättää vapaa-ajastaan tai asumisestaan. Kirjoittaja: Anne Kantola. Saatavilla <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008276890.html>>, luettu 4.10.2021.
- Helsingin Sanomat (30.3.2019): Pitkä vuoro. Kirjoittaja: Paavo Teittinen. Saatavilla <<https://dynamic.hs.fi/2019/nepal/#kirjautu>>, luettu 29.9.2021.
- Helsingin Sanomat (8.3.2020): Loukussa. Kirjoittaja: Paavo Teittinen. Saatavilla <<https://www.hs.fi/talous/art-2000006431472.html>>, luettu 29.9.2021.
- Himanen, Markus & Könönen, Jukka: Pako ja pakko - turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.): Vieraita työssä. Työelämän etnistytvä eriarvoisuus. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki 2010, 45–71.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2003): Katveessa - Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. Tiede & edistys 38:1, 42–61.
- Iltalehti (21.4.2021): ”Voi heikentää Suomessa olevien palkkoja” - IL selvitti, mistä työperäisessä maahanmuutossa on oikeasti kyse. Kirjoittanut: Hanna Gråsten. Saatavilla <<https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/b712dfa1-2de7-41fd-88d2-b4957d1b5bfd>>, luettu 21.9.2021.
- Jokinen, Anniina, Ollus, Natalia & Viuhko, Minna (2011): Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Helsinki: HEUNI. Saatavilla <https://heuni.fi/documents/47074104/0/HEUNI+report+no.67_uusintapainos+2016.pdf/1b99764d-8ece-ed85-6358-3711b1667472/HEUNI+report+no.67_uusintapainos+2016.pdf?t=1610019807119>, luettu 25.2.2021.
- Jokinen, Anniina & Ollus, Natalia (2014): TUULIKAAPISSA ON TULIJOITA: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivouspalvelualoilla. Helsinki: HEUNI. Saatavilla <https://heuni.fi/documents/47074104/0/Finnish+report_Heuni+report+no.76.pdf/a42bb30f-78a1-129b-b475-

- 2204fc5d219e/Finnish+report_Heuni+report+no.76.pdf?t=1609835900912>, luettu 25.9.2021.
- Jokinen, Anniina (27.1.2021). Sähköposti ja puhelinkeskustelu.
- Jyväskylän yliopisto (2021): Hyvä tieteellinen käytäntö. Saatavilla <<https://www.jyu.fi/fi/tutkimus/tutkimusetiikka/hyva-tieteellinen-kaytanto>>, luettu 26.9.2021.
- KO Keski-Suomi (2021): Tietosuoja. Saatavilla <<https://oikeus.fi/karajaoikeudet/keski-suomenkarajaoikeus/fi/index/tietosuoja.html>>, luettu 29.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 a): Opiskelijan työnteko ja työharjoittelu. Saatavilla <<https://migri.fi/opiskelijan-tyonteko-ja-tyoharjoittelu>>, luettu 21.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 b): Turvapaikanhakijan työnteko-oikeus. Saatavilla <<https://migri.fi/turvapaikanhakijan-tyonteko-oikeus>>, luettu 21.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 c): Oikeus työntekoon ilman oleskelulupaa. Saatavilla <<https://migri.fi/tyonteko-ilman-oleskelulupaa>>, luettu 21.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 d): EU-rekisteröinti. Saatavilla <<https://migri.fi/eu-kansalainen>>, luettu 21.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 e): Maahanmuuton tilastot 2020: Suomeen muutetaan useimmiten työn takia, korona vaikutti hakemusten määrään. Saatavilla <<https://migri.fi/-/maahanmuuton-tilastot-2020-suomeen-muutetaan-useimmiten-tyon-takia-korona-vaikutti-hakemusten-maaraan>>, luettu 21.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 f): Tilastot, Työ. Saatavilla <<https://tilastot.migri.fi/#decisions/21205/59/2?start=600&end=611>>, luettu 21.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 g): Usein kysyttyä: Kausityö. Saatavilla <<https://migri.fi/ukk-kausityo>>, luettu 22.9.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021 h): Työntekijän oleskelulupa. Saatavilla <<https://migri.fi/tyontekijan-oleskelulupa>>, luettu 22.9.2021.
- Maaseudun Tulevaisuus (12.6.2021): Suomalaisraportti: Ilmastonmuutoksen aiheuttama muuttoliike liittyy tulvien ja hirmumyrskyjen kaltaisiin katastrofeihin - viljelyolojen heikentyminen ei vielä vaikuta yhtä voimakkaasti. Kirjoittaja: STT. Saatavilla <<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/ymparisto/artikkeli-1.1436199>>, luettu 21.9.2021.
- Massey, Douglas S., Arango, Joaquin, Graeme, Hugo, Kouaouci, Ali, Pellegrino, Adele & Taylor, J. Edward (1998): *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford, Clarendon Press.
- Nuutila, Ari-Matti & Majanen, Martti: RL 25 luku, vapautteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio, Hakamies, Kaarlo, Koskinen, Pekka, Majanen, Martti, Melander, Sakari, Nuotio, Kimmo, Nuutila, Ari-Matti, Ojala, Timo & Rautio, Ilkka: *Rikosoikeus*. Sanoma Pro, Helsinki 2013, 681-706.
- Nuutila, Ari-Matti & Melander, Sakari: RL 47 luku, työrikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio, Hakamies, Kaarlo, Koskinen, Pekka, Majanen, Martti,

- Melander, Sakari, Nuotio, Kimmo, Nuutila, Ari-Matti, Ojala, Timo & Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Sanoma Pro, Helsinki 2013, 1261–1295.
- Oikeusministeriö (2020): Syrjintä Suomessa 2017–2019. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-847-9>>, luettu 26.9.2021.
- Ojanen, Tuomas & Scheinin, Martin: Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltä (PL 6 §). Teoksessa Hallberg, Pekka, Karapuu, Heikki, Ojanen, Tuomas, Scheinin, Martin, Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. WSOYpro, Helsinki 2011, 227–280.
- Ollus, Natalia (2016): Forced Flexibility and Exploitation: Experiences of Migrant Workers in the Cleaning Industry. *Nordic Journal of working life studies* 6:1, 25–45. <https://tidsskrift.dk/njwls/article/view/26662/23434>.
- Pekkarinen, Anna-Greta, Jokinen, Anniina, Rantala, Annareetta, Ollus, Natalia & Näsi, Roosa (7.10.2021): Selvitys ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön torjunnan menettelyistä eri maissa. Helsinki: TEM (Työ- ja elinkeinoministeriö). Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-947-6>>, luettu 12.10.2021.
- Power, Jonathan & Harman, Anna (1978): *Western Europe's Migrant Workers*. London, Minority Rights Group.
- Rakennusteollisuus (28.5.2019): Työvoimakyselyn 2019 tulokset. Saatavilla <https://www.rakennusteollisuus.fi/globalassets/suhdanteet-ja-tilastot/tyovoimakyselyt/2019-kysely/280519_rakennusteollisuuden-tyovoimakysely-2019-tulokset-talonrakentaminen-alueittain.pdf>, luettu 12.10.2021.
- Rolle, Alho: Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta Suomessa. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.): Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki 2010, 93–117.
- Roth, Venla & Luhtasaari, Mia (7.5.2021): Suomi torjuu ihmiskauppaa: Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-901-8>>, luettu 21.9.2021.
- Sassen, Saskia (2001): *The Global City*. New York, London, Tokyo. 2nd Edition. Princeton & Oxford, Princeton University Press.
- Sisäministeriö (2021): Laitonta maahantuloa ja oleskelua ehkäistään viranomaisien yhteistyöllä. Saatavilla <<https://intermin.fi/maahanmuutto/laittoman-maahantulon-ja-maassa-oleskelun-torjunta>>, luettu 21.9.2021.
- Soukola, Krista: Ihmiskauppa pakkotyöhön. Teoksessa Jalanko, Risto & Siiki, Marika (toim.): Kirjoituksia työoikeudesta. Hakapaino, Helsinki 2009, 269–284.
- Tapiola, Kari: Työntekijöiden ihmisoikeudet. Teoksessa Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.): Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma, Helsinki 2013, 165-189.
- TEM (20.8.2020): Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön luvassa vastatoimia. Saatavilla <<https://tem.fi/-/ulkomaisen-tyovoiman-hyvaksikaytto>>, luettu 29.9.2021.
- TEM (2020b): Lähetetyt työntekijät. Saatavilla <<https://tem.fi/lahetetyt>>, luettu 22.9.2021.

- TEM (2020a): Ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön ehkäisyn alatyöryhmä. Saatavilla <<https://tem.fi/hanke?tunnus=TEM093:00/2020>>, luettu 9.10.2021.
- TEM (2021): Ulkomaalaisten marjanpoimijoiden asema paranee. Saatavilla <<https://tem.fi/-/ulkomaalaisten-marjanpoimijoiden-asema-paranee>>, luettu 21.9.2021.
- Tieto & Trendit (16.2.2018): Ulkomaalaistaustaisten yritysten määrä kasvoi taantumassakin. Kirjoittaja: Tero Luhtala. Saatavilla <<https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/ulkomaalaistaustaisten-yritysten-maara-kasvoi-taantumassakin/>>, luettu 16.2.2018.
- Tilastokeskus (2021): Ulkomaan kansalaiset. Saatavilla <<https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html#maittain>>, luettu 21.9.2021.
- Tilastokeskus (3.10.2021): Ulkomaalaistaustaisten yleisin toimiala vuonna 2017 oli kiinteistöjen siivous. Saatavilla <https://www.stat.fi/til/tyokay/2017/03/tyokay_2017_03_2019-10-03_tie_001_fi.html>, luettu 9.10.2021.
- Tiukuvaara, Eija : Rikostuomion perusteluista ja niiden rakenteesta. Teoksessa Huovila, Mika, Lahti Raimo & Ojala, Timo (toim.): Rikostuomion perusteleminen. Hakapaino, Helsinki 2005, 115–130.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Valkonen, Mika: Yhdenvertainen kohtelu. Teoksessa Koskinen, Seppo, Kairinen, Martti, Nieminen, Kimmo, Ullakonoja, Vesa & Valkonen, Mika: Työoikeus. Alma Talent, Helsinki 2018, 205–376.
- Viuhko, Minna (2013): AKTIIVISIA TOIMIJOITA VAI PASSIIVISIA IDEAALIUHREJA? Ihmiskaupan rajoitettu toimijuus. Oikeus 42:4, 385–404.
- Vähemmistövaltuutettu (2014): Kansallinen ihmiskaupparaportoiija. Kertomus 2014. Saatavilla <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/k_19+2014.pdf>, luettu 26.9.2021.
- Wahlbeck, Östen: Kebabyrittäjät - välittäjävähemmistö?. Teoksessa Wrede, Sirpa & Norberg, Camilla (toim.): Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki 2010, 32–44.
- Weitzer, Roland (2012): Sex Trafficking and the Sex Industry: The Need for Evidence-based Theory and Legislation. The Journal of Criminal Law 101: 1337-1369.
- Wrede, Sirpa: Suomalainen työelämä, globalisaatio ja vieraat työssä. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.): Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki 2010, 7-31.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2021): Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020. Saatavilla

<[https://syrjinta.fi/documents/25249352/79215492/Yhdenvertaisuusvaltuute-tun+vuosikertomus+2020+\(PDF,+4900+kt\).pdf/1075fafa-6a03-d0b5-277d-40b201e0fbd5/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+\(PDF,+4900+kt\).pdf?t=1623129126142](https://syrjinta.fi/documents/25249352/79215492/Yhdenvertaisuusvaltuute-tun+vuosikertomus+2020+(PDF,+4900+kt).pdf/1075fafa-6a03-d0b5-277d-40b201e0fbd5/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+(PDF,+4900+kt).pdf?t=1623129126142)>, luettu 26.9.2021.

Yle Uutiset (21.10.2019): Suomalainen nimi on valtava etu Suomen työmarkkinoilla - tutkija lähetti tuhansia työhakemuksia eri nimillä ja tulokset hätkähdyttävät. Kirjoittajat: Eemeli Martti, Eero Mäntymaa & Eetu Pietarinen. Saatavilla <<https://yle.fi/uutiset/3-11023468>>, luettu 26.9.2021.

Yle Uutiset (21.7.2021): Tuhannet ulkomaalaiset marjanpoimijat aloittavat työnsä Suomen metsissä tällä viikolla - nyt heidän oikeuksiaan suojaa uusi laki. Kirjoittaja: Pekka Viinikka. Saatavilla <<https://yle.fi/uutiset/3-12027780>>, luettu 22.9.2021.

Yle Uutiset (23.9.2021): Turkulaista kiinalaisravintolaa epäillään ihmiskaupasta - pakotti työntekijän työhön ilman vapaapäiviä ja kunnan palkkaa. Kirjoittaja: Johanna Lehtola. Saatavilla <<https://yle.fi/uutiset/3-12112197>>, luettu 4.10.2021.

Yle Uutiset (29.7.2020): Työoikeusotkuista epäilty siivousfirma kiistää työntekijöiden hyväksikäytön. Kirjoittaja: Miika Koskela. Saatavilla <<https://yle.fi/uutiset/3-11471115>>, luettu 29.9.2021.

Ylinen, Pekka, Jokinen, Anniina, Pekkarinen Anna-Greta, Ollus, Natalia, Jenu, Katja-Pia & Skur, Thomas (2020): Työperäisen ihmiskaupan paljastaminen. Helsinki: HEUNI. Saatavilla <<https://heuni.fi/-/report-series-no.-95b>>, luettu 26.9.2021.

Virallislähteet

HE 94/1993 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 151/2003 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 28/2003 vp) täydentämisestä.

HE 34/2004 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 103/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 80/2017 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten sekä kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä yrityksen sisäisen siirron yhteydessä ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 253/2020 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta.

Finlex (2021a): Suomen perustuslaki, perusoikeudet luku 2 § 6. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2>>, luettu 12.10.2021.

- Finlex (2021b): Työrikoksista, kiskonnantapainen työsyRJintä luku 47 § 3 a. Saatavilla < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L47>>, luettu 3.3.2021.
- Finlex (2021c): Työrikoksista, työsyRJintä luku 47 § 3. Saatavilla < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L47>>, luettu 3.3.2021.
- Finlex (2021d): Vapauteen kohdistuvista rikoksista, ihmiskauppa luku 25 § 3. Saatavilla < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L25>>, luettu 4.3.2021.
- Finlex (2021e): Oikeudenkäymiskaari, tuomioistuimen ratkaisu luku 24 § 1-14. Saatavilla <<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000#L24>>, luettu 1.10.2021.
- SopS 43/2012: Laki ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.
- SopS 44/2012: Valtioneuvoston asetus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2012/20120044>>
- SopS 71/2006: Tasavallan presidentin asetus kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan voimaansaattamisesta ja lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_1>
- 2002/629/YOS: Neuvoston puitepäätös ihmiskaupan torjunnasta. Saatavilla <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX%3A32002F0629>>
- 2012/29/EU: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta. Saatavilla <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>>

Lyhenteet

HE	hallituksen esitys
ILO	Kansainvälinen työjärjestö (eng. International Labour Organisation)
HEUNI	Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (eng. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations)
KO	käräjäoikeus
PL	perustuslaki

RL	rikoslaki
vp	valtiopäivät
UlkomL	ulkomaalaislaki
Migri	Maahanmuuttovirasto
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja

LIITTEET

LIITE 1

Helsingin käräjäoikeus	Päätös	2021/80P
Hallintojohtaja	30.03.2021	

Hakemus ja perustelut

Jyväskylän yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelija Ossi Pajunen on pyytänyt pro gradu-tutkimustaan varten käräjäoikeutta toimittamaan hänelle sähköisesti Helsingin käräjäoikeudessa 1.1.2015-31.12.2020 välisenä aikana annetut tuomiot koskien kiskonnantapaista työsyörintää.

Pajunen ilmoittaa hakemuksessaan, että tutkimuksen aiheena on kiskonnantapainen työsyörintä. Tarkoitus on tutkia kiskonnantapaisen työsyörintän uhreja ja tekijöitä tai kiskonnantapaisen työsyörintän lain soveltamista oikeustapauksissa esimerkiksi siten, kuinka tuomioissa käsitetään uhrin riippuvainen asema. Valinta riippuu siitä, kuinka paljon oikeusaineistoissa on kerrottu esimerkiksi henkilöiden keskinäisistä suhteista, maahantulotavoista, työoloista ym. Mikäli tiedot uhrista ja syytetystä ovat niukat, gradu käsittelee siinä tapauksessa kiskonnantapaisen työsyörintän soveltamista oikeuskäytännössä. Tutkielman kannalta on tärkeää saada nähtäväksi käräjäoikeuksien oikeuskäytäntöä. Tietojen suojaus järjestetään siten, että Pajunen käsittelee tuomioita ainoastaan henkilökohtaisessa käytössään olevalla tietokoneella ja hävittää aineistot välittömästi käytön jälkeen. Tutkimuksen ohjaajana toimii Jyväskylän yliopiston professori Tiina Silvasti.

Päätös

Pajuselle myönnetään hakemuksensa mukaisesti lupa saada pyytämänsä, edellä luetellut tuomiot käyttöönsä maksutta tutkimustaan varten. Käräjäoikeus toimittaa Pajuselle sähköiset kopiot tuomioista maksutta.

Perustelut

Käräjäoikeuden ratkaisut ovat julkisia, jollei niitä ole määrätty salaisiksi. Julkisiakaan tietoja ei ole aina mahdollista luovuttaa niitä pyytävälle, sillä diaarista haetuista hakutuloksista saattaa muodostua EU:n yleisen tietosuojalain mukainen henkilörekisteri. Tietojen luovuttaminen käytettäväksi tieteellisessä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tietosuojalain tai sen nojalla annetun tietosuojalain vastaista.

Lupaan liittyvät määräykset

Pajusen on tutkimuksessaan käytettävä tietoja niin, etteivät asianosaiset ja heitä koskevat arkaluontoiset tiedot ole tutkimuksista tunnistettavissa. Siltä osin kuin tutkimus hakemuksessa yksilöidyn tutkimusteeman kannalta edellyttää yksittäisten tapausten yksityiskohtaista esittelyä, tämä tulee tapahtua salaamalla sekä asianosaisten nimet esimerkiksi kirjaimia käyttäen sekä muut vastaavat tapauksen tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Pajusen on noudatettava henkilötietojen käsittelyssä EU:n yleisen tietosuojasetuksen 5 artiklaa sekä tietosuojalain 31 §:ää.

Pajuselle lähetettyjä sähköisessä muodossa olevia tuomioita ei saa, niiltä osin kuin ne sisältävät henkilötietoja, kopioida eikä levittää edelleen. Tutkimuksen valmistuttua Pajusen on hävitettävä käräjäoikeudelta saamansa asiakirjat ja asiakirjoihin perehtyessään mahdollisesti tekemänsä henkilötietoja sisältävät muistiinpanot.

Lupa on voimassa 30.03.2022 saakka.

Hallintojohtaja Johanna Holkeri-Kauppi

Muutoksenhaku

Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla Helsingin hallinto-oikeuteen viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun 33 §:n 2 momentin mukaisesti. Muutoksenhakuohjeet ovat päätöksen liitteenä.

Liitteet Muutoksenhakuohjeet

Tiedoksi Hakija
Asiakaspalvelun esimies Kristiina Rainiala
Arkistonhoitaja Kristiina Heinonen